

A

KÖZRENDÉSZETI TUDOMÁNY.

IRTA

KARVASY ÁGOST,

EGYETEMI TANÁR ÉS MAGYAR TUD. AKADEMIAI LEVELEZŐ TAG.

PEST,

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1962.

Pest 1863. Emich Gusztáv m. akad. nyomdász.

ELŐSZÓ.

Mint egyetemi tanár egyik főkötelességemnek tartván azon tanulmányokra nézve, melyeket a tanszéken előadok, az ifjúságot czélszerű és magyar nyelven szerkesztett tankönyvekkel ellátni, ezennel a közrendészeti tudományt közre bocsátom.

Kiki, ki tanítással hosszabb időig foglalkodott, meg lesz győződve, hogy oly könyvnek, mely közvetlenül arra van szánva, hogy vezérfonalul szolgáljon olyanoknak, kik még a tudományba beavatva nincsenek, hanem kiket még csak a tudomány fölveivel s annak minden részeivel megismerkedtetni kell, miszerint abban magoknak kellő tájékozást, és a szükséges előismereteket szerezhén, a tudomány szentélyeibe későbbben magok mélyebben behatolhassanak, és a tudomány részleteivel is sikerrel foglalkodhassanak, más célra szánt könyvektől mind alakra mind terjedelemre nézve lényegesen különböznie kell,

Különösen mi az utóbbit illeti, valamint kétségen kívül áll az, hogy az oly könyvnek sem száraz és a tanulást épen nem kedveltető csontváznak nem szabad lenni, úgy bizonyos hogy hosszú, az elmét fárasztó, az egész feletti áttekintet szerzését, valamint a lényeges tanok elsajátítását nehezítő és nagyon is részletbe menő értekezéseket foglaló könyvek a tanítási és tanulási célnak meg nem felelnek.

Ezen tekintet lebegett szemem előtt e könyv szerkesztésében.

Noha pedig e könyv közvetlenül a tanuló ifjuságnak számára van írva, mégis reményem, hogy mások sem fogják e könyvet érdek nélkül olvasni, és hogy főleg olyanok, kik mint hivatalnokok közrendészetteli ügyekkel foglalkodnak, abban hivatalos eljárásukban használható, nem kevés iránytadó szabályokat találандnak.

A szerző.

BEVEZETÉS.

A közrendészeti tudomány.

1. §. A közrendészeti tudománynak és a közrendészeti hatóságnak fogalma.

A közrendészeti tudomány (Polizeywissenschaft) azon elveknek foglalatja, melyeknek alkalmazása által az államban a fenyegetődő veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következései megszüntetnek vagy enyhíttetnek, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb műveltség kíván, kielégíttetnek. ^{1) 2)}

A veszélyek és háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akarattól független eseményektől.

Azon hatóság, melynek hivatása a sértéseket és háborításokat czélszerű intézkedések által megelőzni, és a társaság finomabb szükségleteiről gondoskodni, közrendészeti hatóságnak vagy rendőrségnek (Polizey) nevezetik. ^{3) 4) 5)}

A közrendészeti tudományban különböztetni lehet az általános vagyis alaki, és az alkalmazott vagyis anyagi részt; az első a közrendészeti tudomány elméletét

fejtegeti, és a közrendészeti ügyek kezelésére nézve általános szabályokat állít fel, melyek bármely rendőri eljárásnál szem előtt tartandók; az utóbbi már bizonyos tárgyakra vonatkozik, melyekre nézve közrendészeti intézkedések teendők.

¹⁾ A német szó Polizey származik a görög szótól *πολιτεια*, de jelenleg az egészen más értelemben vették, mint az a régiek által vétették, mert ezek alatta az egész államtudományt, azaz a politikát értették, mai időben a közrendészeti tudomány értelemhatározása iránt még nagy véleménykülömbőség uralkodik, azért az írónál e tudománynak különféle definitiói fordulnak elő, Berg a maga Polizeywissenschaft című munkájában 24 ilyen soroz elő, és azóta azok még szaporodtak, oka ezen különbségnek az, hogy némelyek terjedtebb, mások szűkebb kört jelelnek ki e tudománynak.

²⁾ Közvetve a törvényhozásnak és pedig mind a polgárinak mind a büntetőnek és a törvényszékeknek feladása a jogsértéseket elhárítani iparkodni; a polgári törvényhozás az által felel meg e feladatának, hogy a jogviszonyokat a magánosok közt megállapítja, mi által a polgárok tudhatják, mihez tartás magokat kölcsönös érintkezéseikben; a büntető törvényhozás, a mennyiben az a fenyegetett büntetés által a bűntettek elkövetésétől elijeszt; a törvényszékek is hatnak a jogsértéseknek jövőbeni elhárítására, a mennyiben a sértőt megbüntetik és a sértettnek elégtételt szereznek.

De sem a törvényeknek léte, sem a törvényszékeknek fenállása által nem lehetséges a sértéseket tökéletesen elhárítani; részint, mert sok ember a törvényeket nem ismeri; részint, mert sokan reménylik, hogy gonosz tetteik fel nem fognak fedeztetni. Azért szükséges valamely intézet, mely által a törvényeknek a pszichologiai hatásukbani hiányán segíttetik és a sértések és rendetlenségek közvetlenül elháríttatnak és ezen intézet a közrendészet.

³⁾ Mohl a közrendészeti tudománynak egyik legjelesebb írója a közrendészeti tudománynak, valamint a közrendészeti intézetnek sokkal szűkebb kört jelel ki; ő t. i. a közrendészeti intézettől különbözteti az úgynevezett megelőző igazságügyi intézetet. (Pranventivjustiz-Anstalt) ez utóbbinak szerinte feladása physikai kényszerítés által a büntettes jogsértéseket elhárítani; megelőző igazságügyi intézetnek azért nevezi ezen intézetet, hogy különböztetessék a helyreállító igazságügyi intézettől (Wiederherstellende Justiz oder Rechtspflege), mely t. i. a sértett jogot helyreállítja, és mely kétféle, t. i. polgári és büntető.

A közrendészeti intézetnek pedig Mohl szerint feladása oly veszélyeket elhárítani, melyek nem az emberek törvényellenes akaratjából, hanem a külső természet túlhatalmából, azaz a természeti elemekből vagy az emberi akaratától független eseményekből erednek, és ennél fogva Mohl azon tárgyakból, melyek mások által a közrendészeti tudományba soroztatnak, két tudományt képez, t. i. az úgynevezett megelőző igazságügyi rendszerét (System der Präventiv-Justiz oder Rechts-Polizei) és a közrendészeti tudományt (Die Polizeiwissenschaft).

Az első szerinte azon szabályoknak foglalhatja, melyek szerint az emberek rossz akaratjából származható veszélyeket célszerű intézkedések által el lehet hárítani, az utóbbi pedig azon szabályoknak foglalhatja, melyek szerint a külső természet túlhatalmából származható veszélyeket el lehet hárítani.

De ezen különböztetést nem csak egy író sem, de a gyakorlati élet sem pártolja, és pedig nem ok nélkül, mert azon ügykör, mely itten a megelőző igazságügyi intézetnek kijelöl-tetik, a gyakorlati élet által is mindenütt a rendőrségnek tulajdonítatik, és az igazságügyi intézet mindenütt csak történet sértések helyreállításával foglalkodik, kivéve azon egynehány ügyeket, melyek az úgynevezett önkényes törvényhatóságot képezik.

¹⁾ A közrendészeti intézetnek főfeladása a sértéseknek és rendtelenségeknek megelőzése; de ez nem egyedüli feladása, hanem gondoskodni is kell a közrendészeti intézetnek azon finomabb kellékek megszerzéséről is, melyek a nagyobb művelés által szükségeltetnek, azért ezen cél is kell a közrendészeti tudomány definitiójába bele vonni; ha a művelési politika is e tudományba soroztatik, e tudomány fenebbi definitiójához e szavakat lehet adni: „és melyek szerint az embereknek mindennemű műveltsége és erkölcsisége előmozdítottatik.“

²⁾ Némelyek (mint Jacob) a közrendészeti tudomány köréhez az úgynevezett jóléti rendszetet (Wohlfartspolizei) is számítják, mely a nép anyagi jólétének a kormány általi előmozdítását tárgyalja, ezen nézethez nem járunk, mert minden a gazdasági célokra vonatkozó intézkedések inkább az államgazdászati tudomány köréhez tartoznak és ennek gyakorlati tanait képezik.

³⁾ A közrendészeti tudomány általános részére nézve igen ajánlható Zimmermann ily című műve. „Wesen Geschichte Literatur charakteristische Thätigkeiten und Organisation der modernen Polizei. Hannover 1852).

ÁLTALÁNOS VAGYIS ELMÉLETI RÉSZ.

2. §. A közrendészeti ügyek helyes kezelésének fontossága

A közrendészeti ügyek helyes kezelése nagy fontossággal bír, mert attól függ az embereknek biztosítása mindenféle sértés és balesetek ellen, melyeknek czél-szerű rendőri intézkedések elejét viszik, a helyes közrendészeti intézkedések az emberek életét kényelmesebbé teszik, és azokat különféle finomabb szükségletekben részesítik. A rendőrségi intézmények az igazságügynek is fontos szolgálatot tesznek, a mennyiben t. i. a bűnösnek kézrekerülését eszközlik, és így a sértettnek a sértő általi kármentesítését is lehetségessé teszik.

A mondottakból kitetszik, hogy a rendőrségi intézetnek célja az állam céljával t. i. a közbátorság létesítésével és a jog uralkodásával tökéletesen megegyez; és azért a rendőri intézet, ha eredeti célja szerint kezeltetik, nem mint a békes polgároknak ostroma, hanem mint az álladalom célja elérésére szükséges feltétel, tehát mint az állam fentartására szükséges istáp jelentkezik.

3. §. A közrendészeti intézetnek történelmi fejlődése.

A közrendészeti intézetek egykoruak az államélettel, már az egyptiaiaknál, a rómaiaknál és görögöknél akadunk közrendészeti intézetek és törvények nyomaira, de ezek többnyire papi befolyásnak eredményei voltak, azoknak iránya pedig zsarnokságra és egyoldalúságra mutat.

A középkorban a bátorság megszerzésére célzó intézkedések, hol még ilyenekről szó lehetett, csak megtorló jelleműek voltak; azaz abban állottak, hogy a hatóságok történt sértések megbüntetése által más sértéseknek elejét venni iparkodtak; de megelőző intézményekről vagy épen nem vagy csak igen hiányosan imitt amott volt gondoskodva; csak akkor, midőn a városok nagyobb fejlődésre jutottak, azokban lassan éreztetett a szükség oly intézményeket behozni, melyek által azoknak falai közt némi rend és bátorság volt fentartható a polgárok közt, az első rendészeti rendtartások tehát városi intézkedések voltak, melyeknek nem csekély része a Lajdani német birodalmi városokból maradt reánk.

A műveltség haladtával az újabb korban fejlődtek és terjedtek a rendőri intézmények nem csak a városokban, hanem a vidéken is némileg, azonban a rendőrségnek kezelése még nem történt központilag egyenlő szabályok szerint, hanem mindenik város és urodalom maga gondoskodott némileg a maga területén a rendőrségi ügyekről, minek természetesen az volt a következése, hogy a rendőrségi rendtartások ugyanazon állam különféle városaiban és vidékeiben igen különböztek egymástól, kivételképen történt, hogy a német birodalomban néha néha egyes az egész birodalmat illető rendőri törvények alkottattak.

A közrendészet mint központi intézet tekintve, miként sok államban ma jelentkezik, francia találmány, 14-ik Lajos francia király akkor vetette annak alapját, midőn 1674-dik évben Páris városa hatóságától a közrendészet kezelését elvette, és azt a nagyobb rend miatt egy különös királyi közrendészeti igazgatóságra bízta, a párisi közrendészetnek szervezése nem sokára minden nagyobb városban Franciaországban behozatott, és minden nagyobb városnak rendészeti hatósága a központi hatóságnak alárendeltetett, mindenik rendőri igazgató használta az elődének találmányait és tapasztalásait,

minek következtében a közrendészeti intézmény és leginkább annak észlelő tevékenysége mindinkább kiképeztetett.

Azóta az államok többségében behozatott a rendőrségi ügyek a központból, t. i. a kormány általi vezetése egyenlő szabályok szerint, melyeket az ország különféle vidékeiben alkalmazott, és csak a központi igazgatástól függő rendőri hivatalnokoknak végrehajtani és erről a központi igazgatásnak jelentést tenni kell. Legnagyobb mértékben fejlődött a rendőrségnek központosítása I. Napoleon alatt Franciaországban.

A rendőri ügyeknek központosítása kétségkívül oly rendőri intézkedésekre nézve, melyek ha külön külön minden municipium által tételnek, valamely czélt tökéletesen érni nem lehet, mint p. o. a pestis, a vízáradás, a marhadöggre nézve igen czélszerű és jótékony hatású volt; tagadhatatlan hogy a központilag megállapított egyenlő szabályok által sok esetben a közbátorság jobban fentartatott, a szegényekről sokszor jobb gondoskodás történt, a közrendészet hatásköre nagyobb terjedelmet nyert, a társaság finomabb kellékeire is fordított némileg gondoskodás, és egyáltalában a közrendészeti intézmények főleg újabb időben javultak és tökéletesebbültek.

De más részről szinte nem tagadhatni, hogy a rendőri ügyek kezelésének központosítása által nem csak a municipalis szellem csökkenésével a közügyekbeni részvét a polgároknál is meggyérült, hanem ez által némely absolutismusra törekedő kormány, a rendőrség igazi céljával kevésbé törődvén, főczélul magának azt tűzte ki, hogy a polgároknak minden szabad mozzanatait és nyilatkozatait észrevehesse, és csirájukban elfojtassa, hogy a szabadabb gondolkozású férfiakat rendőri üldöztetés félelme által elnémítsa; szóval, hogy a rendőri hatalom mindenütt jelen legyen, a felügyelés mindent áthasson, miszerint mind az akadályoztassék, mi a kor-

látlan hatalom érdekei keresztül vitelének némileg útjában állhatna. Hol a rendőri intézet arra használtatott, hogy ezen utóbbi cél eléressék, a közszellem elnyomassék, és a közéletre az országban temetői csend terjesztessék, ott nem csuda, ha a rendőri intézet gyűlöletes lett, oly államban a rendőrség nem a jog, hanem az önkény eszközévé válik, és oly állam ellentétben a jogi állammal, melyben a rendőrség egyedül a jog és a bátorság fentartására használtatik, tüzetesen rendőri államnak neveztetik.

4. §. A közrendészeti tudománynak főelvei.

Vannak a közrendészeti tudománynak némely főelvei, melyek nem vonatkoznak különösen valamely bizonyos tárgyra, mely körül a rendőrségnek tevékenységet kell fejteni, hanem melyek minden rendőri intézkedésnél egyaránt szem előtt tartandók ; ilyenek :

1) Hogy a rendőrségnek csak ott kell közbenjárni, hol a polgároknak saját tevékenysége sikertelen és elégtelen volna valamely cél elérésére, a rendőrség tehát a hatalmát bizonyos határok közt üzze, különben a polgároknak szabad mozoghatása nagyon korlátoztatnék, ily esetnek helye volna, p. o. ha a rendőrség a polgároknak diaeteticus szabályokat szabna elő, vagy ha ruházkodási rendet megállapítana ; általában, hol az emberek önmagokat védhetik, és veszély nincsen, az emberek a szabadságukban nem korlátoztatják magokat szivesen a rendőrség által, a közrendészeti intézkedéseknek a polgárok szabadságát csak annyiban kell korlátozni, a mennyiben azt a köz- és magánbátorság kívánja, t. i. hogy azon akadályok elháríttassanak, a melyek a köz- és magánbátorság fentartását nehezítik.

2) A közrendészeti intézkedések megegyezzenek az erkölcsiséggel.

3) A rendőrség által használt eszközöknek nem szabad sem az összes társaság sem az egyes polgárok jogaival ellenkezésben lenni, mert a jognak bátorságosítása az államnak főczélja; azon esetben pedig, ha valamely magánosnak joga az összeség jólétével összeütközésbe jön, a rendőrség az összeség jólétének elsőbbséget fog adni a magánosnak joga felett, így p. o. ha a tűznek terjedése máskép nem akadályoztathatnék, mint az által, hogy egynehány épület lerontatik, akkor a rendőrség az egyes tulajdonos akaratja ellen az épületeknek lerontását elrendelheti.

Azonban az igazság ily esetekben kívánja a) hogy a magánosok a jogaikban csak annyiban korlátoztassanak, a mennyiben a polgárok összeségének abba beleegyezését fel lehet tenni, és a mennyiben a közjólét kívánja; b) hogy a jogaiban megszorítottoknak mennyire lehetséges kármentesítés adassék, mi mindig lehetséges, hol dologi javak forognak kérdésben.

4) De azon kívül, hogy minden rendőri intézkedésnek jogosnak kell lenni, szükséges hogy ez czélszerű is legyen, tehát a sértések elhárítására vagy a finomabb szükségletek megszerzésére legyen irányozva.

5) Több eszközök közül azok választassanak, melyek a jog határain belül legbiztosabban vezetnek a cél felé.

5. §. Folytatás.

6) A rendőri hatalom ne üzessék a rendőri hivatalnokok önkénye, hanem bizonyos elvek szerint, melyek a törvényekben legyenek foglalva, ezen törvényekre nézve szükséges, hogy a rendőri hatóság hatalma korlátait pontosan körülvonalozzák, azért p. o. meg legyenek határozva bennök azon esetek, melyekben háznyomozásnak, vagy a helybéli kiutasításoknak helye lehet, szinte azokban a rendőrség által a jogsértések eltávolí-

tására használandó eszközök is kijelentessenek, ezen eszközök különfélék a rendőri tevékenység különféleségéhez képest; ezen eszközök közé tartozik a physikai kényszernek alkalmazása, e kényszer annál nagyobb lehet, minél fontosabb azon intézkedés, melyet végre kell hajtani; e kényszernek három nemét lehet megkülönböztetni, t. i. az vagy abban áll, hogy a rendőrség valamely engedelmetlent a rendelet megtartására egyenesen készítet, p. o. ha valaki a pestis ellen húzott zárvonalnál átallopódzni akar, azt a rendőrség tetteleg visszautasítja, vagy a kényszer az által alkalmaztatik, hogy a rendőri hatóság valamely polgár által teljesítendő, de nemteljesített cselekvényt véghez visz, ily kényszerítés nem p. o. valamely megfertőzött marhának levágása, vagy a hajózást gátló építménynek lebontása, vagy végre a kényszerítés az engedelmetlen cselekvény véghezvitele után mint büntetés és ezentúli elijesztés végett véteik alkalmazásába.

A kényszerítés neme mindig olyan legyen, hogy fel lehessen tenni, hogy annak alkalmazása a nép közakaratóval megegyez.

Melyik neme a kényszerítésnek legyen az egyes esetben alkalmazható, attól függ, vajjon a rendőri rendelet áthágása közvetlenül kártékony következtetéseket szül-e? vagy vajjon az által, ha az engedelmetlen a büntetést elkerülhetné, a rendőri intézkedéseknek megvetése és innen tán későbbben származható sok baj félhet-e?

Az első esetben tetteges kényszert kell alkalmazni az illető cselekvény abbanhagyására vagy teljesítésére; a másik esetben pedig büntetés is már szükséges.

Azonban a rendőri hatóság csak csekélyebb büntetéseket szab, oly esetekben, melyekben nagyobb büntetés szükséges, ez eljárást a bíróságokhoz utasítja, nagyobb büntetéseknek pedig azok tekintendők, melyekben tetemesebb pénzbeli vagy szabadsági büntetésnek van helye.

Egyébiránt minden nemzetnél annak sajátlagos jelleme és szükségletei, a felsőbb és alsóbb osztályok miveltégi állapotja, az uralkodó hajlamok és gondolkozási mód jelelik ki a rendőrségnek szellemét és magatartását, és határozzák meg annak legczélszerűebb eljárási modorát, és intézkedéseit; magától értetődvén, hogy ha a viszonyok és szükségletek valamely nemzetnél időjártával változnak, a rendőri törvényeknek és rendeleteknek a korszellem kívánata szerint változniok kell.

6. §. A rendőrségnek tevékenységei egyáltalában.

A rendnek és bátorságnak fentartására, és minden veszélynek megelőzésére, mi célja a rendőri intézkedéseknek, a rendőrségnek többféle tevékenységet ki kell fejteni, ezen tevékenységek pedig következők: az észlelő megelőző, visszanyomó és felfedező tevékenység. A rendőrségnek minden működése ezen tevékenységekre visszavezetethetik, de minthogy mind ezen tevékenységek csak arra czéloznak, hogy a veszélyek megelőztesenek, azért a megelőzési tevékenység fogalmában szélesebb értelemben minden többi tevékenység mint annak eszköze foglaltatik.

Az észlelő tevékenysége a rendőrségnek abban áll, hogy a rendőrség iparkodik a maga területén minden eseményről, mely a köz vagy a magán bátorságot sértetheti, vagy rendháborítást előidézhet, valamint annak okairól és okozóiról még a sértés beállása előtt, vagy legalább ugyanazon időben magának tudomást szerezni, ezen tevékenység felügyelési tevékenységnek is nevezetik.

A rendőri észlelés megint vagy általános vagy különös, az elsőnél a rendőrség figyelme nincsen épen különös személyek felé irányozva, ilyen p. o. üzetik az örök éjszakai czirkálása, rendőrök bizonyos helyeken felállítása által.

Az utóbbi már bizonyos tárgyakra vagy személyekre vonatkozik, melyek a rendőrség figyelmét már gerjesztették, melyek tehát mint valószínű okai a rendhábortásnak a rendőrség által üzőbe veendő p. o. gonosz emberek, gyanus házak.

A rendőrség észlelési tevékenységéhez tartozik, hogy veszélyes emberek ismerjelei, a rendhábortás és veszélyek hihető okai felett adatok szereztessenek. ¹⁾

Ezen adatok aztán a helybeli rendőri hivatalnál összegyűjtetnek, azokról lajstrom vitetik, és azokból ki vonat a rendőrség személyzetének kiadatik, hogy mint eszköz felfedezésekre, vagy további észlelésekre szolgáljon.

A rendőri hivatal pedig használja az összegyűjtött adatokat, és azokból következtetéseket és tapasztalásokat származtat.

¹⁾ Ezen adatok szereztetnek:

1-ör Hallás és látás azaz körültekintés által, a rendőrségi hivatal bizonyos számu hivatalnokokat ügynököket, és részint fegyveres részint fegyvertelen szolgálkat mint észlelési műszerveket foglalkodtat, kik látás és hallás által részint a hivatal-szobában, részint azon kívül azon eseményekre nézve, melyek a közbátorságot illetik, észleléseket keresnek.

Ezen észlelési műszervek kétfélék: t. i. közönségesek és finomabbak, az elsők csak azt észlelik, mit közvetlenül érzékeik által látnak és hallanak, tehát csak oly tettekre melyek szembeötlők, melyek észlelésére nem szükséges különös ügyesség, hanem csak kevés figyelem, irányozzák észlelésüket, a finomabb műszervek azok, kik abból mit közvetlenül láttak vagy hallottak, combinatio által bizonyos már történt vagy tervezett gonosztettek, vagy pedig azokrai hajlamra következtetést vonnak, tehát többet észlelnek, mint physikai érzékeik által láttak és hallottak, ezek tehát oly észlelésekre küldetnek ki, hol nagyobb ügyesség és finomabb láterő kívántatik.

2) Ellenörködés és vizsgálatok azaz oly cselekvények által, melyek által bizonyos személyektől vagy bizonyos tárgyak birtokosaitól valamely teljesítés vagy szenvedés kívántatik, hogy a rendőrség észleléseket tehessen, ily ellenörködést üz a rendőrség gyakran az utazók felett az igazolási jegyek követelése és azon napi jelentések által, melyeket a vendég-

fogadósk a nálok leszálló vendégek felett beadni tartoznak, a cselédek felett a behozott cselédi könyvek által, ide tartozik tovább az ellenörködés az aranyból és ezüsből készített és forgalomra szánt művek, a zsbárosok, a mérték és súly felett, az étszerek minéműsége, a tűzrendi szabályok megtartása felett.

3) Vagy magán személyek által a rendőrségnél történt jelentésekből vagy más rendőri vagy bírósági hivatalok által történt közlésekből.

7. §. Folytatás.

A megelőzési tevékenysége a rendőrségnek abban áll, hogy a rendőrség a legalkalmasabb intézkedéseket teszi, hogy a sértéseknek és háborításoknak akár ezek emberek gonosz akaratjából, akár a természeti eseményekből erednek, elejét vegye. ¹⁾

A visszanyomó tevékenysége a rendőrségnek pedig abban áll, hogy az a felvigyázat daczára kitört háborgatásokat és sértéseket physikai erő rögtöni alkalmazása által elnyomni iparkodik.

Végre a felfedezési tehetséget alkalmazza a rendőrség, midőn már valamely történt esemény után kinyomozni iparkodik, vajjon és minő körülmények közt a fenforgó esetben követtetett el büntett és ki annak szerzője, továbbá, ha azt elfogatván a büntető bíró elébe állítja, és ezt a bizonyítványok gyűjtésében gyámolítja.

¹⁾ Ide tartozik, hogy valaki különös rendőri felügyelet alá helyeztetik, minél fogva lakhelyét nem lehet változtatni, éjszaka otthon kell maradnia, és magát a rendőrségnél gyakran jelentenie. Továbbá, hogy a rendőrség veszélyes emberek utazási leveleiben valamely titkos és más hatóságoktól ismert jegy által ezeket figyelmetesekké teszi, hogy zsiványokat üldöztet, hogy mérgeket vagy veszélyes fegyvereket olyanoktól kik azok árulására nincsenek feljogosítva, elszedet.

8. §. A rendőri hatóságok különfélesége.

A rendőri hatóságok alatt azon különféle hivatalokat és műszerveknek összeségét kell érteni, melyek

által az államban a rendőri ügyek kezeltetnek. Ezek szervezetének különféle országokban azoknak alkotmánya és egyéb államintézetei, a népjelleme különbözőse szerint különbözni kell, de mindenütt a rendőri ügyeknek czélszerű kezelése végett az államnak területét úgy mint más igazgatási ágra p. o. az igazságügy vagy pénzügyre nézve bizonyos számú nagyobb részekre, (megyékre) és ezeket megint kisebbekre (járásokra) fel kell osztani, és minden részben sőt minden helységben rendőri hatóságot fel kell állítani, a kisebb területű rendőri hatóságok alá legyenek rendelve a nagyobb területű hatóságoknak, (tehát a községi rendőri hatóságok a járásbélieknek, ezek a megyeieknek) és ezek megint a központi rendőri hatóságnak vagy is a rendőri ministeriumnak, ha ilyen létezik alá legyenek vetve, a nagyobb városok rendőrségi hatósága is közvetlenül a központi alatt állhat; egyébiránt a rendőri ügyek a különféle rendőri műszervek közt a munkafelosztási elv szerint felosztandók, vannak oly rendőri ügyek, melyeket az összesség kára nélkül az egyes községre lehet bízni, ezek t. i. leginkább olyanok, melyek a községek érdekeit illetik, melyek tehát legczélszerűebben is a községi hatóságok által kezeltetnek. Ilyen ügyek: az utcák kivilágítása, a piaczi, cselédi, utcai rendőrség stb. ezek képezik az ugynevezett helybeli rendőrséget. De vannak oly ügyek, melyek nem egyes község, hanem az összes állam érdekeit illetik, és tehát az állam érdekében az állam részéről teendő intézkedéseket szükségelnek, ilyen ügyek p. o. a veszélyes iratok terjedésének gátlása, az intézkedések pestis, marhadög, drágaság, éhség, árvíz ellen, azért alaposan lehet alsóbb és felsőbb rendőrséget megkülönböztetni.

Minden községben a rendőri ügyek vezetésére nézve külön főnök szükséges, ki csak ezen ügyekkel foglalkodik, nagyobb városokban minden külön városrészben külön rendőri hatóság lesz felállítandó, de mind ezek a főnöknek ki az egész városban a rendőri ügye-

ket igazgatja, alá legyenek rendelve, attól utasításokat kapjanak, és egymással a rend fentartása és a gonosz-
tettek felfedezése tekintetéből folytonos összeköttetésben álljanak.

Valamely alsóbb rendőri hatóság által tett intéz-
kedésével meg nem elégedő polgárnak mindig szabad-
ságában álljon felsőbb rendőri hatósághoz folyamodni,
és orvoslást keresni.

9. §. A rendőri hatóságoknak személyzete.

A rendőri hatóságnak élén áll az igazgató, ki kü-
lönféle neveket viselhet, mi azonban a dolog lényegére
nézve közönbös. Ennek oldala mellett, főleg nagyobb
városokban, több hivatalnok van, kik rendőri tanácsosok-
nak nevezetnek. Továbbá szükséges az irodai szemé-
lyzet és végre a különféle fegyveres és nemfegyve-
res rendőrök és szolgák, az előbbieket használandók, ha
kényszert kell alkalmazni valamely veszélyes tett aka-
dályozására, vagy valamely intézkedés keresztülvételére,
ide tartoznak végre a rendőri orvos, sebész, bába, halotti
szemlő, hús és piacvizsgálók stb.

Mind a netalán tervezett gonosztettek különösen a
lopások, csalások akadályozására, mind azoknak felfe-
dezésére a nagy városokban kémkedő egyének elkerül-
hetlenül szükségesek, de ezek más czélokra és különö-
sen politikai nyilatkozatok feladására ne használtas-
sanak.

A rendőrség a tevékenységében nagyon gyámolít-
tatik, ha minden polgárnak kötelességévé tétetik, hogy
tüstént ha valamely büntett tervezetéről neki tudomása
van, arról a legközelebbi rendőri hatóságnál jelentést
tegyen, ily jelentés ott hol közszellem divatoz, gyakran
fog történni.

10. §. A rendőri hivatalnokok kellékei.

A rendőri hivatalnokok kellékei következők:

1) Mind az általános közrendészeti tudomány elveinek, mind azon ország melyben működnek, különös rendőri rendszabályoknak alapos ismeretével bírjanak.

2) Józan ítéletük, lélekjelenlétük, gyors feltalálási tehetségük legyen.

3) Hivatalukban buzgók és megnemvesztegethetők legyenek.

4) Cselekvényeikben komolyságot és szilárdságot mutassanak, mely mindazáltal, szelidséggel és humanitással mérsékelve legyen-

11. §. A rendőri hatóságnak hatásköre.

A rendőri ügyek természete kívánja, hogy ugyanazon rendőri hatóságoknak mindenki születés vagy rangkülönbség nélkül alá legyen vetve, mert a hol e tekintetben kivételnek van helye, ott lehetetlen jó rendet tartani fén.

A rendőri hatóságoknak illetősége a külföldiekre is terjedjen, kik akár hosszabb, akár rövidebb időig az országban tartózkodnak, mert kétséget sem szenved, miszerint minden idegen, ki az országban tartózkodik tartózkodásának tartama alatt mint ideiglenes állampolgár tekintendő. Nem különben szükséges, hogy a rendőrségnek hatósági illetősége minden helyre kivétel nélkül kiterjedjen, azért az ugynevezett menedékhelyeket (asylumokat) azaz oly helyeket, honnan az oda menekvőt kihurczolni nem szabad, milyenek hajdan a templomok, zárdák, temetők, valának, rendőri tekintetből sem helyeselhetők.

A különféle területek rendőri hatóságai egymásnak kezére dolgozván működjenek, és oly összefüggésben legyenek egymással, hogy az egész ország rendőri

ügyeit tekintve valamely egységet képezzenek; hol az egyik területnek hatósága kizárólag csak a maga területén előforduló ügyekkel törődik, és egyik hatóságnak csendőrei gyanus emberek üldözésében lévén, mihelyt azok más hatóság területére léptek, ez üldözésüket megszüntetni kötelesek, ott szinte igen nehéz lesz a közbátorságot és rendet fentartani.

GYAKORLATI RÉSZ.

12. §. Áttekintése a gyakorlati közrendészeti tudomány tárgyainak, és e tudomány felosztása.

Hogy a közrendészet célja t. i. a sértések és veszélyek elhárításának, szükséges mindenek előtt a forrásokat melyekből a veszélyek és sértések leggyakrabban származnak, bedugni, ily források, a népesség helytelen aránya a keresetforrásokhoz, a miveletlenség és a szegénység.

A veszélyes cselekvények és események fenyegethetik vagy az állam közbátorlétét azaz az összes polgári társaság bátorságát, vagy a magános bátorságot, és ennél megint vagy a személyt, vagy a becsületet vagy az egészséget vagy a vagyont.

A közrendészeti tudománynak tehát feladása, mindenek előtt a módokat, melyek által a veszélyeknek forrásait be lehet dugni, tárgyalni, azután az állam közbátorlétére és ennek utána a magán bátorság és pedig a személy becsület egészség és vagyonsbátorság biztosításáról egyenként értekezni, és az alapja e tudomány felosztásának.

¹⁾ A veszélyek melyek ellen a rendőrségi intézkedéseket tenni kell, különbözősége szerint is lehet tűzi, vízi, utcai, építési drágasági, szegényi, stb. rendőrséget különböztetni, és e szerint is tenni felosztást a közrendészeti tudományban.

²⁾ A közrendészeti tudomány gyakorlati részére nézve különösen ajánlhatók e következő művek: Robert Mohl die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates 2 Bände, Tübingen 1833. és ugyanattól: System der Präventiv-Justiz oder Rechts-Polizei 1834. Továbbá Wilhelm Behr Allgemeine Polizeiwissenschaftslehre. Bamberg 1848. és Anton Barth Vorlesungen über Polizeiwissenschaft und Polizeirecht. Augsburg 1840.

ELSŐ FEJEZET.

13. §. Az államnak gondja a népesség kellő számát illetőleg.

Miután kétségen kívül vagyon, hogy a népességnek száma valamely államban annak céljai elérésére, külföld elleni bátorságosítására, az emberek fentartásának találására igen nagy befolyással bír, következik, hogy az államnak gondoskodni kell, hogy a népesség épen kellő számú legyen, kellő számú pedig lesz a népesség, ha az sűrűbb, de még is helyes arányban van a használható földterülethez és a keresetforrásokhoz.

Minden államban tehát kérdés támad, mekkora a népesség általánosan és viszonylagosan véve, azaz azt összevetve a tért nagysággal, melyen az emberek laknak? tehát hány lakos esik egy □ mérföldre? és vajjon áll-e az helyes arányban a használható földterülethez és a többi biztos keresetforrásokhoz?

Ezen arányra nézve három állapotot lehet megkülönböztetni, t. i. vagy igen gyér a népesség aránylag a keresetforrásokhoz, vagy sűrűbb, de még sem szerfe-

letti, vagy szerfeletti. Az első esetben az emberek könnyen találják meg élelmezésüket de sem nagyobb szellemi sem anyagi fejlődésről és jólétről szó sem lehet, külföld ellen pedig ily állam az ellentálló erői elégtelensége miatt nincsen elegendőleg bátorosítva.

Sűrűbb, de még sem szerfeletti népességnél az állam célja leginkább éretik el, noha az egyes emberek nagyobb erő kifejtésére vannak utalva.

Bizonytalan ellenben a természetű élelmiszerekhez képest túlnépesedett ország élelmezése, ily ország midőn még legkedvezőbb állapotban van, magának az élmei nagy részét külföldről az iparáruiért szerezni kénytelenítettvén, mihelyt az iparcikkei elkelése megakad, nagy inségnek és nyomornak ki van téve, az inség és nyomor az embereket a büntettekre hajlandókká teszi, és az általános szegénység a szellemi műveltség fejlődését is akadályozza.

Az állam által a népesség száma körül teendő intézkedések czélszerűsége attól függ, melyik állapot állott be az arányra nézve, melyben áll a népesség a használható földterület azaz a természetű élmei szerek mennyiségéhez és a többi keresetforrásokhoz.

Mínthogy a népességnek a leghatalmasabb természeti törvény következtében hajlama vagy szaporodásra mindenütt, hol az emberek az élmeiket könnyen keresik, és különben a boldog életnek feltételeit lelik, azért rendszerint nem is szükséges az állam részéről tételes intézkedéseket tenni a népesség szaporodása végett, elég lesz annak szaporodásának akadályait, hol ilyenek léteznek, elhárítani, csak rendkívüli esetekben, p. o. ha kezdettől fogva a népesség az ország területéhez képest csekély lett volna, leendő szükséges tételes eszközöket használni a népesség szaporítására; ellenben ha valamely országban tán túlnépesedés fenyegetődnék, annak kevesbitésére szinte czélszerű intézkedéseket kell tenni.

14. §. Akadályai a népesség szaporodásának.

A népesség szaporodásának akadályai következők :

1) Minden intézet és törvény, melyek a nemzet jólétére kártékony befolyást üznek : ellenben minden intézet és törvény, melyek az őstermelésre, iparra, kereskedelemre jótékonyan hatnak, és a keresetet könnyítik, egyszersmind a népesség szaporodását eszközlik, az őstermelők szaporodása azonban biztosabban szaporítja a népességet, mint a műipar gyarapodása.

Ebből következik, hogy a népesség szaporodása leginkább oly törvények által akadályoztatik, melyek sok embert zárnak ki a földbirtok szerzéséből, mert az által sok ember megfosztatik az akarattól és tehetségtől családot alapítani, ha tehát valamely országban sok földtulajdon kevés család vagy testület kezében elidegeníthetlenül létezik, a népesség szaporodása, valamint a termelés gyarapodása akadályoztatik.

2) Vallási vagy politikai üldözések, egyáltalában a szabadságnak elnyomása és rossz igazságszolgáltatás, mert ezek az embereket kivándorlásra ingerlik.

3) Szerfeletti adók, mert ezek az emberek fentartását nehezítik, és így sok előrelátó és számító embert a házasságkötéstől visszariasztanak.

4) Erkölcsi akadályok, ilyenek a nemi kicsapongásokra hajlam, agglagények önzése, a nőnem művelésének takarékosági szellemének hiánya, mely szinte sok férfit a házasságkötéstől visszariaszt, végre ha a férfiak kevésbé műveltek mint a nők.

Minden intézkedés ellenben, mi a nemi kicsapongásokat kevesbíti, az erkölcsiséget és a nőik igazi műveltségét előmozdítja, járul a népesség szaporodásához, e tekintetben főleg a felsőbb állásokban levők között számos szerencsés házasságnak példája és a nőnem czélszerű és házias nevelése, mely által a leánygyermek érzékeny

anyákká és okos gazdaasszonyokká képeztetnek igen jótékony hatású lesz.

5) Igen nagy száma a catholikus papságnak és az álló katonaságnak.

6) Igen hiányos egészségrendészeti intézkedések, és ügyetlen bábaasszonyok.

7) A gazdasági ismeretek hiánya, melyek szükségesek, hogy az emberek a természet adományait kellőleg használhassák, és a munkabani szorgalomnak hiánya.

15. §. Intézkedések a népesség szaporítására.

Ha tételes intézkedéseket szükséges tenni a népesség szaporítására, olyanokról szó sem lehet, melyek valakinek jogait sértik. Ilyen p. o. a házasságra kényszerítés, a kivándorlásnak megtiltása; hanem a teendőik a következőkre szorítkoznak:

1) A szegényebb házasulandóknak gyámolítása. Ez történhetik úgynevezett mennyasszonyi pénztárak által, melyekbe a szülők a leányukért annak bizonyos koráig (p. o. 18 vagy 20-ik évig) évenként bizonyos összeget tesznek be azon célból, hogy a leány, ha valaha férjhez megy, abból hozományt kapjon. A hozománynak a pénztárbóli fizetése az által lesz lehetséges, ha a betett összegek kamatja hosszabb időig a tőkéhez csatoltatik, és hogy némely leány, kiért betétetett, a meghatározott kor elérése előtt hal meg, és tehát semmit sem kap vissza.

2) A számos gyermekkel terhelt családtyának állam általi gyámolítása, miként ez 14-ik Lajos alatt Franciaországban történt.

3) A bevándorlás. Az állam e tekintetben oly kedvezéseket állítson kilátásba, melyek bevándorlásra ingerelnek, a bevándorlás főleg akkor fog nagy hasznot

hajtani, ha a bevándorlók értelmes és szorgalmas emberek s kik némi vagyonnal is bírnak.

Hogy a bevándorlás céljának megfelelhessen, szükséges: a) Hogy a kormány azon országokban, honnan embereket a bevándorlásra édesgetni akar, értesítést terjesszen, a modor és feltételek felett, melyek szerint a külföldiek az országban letelepedhetnek. b) Az ország határszéleire biztosok rendeltessenek, kik a bevándorlók nyelvét és szokásait ismerik, és azokat a kijelölt helyekre vezetik. c) Gondoskodni kell, hogy a telephelyek éghajlata a gyarmatosoknak kedvező legyen, és hogy azok ott mind azt találhassák, mi a lakhelyek felállítására és a gazdaság kezdésére kívántatik. d) Végre iparkodni kell, hogy a gyarmatosok az ország régiebb lakosai közt telepedjenek le, hogy azok közt iparismertek és okszerűbb gazdálkodási módszer terjedjen.

4) Minden használható telek használása, és a telkeknek felosztása.

16. §. Intézkedések a fenyegető dző túlnépesedés ellen.

Ha túlnépesedés fenyegetődzik, következő intézkedések lehetnek czélszerűek:

1) A népet az önmegtartóztatása szüksége felől meg kell győzni, különösen pedig azon intést kell terjeszteni, hogy gondatlan egybekeléstől mindenki óvakodjék. Ez főleg szükséges lesz az alsóbb osztályoknál, mert a felsőbb és miveltebb osztályoknál a családi szellem, a félelem, hogy állásukhoz képest majd nem élhetnek, sokakat visszatartóztat a gondatlan házasságkötéstől, és gyermeknemzéstől.

2) A házasságurai lépésre nézve czélszerű törvények szükségesek, s különösen olyanokra nézve, kik magokat nem igazolhatják, hogy képesek családot tartani, a házasságurai lépés nehezítették meg.

3) A telkeknek igen nagy feldarabolása tiltások meg.

4) A más országokból kivándorlás mozdíttassék elő. E célból az állam a világ más részeiben szerezzon gyarmati birtokokat s iparkodjék, hogy az oda kivándorlók az országgal mint anyaországgal gazdasági kapcsolatban maradjanak; vagy pedig más kormányoknál kivándorló polgárait nézve a letelepedésre kedvező feltételeket kieszközöljön.

17. §. A népesség számáról valamint annak mozgalmáról tudomásvétel.

Hogy az állam megítélhesse, vajjon minő arányban létezik a népesség a földterülethez, mennyire halad az előre vagy fogy, és hogy e szerint a kellő intézkedéseket megtehesse, szükséges, hogy a népesség száma és ennek mozgalmi felől pontos ismeretekkel bírjon.

A népesség mozgalmi alatt értendő az arány mely létezik a halálesetek és a születések, az egybekelések és a népesség, a születések és a házaspárok száma között, d) a halandóság nagysága a különféle korokban, és nemekben.

Minden felvilágosodott kormány iparkodik magának a népesség számáról ¹⁾ és annak mozgalmairól tudomást szerezni, az arra vezető eszközök a politikai számolások és az anyakönyvek.

¹⁾ A népesség számának tudása különösen szükséges az államnak, hogy erejét a külföld irányában ismerje, hogy az ujonczok kiállításában, felosztásában, az adó nagysága meghatározásában, és az emberek élmezése iránt teendő intézkedéseiben támpontja legyen.

18. §. A politikai számolás.

A politikai számolás abban áll, hogy bizonyos ismert adatokból, a hihetőség elvei szerint, a népesség száma közelítőleg meghatározatik.

Ily adatok a halálesetek, születések, egybekelések száma.

Ezen számolás azon tapasztaláson alapszik, hogy minden országban és minden helységben bizonyos arány létezik a szülöttek, halálesetek, egybekelések és az élők száma között, azaz hogy bizonyos számú élők közt évenként bizonyos számú halál, születés és egybekelési eset fordul elő.

Ha tehát ezen arány valamely országban a tán előbbi évek tapasztalásaiból ismertetik meg, és adatok léteznek a szülöttek, halálesetek s egybekelések száma felett bizonyos évben: akkor könnyen lehet a népesség számát kiszámítani. Így p. o. ha valamely országban a tapasztalásból tudatnék, hogy a megholtak száma az élökhöz úgy szokott állani mint 1. 36. és valamely évben 100,000 meghalt volna, akkor 100,000 sokszorozva 36-tal adná a népesség számát. ¹⁾ Épen így kellene azon arányszám szerint, melyben a szülöttek az élökhöz állanak, a szülöttek számából az élők számára következtetést vonni.

De ezen politikai számolások nem nyújtanak bizonyosságot a népesség száma felett, hanem csak valószínűséget; mert a halálesetek, szülöttek s egybekelések aránya az élökhöz nem marad mindig egyenlő, hanem néha változik, drágaság idejében nagyobb a halandóság, és az egybekelések száma csökken.

Még kevesebb bizonyosságot, mint a politikai számolások a népesség nagysága megítélésére nyújtanak a becslések a lakházak s tüzhelyek száma, vagy bizonyos átaljában használt ételszernek, p. o. a gabonának és só fogyasztásának mennyisége szerint.

¹⁾ Az arány a halál, születés egybekelési esetek és élők közt országról országra, és ugyanazon országban is a különféle vidékeken változik. Így a mi a halottak arányát az élökhöz illeti, az a tapasztalások szerint az összes ausztriai birodalomban úgy áll mint 1. 30. mely arány igen kedvezőtlen. Belgium-, Franciaországban kedvezőbben áll ezen arány t. i. mint

1. 40. Norvégiában mint 1. 48. Angolországban mint 1. 49. Oroszországban mint 1. 58.

19. §. A különféle anyakönyveknek haszna.

A különféle anyakönyvek a halottak, szülöttek és egybekelések felett azon hasznon kívül, melyet jogi szempontból nyújtanak, politikai tekintetben is kitünő haszonnal bírnak, részint mert azokból a politikai számolás által mint főnebb mondatott, hihetőséggel következtetéseket lehet vonni a népesség nagyságára, de még inkább, mert azokból a népesség mozgalmát láthatni, tehát minő arányban az halad vagy fogy, minő arányban van a születések száma a halálesetekhez vagy az egybekelések számához, hány gyerek jön egy házasságra átmérőleg, minő arány létezik a házasságon kívül és a házasságból született gyermekek közt; bizonyos számú szülöttek közül hányan halnak meg bizonyos korig. Az újabb statisticusok sokat foglalkodnak a népesség mozgalmi kiszámításával, és a feletti adatok gyűjtésével, melyek a kormányra nézve fontosak, hogy a körülmények szerint a mint t. i. a népesség tán szerfelett szaporodik vagy fogy, ezen tünemény okait kifürkészhesse, és czélszerű intézkedéseket tehessen; különféle pénztárak elrendezésénél is, ilyenek az élelembiztosítási intézetek, özvegyi árvapénztárak stb. azon adatok, melyeket az anyakönyvek a halandóság felett nyújtanak, nagy hasznot nyújtanak.

20. §. A népösszeírás.

A népesség a helységekben a létező laképületek szerint vétetik fel, mi végre ezek megszámoztatnak, és minden ház népessége külön iratik össze, az eljárás ennél következő: a városokban mindenik háztulajdonos háza számával és több rovattal nyomtatott összeírási vagy

is felvételi ívet kap,¹⁾ ezen íven minden a házban lévő lakás egymás után következő számrendben van említve, és mind maga a tulajdonos, mind minden a házában lakó családtagja (ilyennek pedig mindenki tartandó, ki önállósággal bír, akár van családja, akár nincs) az illető lakása száma után az íven lévő rovatokat kitölti, ezen kitöltéseket pedig a háztulajdonos aláírása által hitelesíti, és ez által kezeskedik a kitöltés valóságáról, azután ezen ívet azon városrész, melyben háza áll, összeírásával megbízott hivatalnoknak átadja, az pedig ezen ívekből készíti azon városrész összeírási táblázatát, és azt a városi hatóságnak nyújtja át, mely az egyes városrész összeírási táblázataiból az egész város népességéről összes táblázatot készített; nagyobb városokban a népességösszeírási ügyre nézve különös iroda kívántatik.

Mezővárosokban és faluhelyeken, hol sok ember sokszor írni sem tud, az összeírási hivatalnok a helység előjáróival s lelkészével együtt készíthetnek összeírási táblázatát az egész helység népességéről; mívégre vagy házról házra mennek, vagy a háztulajdonosokat a község házhoz rendelik. Az egyes helységek táblázataiból a járási hatóság készített járási népességi táblázatát, és a járási népességi táblázatokból megyei népességi táblázat készítettetik, a megyei táblázatokból pedig népességi táblázat az egész országra nézve állíttatik elő, mely az egész állam népessége állapotjára nézve áttekintésül szolgálhat.

Az összeírási ügy oly gyorsan mint csak lehetséges az egész országban vételessék véghez, miszerint az összeírás tartama alatt minél kevesebb változás álljon be; az összeírás főkélléke a teljesség, hogy t. i. mindenki összeírassék, de senki többször az összeírásba be ne vezetessék. A nép az összeírás haszna iránt felvilágosítandó, hogy senki magát az alól ki ne vonja.

Az összeírásnál pedig nem csak a lelkek száma kipuhatolandó, hanem más érdekes adatok is gyűjtendők

a népességre nézve; ezen adatok vonatkoznak az összeírottak nemére, korára, vallására, hivatására, foglalkozására és állapotjára, azaz vajjon az összeírt házaspár, nőtlenség, hajadon vagy özvegyi állapotban van-e? mert az állam érdekében áll az arányt ezek között meg tudni, azért az összeírási ívben minden összeírt nevével rovatok létezzenek annak születési éve, vallása, foglalkozása, állapotja számára, és ezen rovatok betöltendőek lesznek, egyik rovat hagyandó a távollevő honosok beírására.

A népösszeírás bizonyos időszak után, p. o. minden 3 év után vitessék véghez, az összeírás alkalmával a mindenféle marhafajból létező darabszám is irassék össze.

¹⁾ Főleg nagyobb városokban, hol sok összeírandó egy házban lakik, igen czélszerű lehet, ha minden családapára külön felvételi ívet kap, mely a ház és a lakás számával meg legyen jelezve, ezen ívben mindenik családtagja magát és hozzá tartozóit az említett rovatok szerint feljegyzi, és ezen ívekre lett betöltés helyességét a háztulajdonos aláírása által constatirozza. Sziinte nagy városokban igen czélszerű lehet minden egyes városrésznél az abban lakó emberek felett betűrendszerinti névsort vezetni hivatkozással arra, hol mindenik lakik azon czélból, hogy mindenki könnyen megtalálhassék, ha szükség van rá, minden névnél üres hely is hagyatik hogy a változások beírathassanak. Annak ismerete hol lakott valaki ennekelőtte a rendőrségnek sokszor igen fontos lehet, ha t. i. valamely már több elkövetett büntett felfedezése, vagy tanubizonyosság letétele forog kérdésben.

²⁾ Szükséges a tett összeírást evidentiában is tartani, azért figyelmeznit kell a népesség körüli változásokra az egyik összeírástól a másikig lefolyó időköz alatt. E végett minden családnál a növedék vagy fogyatkozás, mely az utolsó összeírás óta történt, a felvételi ívekben évenként feljegyeztethetik, és így az összeírásban kiigazítások történhetnek, ilyen evidentiában tartás kisebb helyeken sokkal könnyebb, mint nagy városokban, hol mindig sok idegen ember telepedik le, mások pedig eltávoznak; az elsőkre nézve okvetlenül szükséges hogy a hosszabb tartózkodásukról vagy telepedésükről az összeírási hivatalnak bejelentés történjék.

MÁSODIK FEJEZET.

**Az államnak gondja a népnek műveléséről,
azaz a culturpolitika.**

21. §. A művelési vagyis culturpolitika fogalma és az államnak feladata a nép művelésére nézve.

Kétségen kívül lévén az, hogy a büntettek kevesbülésére tehát az államnak biztosítására, annak az anyagi jóléti haladására, sok államintézetnek jótékony hatására, a szabadság fejlődésére az állampolgárok által elért műveltségi fok legnagyobb befolyással bír, és hogy az államnak tekintélye a külföld előtt is nagy részben a polgárok műveltségi állapotjától tételeztetik fel; ¹⁾ biztosan állíthatni, hogy az államhatalomnak egyik legszentebb kötelessége, hogy a polgárok szellemi, vallási, erkölcsi műveltségéről, tehát a népművelésről gondoskadjék, és a népműveltségnek minden akadályait elhárítsa.

Azon főintézkedések összesége, melyek a polgárok mindennemű műveltsége előmozdítására szükségesek, képezi tárgyát az úgynevezett culturpolitikának, melyet némely írók, mint a politikának külön részét tehát elkülönítve a közrendészeti tudománytól adnak elő.

Hogy az államnak kötelessége a szerzendő műveltségre nézve meghatározottassék, tisztában kell lenni a szerzendő műveltségnek célja iránt, mert a szerint választandók az arra szolgáló szükséges intézkedések.

A műveltségnek egyik célja az, hogy az emberek az által képességet nyerjenek magokat physikailag fenntartani, élelmüket keresni; másik célja, hogy jó állam-

polgárokka váljanak, és mint olyanok kötelességüket teljesítsék, másoknak jogait tiszteljék, és minden jogsértéstől tartózkodjanak.

Ezen kettős cél elérésére szükséges a nevelésnek oly irányt adni, hogy mindenek előtt a gondolkodási tehetség fejlesztessék ki és gyakoroltassék; továbbá, hogy azon ismereteken kívül, melyek alapját képezik minden miveltségnek, és melyek a polgárnak bármely állásában, még a közönséges háztartás és minden ügyei helyes kezelésére kívántatnak, oly ismeretek szerzésére is nyujtassék alkalom, melyek különféle foglalkozásoknál, tehát a polgár physikai fentartására nélkülözhetlenül szükségesek; továbbá hogy erkölcsi, vallási és jogi miveltség terjesztessék, mely által mindenki kötelességeit ismerni tanúlja, az erénynek szeretete és a jogi érzelem terjesztetik, a jogsértések jobban akadályoztatnak, mint bármely szigorú törvények által.

A főintézetek, melyek a miveltség szerzésére szolgálnak: az iskola és az egyház.

) Nem is lehet a miveltség haszna ellen felhozni, hogy épen a legnagyobb és legmiveltebb városok szoktak lenni a legfurfangósabb módon elkövetett büntettek színhelyei, mert ezen tüneménynek nem a miveltség az oka, hanem az, hogy még oly városokban sem terjedt minden emberre az igazi miveltség, hanem sok embernél ott is a sziv és kedély igazi miveltsege hiányozván, a miveltségnek csak külmáza létezik. Továbbá okai annak, a nagy városok viszonyai, sok embernek más helyekről oda tolongása, a birtok igen nagy egyenlőtlensége, az élvezetvágy a sok kínálkozó alkalom stb.

22. §. Az iskolákról általában.

Az iskolák mint a népnevelést leginkább terjesztő intézetek állapotja az államhatalomnak különös gondját igényli, az iskolák állapotja valamely országban leginkább ismervül szolgál, mennyire teljesíti az állam kötelességeit a népnevelést illetőleg.

Az iskolaiak vagy polgári vagy tudós iskolák; mind

a két nemű iskoláknak megint több fokozati vannak, így a polgári iskolák elemi vagyis népiskolákra és reáliskolákra s egyéb polgári szakiskolákra oszlanak.

Az elemi iskolákban azon tárgyak tanítandók, melyek alapját képezik minden műveltségnek, s melyek a polgárnak bármely állásában szükségesek, ilyen tárgyak az olvasás, (erre czélszerű és jó példákat foglaló tankönyvek használhatók) írás, számvetés, vallási és erkölcsi tanítás, oktatás az anyanyelvben, a hazának és alkotmányának fővonásaiban ismerete, elemei a természettannak, hová a közönséges természeti tünemények magyarázata is tartozik

Ezeken kívül különösen városi elemi iskolákban műtani ismeretek, főleg melyek az ipar azon nemére, mely valahol üzetik vonatkozó, is terjesztendő, falu helyen pedig a mezői gazdaság elemei népszerűen előadandók lesznek.

Minden elemi iskolákban szükséges, hogy az előítéletek kiirtassanak, munka és rendszeret ébresztésék, végre hogy a háztartás vitelére és különféle életviszonyokra vonatkozó eszélyességi szabályok terjesztessenek.

Mint hogy pedig az ember nem csak lélekből, hanem testből is áll, és egészséges tevékeny lélek csak egészséges testben lakhatik, s az embernek keresettehetősége is leginkább a fizikai egészségétől függ, azért az államhatalom a felserdülő ifjuság testi fejlődésére (mire az úgynevezett gymnasticai gyakorlatok szolgálnak) is terjeszse ki figyelmét, ez jelenkorban annál szükségesebbnek látszik, minél inkább imitt amott a nemzedék a testi gyakorlat elhanyagolása miatt testileg hanyatlani és elsatnyúlni kezd.

Az iskolákból kiléptek, ha viszonyaik megengedik, szorítandók vagy legalább serkentendők lesznek a vasárnapi iskolák látogatására, hol azelőbb tanultakat ismételtetik, és azonkívül foglalkozásukba vágó ismeret-

teket, melyeknek kellő felfogására még előbb kellőleg képesek nem voltak, szerezhettek.

A nőnembeli ifjuság nevelése szinte igen fontos, mert az anyák művelésétől függ a nemzetnek művelése, amazok oltják a gyermek szívébe a szelidség, erkölcsi-ség, vallásosság, eszélyesség s honszeretet magvait. A nőnembeli ifjuság oktatására, vagy ugyanazon iskolák szolgálhatnak, úgy mindazáltal, hogy vagy az időre vagy a helyre elkülönítés történjék, vagy külön leányiskolák állíttassanak fel, és minthogy a leányoknak hivatása, azaz a házbani jövő foglalkozása, azoknak különféle vagyoni és származási viszonya szerint különbözik, azért a közönséges vagyis alsóbb leányiskolák mellett még felsőbb leánynevelő intézetek felállítandók, vagy magánosoktól felállított intézetek, ha czélszerűek pártfogás alá veendőek lesznek.

Ezen elemi iskolák kényszerítő iskolák lehetnek mind azokra nézve, kik otthon a szükséges oktatásban nem részesülhetnek. Ezen kényszer a szülők vagy gyámatyák ellen intéztetik a mennyiben ezek köteleztetnek gyermekeiket vagy a gyámságuk alatt levőket iskolába küldeni, közvetve pedig a tanítandók ellen, a mennyiben t. i. bizonyos politikai jogoknak élvezése a nyert iskolai oktatás vagy bizonyos ismeretek birtokától feltételeztetik.

Hogy az állam a felügyelési kötelességének az iskolákra nézve eleget tegyen, szükséges, hogy magának az iskolaképes és a valóban iskolákat látogató gyermekek számáról tudomást szerezzen.

23. §. Folytatás.

Az elemi iskoláknak célja hozza magával, hogy azoknak oly számmal kell lenni, hogy minden gyermek azokhoz férhessen, hegyes vidékekben pedig, vagy hol a népesség szétszórt házakban lakik, a mennyiben a

távolság imitt amott az iskolának látogatását lehetlenné tenné, a szükséges oktatásról vándorló iskolamesterek által lehet gondoskodni.

Hogy pedig ügyes iskolatanítóknak ne legyen hiány, szükséges 1-ör Hogy iskolatanítóképezdék állítassanak fel. 2-or Hogy az iskolatanítóknak fizetése elegendő legyen, miszerint gond és sanyar nélkül élhessenek, és így remélhető legyen, hogy tehetséggel bíró ifjak ezen pálya választására magokat elszánják. Ezen fizetést a község nyujtsa, a mennyiben pedig ez elégtelen volna, az állam járuljon hozzá. 3-or A néptanítók ne függjenek szolgailag a lelkészekről, és illő becsben tartassanak. 4-er Kitünő néptanítók jutalmaztassanak meg vagy mozdíttassanak elő.

Egyáltalában pedig kötelessége az államnak mindenütt a felügyelése, vezetése és az érdemeknek jutalmazása által a népnevelési ügyet előmozdítani.

Az úgynevezett reáliskolák azok, melyekben azon tantárgyak taníttatnak, melyeknek hasznát venni lehet a műipari, kereskedési vagy mezőgazdasági foglalkozásoknál.

A szoros értelemben polgári szakiskolákhoz tartoznak azon iskolák, melyek egyes kézművesség megtanulására szánvák; továbbá a gazdasági, kereskedési, bányászati és hajózási iskolák.

A műtani iskolák legfelsőbb polczán áll a politéchnikai intézet, mely az ipari és kereskedési tudományokra nézve mintegy egyetemül szolgál. Mind ezen különféle iskolák szükségesek az államban. Az ipar és szakiskolákban a gyakorlati irány uralkodjék elő.

Végre szükségesek tanintézetek azon szerencsétlenek számára, kik valamely érzék hiányában szenvednek, milyenek a siketnémák és vakok intézetei, hogy ezen szerencsétlenek legalább egy foglalkozásban magoknak ügyességet szerezhessenek, mely által élelmüket kereshetik, és a társaságnak hasznos szolgálatot tehetnek.

Egyébiránt mi az ezen intézetekben követendő tantervet illeti, az iránt a pedagógiai tudomány foglalja magában a szükséges szabályokat.

24. §. A tudós iskolákról általában.

A tudós iskoláknak általában azon céljok van, hogy azon ifjak, kik vagy államszolgálatba lépni, vagy oly hivatást választani akarnak, melyre tudományos előkészültség szükséges, vagy kik csak tudományos műveltséget akarnak magoknak szerezni, kiképeztesenek.

Mint hogy az államnak gondoskodni kötelessége, hogy a közügyek vezetésére és más hivatáshoz kívántató képzettséggel bíró egyénekben hiány ne legyen, és hogy egyáltalában a tudományok országa terjedjen, következik, hogy a tudós iskolákra is kell figyelmét fordítani. A tudós iskolák kétfélék, t. i. alsóbbak és felsőbbek, az alsóbbakat képezik a gymnasiumok vagyis közéletanodák, a felsőbbeket az egyetemek, akademiák.

A gymnasiumokban mintegy a felsőbb iskolákra előkészítő oktatás adatik, és a tudományos fogékonyságra mintegy alap vettetik, főszerepet játszik ennél a régi classikai nyelveknek tanítása, és az ismerkedtetés az ókornak classicus írói szellemével, és az által az előadás modorának (melyben a régi classicusok mestereink lehetnek) tökéletesbitése, magasztos eszmék gerjesztése, és az izlés jellem s kedély megnemesítése.

De a classikai tanulmányok mellett más közhasznú tárgyak is alaposan taníttassanak, különösen a történelem, földleírás, természettudomány, matematika és logika, valamint élő nyelvek, és a tantárgyak élő nyelven adassanak elő, mert csak így lehetséges a mai korszak által igényelt nagyobb terjedése a tudományoságoknak.

Noha kétségen kívüli dolog az, hogy az ifjaknak a

tudós iskolákhoz szerfeletti tolongása kártékony hatású lehet, mert e miatt sok erő elvonatik más közhasznú foglalkozástól, és minthogy sok ifju eltéveszti életcélját, az állam sokszor sok elégedetlen és veszedelmes emberekkel terheltetik, még sem volna igazolható ezen bajok elhárítására a tudós iskolákba felvételt csak bizonyos polgárosztályokra szorítani, vagy a szegényeknek azt igen nehezíteni, mert ily intézkedés nem csak jogot sért, a mennyiben t. i. általa egyes emberek a pályájuk szabad választásában akadályoztatnak, hanem gyakran az államot is a legjelesebb észtehetségektől, kik az emberiségre nézve jótékonyan hatottak volna, megfosztja. Ha tehát az államnak szükségesnek látszik a tudományos pályákhoz szerfeletti tolongás ellen korlátozásokat tenni, ezek olyanok legyenek, hogy egyaránt érjenek minden polgárosztályt, p. o. az állam a felsőbb iskolákba felvételt megtagadhatja annak, ki a szükséges készütséggel arra nem bír, behozhat érettségi s ügynevezett államvizsgákat, szabhat feltételeket azoknak, kik bizonyos hivatalokba lépni akarnak, és rendelheti, hogy a tanulmányokra világosan képtelenek annak idejében azoknak folytatásától letiltassanak. Ily intézkedések által kétségkívül ritkúlui fog a tanulmányokhoz tolongás.

25. §. Az egyetemekről.

Az egyetemek a tudós iskolák legfelsőbb polczán állanak, ezekben a tudománynak minden ágai taníttatnak. Az egyetemek a hivatás különbözőése szerint, melyre az ifjak azokban magokat kiképezik, több karból állanak, és mindenik karban az oda tartozó szaktanulmányok előadtnak. Hogy ilyen több karból álló egyetem elsőbbséget érdemel egy specialis szakiskola felett, melyben csak egyféle hivatásra tartozó tanulmányok adtnak elő, kétséget se szenved, mert a különféle hiva-

tásbeli tudományok is egymással összeköttetésben és kölcsönös viszonyzatban állanak, minél fogva nagyon jótékony hatású lesz, ha mind azon különféle tudományok tanítása egy helyen egyesítettik, miszerint így mind azoknak művelői egymással közelebb érintkezésbe jöven, tudományos szempontból egymásra termékenyítőleg és ösztönadólag hassanak; mind a tanulóknak lehetőség adassék a hivatásbeli szaktanulmányaik mellett némely más tudományban is magokat művelni, és magasabb életnezetet nyerni, a tudományos életnek nagyobb terjedése, a szellemnek szabadabb röpte csak egyetemekben, nem pedig elkülönzött szakiskolákban, hol a tudományok sokszor mintegy kézművességgel üzetnek, lehetséges.

Hogy pedig az egyetemek czéljuknak megfelelőhessenek, szükséges 1-ór Hogy az ifju az egyetembe előbb ne bocsájtassék, mintsem szelleme annyira megérett, hogy alappal fel lehessen tenni, hogy az ottan előadandó tárgyakra nézve helyes felfogási tehetséggel, és a tudomány iránti fogékonysággal bírván, maga is minden kényszer nélkül fog tevékenységet fejteni a maga kiképezésére.

2-or A tanszékek jeles tanárokkal töltendők be, minden szaktudomány legalább egy tanár által képviseltessék, ki a tudomány színvonalán állván, nem csak a tudományosság bőségével bírjon, hanem előadási tehetséggel is lévén ellátva, a tudományt tanítványaiiba átültetni is képes legyen, s ki lelkesedéssel viseltessék tanulmánya iránt, miszerint így várni lehessen, hogy minden erőit és tevékenységét a reábizott tudománynak művelésére és annak mind élő szóval, mind kiadott művek általi nagyobb körökbeni terjesztésére fordítandja.¹⁾

Az egyetemi tanár állása tiszteletteljes, független és elegendő jövedelmet nyújtó legyen, hogy a tanár vidorral teljesíthesse nemes hivatását, és súlyos élelmezési gondok bénítólag ne hassanak szellemére és tevékeny-

ségére. Méltányos is, hogy a kitünőleg munkás tanárnak érdemei is elismertessenek, és megjutalmaztassanak, mi másoknak buzdítására szolgál, és hogy az előregedett tanár, kinek testi erőit sokszor a tudományokkali folytonos foglalkozás idő előtt megviselte, illő nyugdíjjal látassék el.

Mi a tanulmányi rendszert illeti, kétséget se szenved, hogy az úgynevezett akadémiai szabadságnak a tanárok és a tanulmányok szabad választásával a kényszer tanulmányi rendszer felett annyiban vannak előnyei, hogy az ifjagnál szabadabb gondolkozásmódot terjeszt, azok jelleme tökéletesebb fejlődését előmozdítja, és hogy különösen a magántanárok intézete által versenyt a tanárok közt és nagyobb ösztönt ébreszt. Azonban tagadhatatlan, hogy a tanulmányi szabadság hatására nézve minden esetre igen sok függ az ifjuság tudományos szellemétől, vagy indolentiára nagyobb vagy kisebb hajlamától, tudományos érettségétől, az általános viszonyoktól, melyek a tudományos életnek jobban vagy kevésbé kedveznek, a rendszer az illetők általi mikénti kezelésétől, a vizsgák, melyeket a tanulmányi szabadságnál is mindenestre tartani szükséges, idejétől és minémiségétől, végre attól, vajjon az állam vagy a municipiumoktól függ-e a hivataloknak elnyerése, és azok meny nyire kívánják a tudományokbani előmenetelnek vizsgákról szóló bizonyítványok általi kimutatását, ha az említett viszonyok nem kedvezők, akkor a tanulmányi szabadság sem fog kellő sikert szülni. Az illusiók legnagyobbikába ringatják azok magokat, kik csupán csak jeles előadásoktól várnak tudományos előmenetelt.

¹⁾ A legjobb tanári előadásoknak hatása elvész, vagy igen csekély, ha a tanulók azokat szorgalmasan nem látogatják, ha azokban nem jegyeznek, vagy ha az előadásokkal összhangzásban levő tankönyvekkel nincsenek ellátva, ezeknek készítésére tehát jeles tanárokat jutalmak által, melyek olyanoknak adatnak, kik jeles műveket előállítanak, és segítségnyújtás által a kiadásban, buzdítani kell, az ilyen könyveknek

megszerzése, vagy az előadásokbani szorgalmatos jegyzés leginkább a kellő vizsgák által fog előmozdítani.

26. §. Folytatás.

A tanításnál az előadási rendszerrel összeköttesék némileg az úgynevezett socraticus módszer, mely czélszerűtlen kérdézősködés által nagyon alkalmas a figyelem gerjesztésére, maga a tanítás az életbe vágjon, és mindig az egyetemi oktatás céljának megfelelően. Ez pedig abban áll, hogy az ifjúság általános tudományos kiképezést nyerjen, hogy a tudomány általános rendszerével megismerkedvén, abban magát tájékozhassa, és így saját tevékenységre ingert kapjon, és benne a tudományosság szelleme ébredjen. Ha az egyetemi tanítás ezen céljának megfelel, reményleni lehet, hogy az ifjúság az ott szerzett tudományos előképzettség és szellemi gyakorlottság által képessé tétetik arra, hogy a praxis útján azután könnyen megszerezze azon ügyességet, mely valamely hivatalra vagy tudományos hivatásra kívánatik. ¹⁾

Hogy pedig mind a tanárok a tudomány haladásával egyenlő lépést tarthassanak, mind a tanulók is alkalmat nyerjenek nagyobb kiképezésre és saját tevékenység fejtésére, szükséges hogy minden tudományos intézet a szükséges könyvtárral, physikai, vegytani, csillagászati műszerekkel, továbbá fűvészkerttel, mindenféle gyűjteményekkel, anatómiai bonczteremmel, klinikával stb. el legyen látva.

Az egyetemnek helye sem közönyös az ifjúság előmenetelére nézve, e tekintetben bizonyos, hogy a nagyobb városok rendszerint több előnnyel bírnak a kis városok felett, t. i. hogy azokban nagyobb társalgási műveltség van, több alkalom létezik a tudományokban gyakorlati ismereteket megszerezhetni a törvényszéknél, nagyobb kórházakban, ipari, gyári intézetekben, valamint a szép művészetekben, nyelvekben és

egyéb a miveltebb osztályoknál kívánt ügyességekben magát tökéletesíteni, hogy azokban több tudományos segédeszköz is található, jelesebb tanerők kaphatók, és végre hogy azokban a szegény tanulók könnyebben találhatnak kerestet, de azért még sem következik, hogy e kérdésben egyedül csak a városnak nagysága dönt, és hogy azért az egyetemek csupán csak nagy városokba helyezendők, mert a helynek minéműsége az, minek itt sinórmértékül kell szolgálni; valamint pedig nem lehet tagadni, hogy némely nagy városnak árnyoldalai is vannak e tekintetben, t. i. hogy az azokban lévő sok szórakozás és mulatságai alkalom nem ritkán elvonja az ifjakat a komolyabb tudományoknak kellő mivelésétől, és azokat csak anyagi és az erkölcsiségre veszályos élvezetekbe süllyeszti, és hogy sokszor azokban az ott előuralkodó kereskedési szellem miatt, mely úgymondván mindent absorbeál, a lakosok az egyetemet kellő figyelemre sem méltatják, és collegiális élet és összeköttetés az egyetem tagjai közt annyira nem fejlődik, hanem inkább elszigeteltség uralkodik, úgy más részről el kell ismerni, hogy némely középszerű város is igen alkalmas helyül szolgálhat, ha t. i. abban általános miveltség és finomabb izlés (miként Németország némely középszerű városaiban) ²⁾ uralkodik, ha a társalgási formák könnyűk, a vidéke a városnak kellemes és egészséges, és ha annak nincs igen elszigetelt helyzete, hanem az jó közlekedési eszközök által a nagy világgal élénk összeköttetésben áll, hogy oly helyeken is nagy lehet a tudományokbani előmenetel, több német egyetem példája bizonyítja.

A fenyték az egyetemekben és általában a felsőbb tudományos intézetekben olyan legyen, hogy a rendháborításoknak és féktelenségeknek eleje vétessék ugyan, de hogy e mellett az ifjaknak is szabad mozoghatásra, mely a jellem és szabadabb gondolkodás kifejlődésére kívántatik, elég tér hagyassék. Semmi sem hat káro-

sabban, mind az ifjunak jellemére, mind szellemi fejlődésére, mind az emberismeretbeni gyarapodására, mint az, ha minden lépése kémkedésnek tárgyát képezi, és ha a világgal minden érintkezéstől és a tisztességes mulatóhelyekeni megjelenéstől el van tiltva.

¹⁾ Igen bölcsen mondja Scheidler Hodegetikájában: „Die Wissenschaft kann ihrem Stoffe nach nicht erschöpfend in den akademischen Vortraegen mitgetheilt werden, es ist immer vor Augen zubehalten, das der akademische Vortrag nur eine Vorschule zum Zweck der Geistesanregung, und des Orientirens in der Wissenschaft sei, man soll daher den Geist nicht überfüllen sondern wecken, und in das wichtigste hineinführen, die Jugend zur eigenen Thätigkeit anregen, damit sie selbst lernen lerne.

²⁾ Erre nézve Scheidlein azt mondja: Auf einer grossen Universitaet, welche in einer Residenzstadt sich befindet, seine Studien zu beginnen ist unklug wegen der vielen Zerstreuungen, hingegen sie zu beschliessen ist passend zumal, wenn man den sogenannten höhern Staatsdienst aspirirt, man kann hierauf Schillers Worte beziehen: „Es bildet sich ein Talent in der Stille, ein Charakter in dem Strom.“

27. §. Tudós társaságok.

A tudós társaságok vagyis akademiák leginkább arra szolgálnak, hogy a tudományok felsőbb régióit míveljék, és új felfedezések által a tudományt gyarapítsák.

De oly országban, mely még a mivelésben nagyon hátramaradt, és hol csak kevesen foglalkodnak a tudományokkal, az akademiának egyik feladása népszerű iratok kiadása által a tudománynak a tömegnél még csak bemenetelt szerezni.

A tudós társaságok nagy befolyással bírnak a tudományok előmozdítására, mert a tudósokat közelebb érintkezésbe hozván egymással, az eszmeközlést és ösztönt előmozdítják, és mert az akadémiai fizetések által kitünő emberek oly helyzetbe jutnak, miszerint egész tevékenységüket a tudománynak lesznek képesek szentelni

Az akademiától feladott pályakérdések által a szunnyadozó szellemi erők ébresztetnek, és munkásságra ösztönöztetnek. Az akademiának költségén némely jeles tudományos munka, melyet a szerző ki nem adhatna, kinyomathatik. Gyakran tudósok tudományos utazásokra küldetnek; továbbá több akadémikus tag egyesített ereje által némely tudományos vizsgálatok és gyűjtések sikeresebben történnek, mint egyébként történhetnének, és egyáltalában általok a tudomány és művészet mezején sok jó idézetik elő.

A szép művészetek akadémiaja is igen jótékony befolyással bír az izlés és műveltség terjedésére.

28. §. A vallási műveltség.

A vallási műveltség igen fontos az államban, mert a polgári társaságnak biztonsága sokkal erősebb alapon nyugszik, ha a polgároknak nem csak a világi bírótól félfelhető büntetés, hanem belső erkölcsi és vallási műveltség szolgál ösztöntül a gonosz cselekedeteknek elkerülésére. A legnagyobb kormányzati ügyesség, a legtökéletesebb törvények, a legszigorúbb bíróságok, a legéberebb rendőrség elégtelenek az államcél elérésére, a vallási érzület segedelme nélkül. Azért e tekintetben az államnak feladása az igazi vallásosságot a népnél előmozdítani; ellenben mindent, mi a vallási érzületet a polgároknál gyengíteni vagy elfojtani képes volna, eltávolítani.

A vallásosságnak előmozdítására szükséges gondoskodni, hogy az országban létező minden vallásbeli felekezet hivatásukhoz kívántató műveltséggel bíró lelkészekkel elegendő számmal birjon, erre pedig szükséges, hogy oly intézetek létezzenek, melyekben a jövő lelkészek czélszerűen képeztetnek ki, hogy egyes fiatal embereknek a lelkészi pálya választására ösztön adassék, mire a lelkészeknek tisztességes ellátása, ¹⁾ becs-

bentartása és azoknak kilátása sorajavításra kívántatik, végre hogy a plebániák ne legyenek igen terjedtek, mert különben lehetetlen lesz, hogy a lelkész hivatása kötelességeinek tökéletesen megfeleljen.

Hogy minden elháríttassék, mi a vallási érületet gyengíthetné, szükséges gondoskodni, hogy a vallási szertartásokban illedelem és rend tartassék meg, azért minden cselekvény, mely botrányt okoz, vagy az isteni szolgálatot háborgatja, akadályozandó, vagy megbüntetendő. Az ünnep és vasárnapok megülése iránt is cél-szerű rendelkezések adassanak ki.

Szinte gondoskodni kell, hogy a különféle vallás-beli felekezetek békességes egymás melletti léte ne háboríttassék, azért minden türelmetlenséget, fanaticus ingerlést és vallási üldözést ki kell irtani.

Továbbá figyelemmel kell kísérni minden keletkező vallásbéli sektát, és vizsgálni, minő befolyással bír az az állam céljaira.

Végre az állam felügyelend, hogy egy egyház se éljen vissza hatalmával, és oly jogokat ne bitoroljon, melyek csak az államot illetik, jelesül hogy világi büntetéseket ne használjon stb.

¹⁾ A lelkészek fentartási módok közt az a legjobb, mely által a lelkész a szellemi tökéletesedéstől és hivatásától el nem vonatik, és mely által a néppel kellemetlen surlódásba és függésbe nem hozatik; hogy kis gazdaságot birjon a lelkész az hasznos, a mennyiben ő ha maga is ért a gazdasághoz, jó tanácsal szolgálhat a földmivelőnek, csak egészen a gazdaságra ne legyen utalva, hanem fizetéssel is birjon, melyből illetőleg élni, és néha jótéteményeket gyakorolni képes legyen.

29. §. Más eszközök az erkölcsiség és a művelés előmozdítására.

A legfőbb eszközökön, t. i. az egyházon és iskolán kívül vannak még más eszközök, melyek részint tétele-sen előmozdítólag, részint az akadályokat elhárítólag mű-

ködve szinte a nép erkölcsi tökéletesbítésére vezetnek. Ilyenek a következők :

1) A rendőrségnek felügyelése a házi nevelésre, ne hogy annál már alap a henyeségre, erkölcstelenségre és nyerseségre vettessék. Oly szülők, kik gyermekeik nevelését elhanyagolják, azokat tán koldulásra szoktatják, megintendők; ha pedig ez nem segít, a gyermekeket tőlök elvenni, és valamely közintézetben (de a szülők költségein) kell nevelni.

2) A rendőség az emberek külső cselekvényeire is fordítandja gondját, de kényszert e tekintetben csak oly cselekvények akadályozására használjon, melyek által közbotrány és inger a vétekre adatik, a nyersség és az erkölcsi romlottság terjesztése előmozdítatik, vagy melyek másoknak jogait sérthetik, azért a rendőség nem tűrendi :

a) A nyilvános részegeskedést, sőt a hajlamot is a részegségre kevesbíteni iparkodni fog? továbbá

b) Az úgynevezett hazard és más szerencsejátékokat, melyek gyakran egész családok szerencséjét megrontják, és öngyilkosságra és más nemű büntetésekre adnak alkalmat.

c) A kemény embertelen bánást más emberekkel. Ilyen bánást szenvednek sokszor a gyermekek a szülőtől, a cselédek házi gazdájuktól, szerencsétlenség által érettek olyanoktól, kik könnyen őket megmenthetnék.

d) Az állatok kínzását, mely által az érzéketlenség mozdítatik elő, és az ember más emberek iránt is kegyetlenségre tétetik hajlandóvá.

e) A nemi ösztönből eredő kicsapongások szinte a rendőségnek figyelmét igénylik. Ezen kicsapongásokat az emberi természet gyengesége és sok embernek azokra nagy hajlama miatt egészen kiirtani lehetetlen; azért nem is volna helyeselhető, ha a rendőség az ilyen kicsapongásokat vagy arra alkalomadásokat kérlelhetlen

szigorral üldözné. Az ily szigor a bajt csak nagyítaná, a rendőrség e tekintetben eleget tesz kötelességének, ha a buja nőszemélyeknek számát kevesbíteni, a kicsapongás helyeit legalább az ifjuság szeme elől minél inkább eltakarni, és a szemérmetességnek durva és közbotrányt okozó megsértését elhárítani, végre az ártatlan ifjuságnak ravasz elcsábítását megbüntetni iparkodik. Azonkívül köz egészségi szempontból is a bujakórság terjesztése ellen czélszerű intézkedéseket szükséges tenni.

Ezen kicsapongások kevesbítésére egyébiránt a jó nevelés, vallásosságnak terjesztése, a fénylűzésnek kevesbítése, és a szükségből vagy kényszerből származó nőtlen élet korlátolása legtöbb sikerrel bírnak,

30. §. Folytatás.

3) De a kényszerítő eszközökön kívül az államnak serkentő eszközök által is kell az erkölcsiséget előmozdítani; ide tartozik, hogy jutalmak adassanak azoknak, kik különös dicséretes cselekedet által magokat kitüntették, p. o. valakinek, ki veszélyben forgott, életét megmentették, a szegényebb sorsú leányoknak erkölcsisége nagyon előmozdítatik az által, ha léteznek alapítványok, melyekből a férjhez menő érelyes leányoknak hozomány adatik.

Minthogy a példa, mely felülről adatik, nagy hatással bír az erkölcsiségre, azért az előjáróknak, lelkészeknek, tanároknak erkölcsisége különös figyelmet érdemel, minél fogva ilyen állomások betöltésénél a folyamodók erkölcsiségére különös tekintettel kell lenni.

4) A szép művészetek is az erkölcsök szelidítésére, a jellem nemesbítésére, és a jó izlés terjesztésére nagy hatással bírnak, azért az állam ezeket is méltassa ápolására, az azokbani kiképezésre nyujtson alkalmat, pártfogásában részesítse a művészeti dal- és zeneegyleteket, gyámolítsa kezdő művészeket, kik nagy műte-

hetséggel bírnak, azokat a maga költségein utaztassa, de a művészetek gyámoltása mindig helyes arányban álljon a nemzet gazdasági állapotjához.

5) A rendőrség a nyilvános multságokra is terjeszse ki figyelmét, hogy mind azokban illedelem uralkodjék, és hogy azok a durvaságot és érzéketlenséget ne táplálják, mert ez utóbbi nemű multságokat tűrni nem lehet, ilyenek Spanyol- és Portugalsországban a bika- viadalok.

6) Különös figyelmet érdemelnek a színházak is, melyek főleg nagyobb városokban, hol sok a vigalom után sovárgó ember, igen szükségesek. A színházak, ha jó elrendezéssel bírnak, jótékonyan hatnak a művészeti izlés és történelmi ismeretek terjesztésére, a társalgási formák finomítására, a nyelv csinosítására, és végre az előítéletek kiirtására és az által az erkölcsök javulására. Azért a színház nem egyedül mint szórakozás és multsággra, hanem mint az erkölcsiség, műveltség és udvariasság terjesztésére szolgáló intézet tekintendő; de ezen cél elérésére nagyon szükséges a daraboknak jó választása. Az adandó szindaraboknak előleges megvizsgálása a hatóság által annyival inkább szükséges, mert a színházakban kiskorúak is vannak jelen, s azonkívül is figyelem szükséges a színházi rendőrség részéről minden előadásban, hogy a színészek élő személyek ellen irányzott minden célzásoktól, ingerlésektől, vagy fajtalan élecektől, szóval minden extemporisatiótól tartózkodjanak; különben is a rend, illedelem és csend az előadás alatti fentartásáról a biztonsági hatóság fog gondoskodni.

A színművészet nagyon előmozdítottatik, ha jelesebb színészek művészekhez illő becsben tartatnak, mely még is távol legyen azoknak mámoros istenítésétől, mely a népjellemre kártékonyan hat. A színészeknek illő becsbentartása és a színházi előadásoknak a közönségre nagyobb hatása, részint a színészek jó er-

kölcsi viseletétől s jellemétől, részint azoknak nagyobb kiképezésétől függ, mely utóbbi előmozdítására szolgálhatnak az úgynevezett conservatoriumok.

7) A casinók, olvasóegyletek, melyek a társalkodást előmozdítják, könyvek és időszaki iratok megszerzését és olvasását lehetségesítik, valamint a hírlapok és a közhasznú ismereteket foglaló könyvek, az utazások megkönnyítése, a muzeumok, képcsarnokok nagy befolyással bírnak a műveltség terjesztésére és az erkölcsök nemesítésére.

HARMADIK FEJEZET.

A szegényi rendőrség.

31. §. A szegényi rendőrség fogalma és annak feladata.

A szegényi rendőrség azok intézeteknek összessége, melyek részint az elszegényedés okai eltávolítására, részint a valódi szegényeknek felszegélyezésére és a koldulásnak megszüntetésére kívántatnak.

Ezen hármás feladata van tehát a szegénységi rendőrségnek, mely a helybeli rendőrségnek egyik ágát képezi ugyan, és azért a község által kezeltetik; de valamint az egész helyrendőrség, úgy ezen ág is az államigazgatás felügyelése és fővezetése alatt áll, sőt az elszegényedés okai elhárításában a teendők nagyobb része közvetlenül az államigazgatást illeti.

Szegénység alatt azon állapotot kell érteni, melyben valaki képtelen élelme keresésére, vagy eddigi foglalkozása folytatására, akár azon képtelenség physi-

kai a személylyel összekötött, akár más a személyen kívül fekvő okból származzék.

Hogy a szegényeket, főleg a mostani társadalmi viszonyok közt, nem lehet merőben a magán jótékony-ságra hagyni, hanem hogy azok segélyezéséről a köz-igazgatásnak kell gondoskodni, kétséget nem szenved; mert 1-ör azt az emberiség, 2-or a közbátorság kívánja, mivel a szegényeknek elhanyagolása és a proletáriusok szaporodása sok rosszat, t. i. jogbátortalanságot, a szegények gyermekeinek rossz nevelését, azoknak elvadását, és folytonos büntettei ingert vonna maga után; 3-or mert a koldulást, mely sok embernél csak munkakerülési és korhelyeségi hajlamból származik, és mely az embereknek nem csak alkalmatlan, de sokszor veszélyes is, mivel sok büntetetre ad alkalmat, jól elrendezett államban túrni nem lehet. De addig, míg a valódi szegénység gyámolításáról gondoskodva nincsen, legnagyobb igazságtalanság és embertelenség volna a valódi szegényeknek megtiltani, miszerint más emberek könnyűületességét vegyék igénybe.

32. §. Az elszegényedés okai eltávolításáról.

A szegényi rendőrségnek feladata mindennek előtt az elszegényedés okait kifürkészni. Az elszegényedés okai különfélék lehetnek, okozhatja azt az ember saját hibája által, de okozhatják azt tőle nem függő balesetek, melyek őtet érik, és melyek vagy vagyonát pusztítják, vagy őtet az élelmek keresésében akadályozzák. Végre nemzetgazdasági és pénzügyi viszonyok és intézkedések, melyek a termelésre, kereskedésre, hitelre, pénzforgásra és ennél fogva a keresetre káros hatással bírnak, hogy ezeket is el kell távolítani, kétséget sem szenved. De ezekről itt szó nem leend.

Az elszegényedés, mely tulajdon hibából száрма-

zik, egyik főoka, ha egészen vagyontalanok és kevés vagy semmi keresettel sem bíró emberek lépnek házasságra, és családot alapítanak, a nélkül, hogy az annak eltartására szükséges jövedelemmel bírnának. Ne hogy tehát az ily családokból származott gyermekeknek tartása a közönségnek terhére essék, oly intézkedés szükséges, miszerint bizonyos osztályból való személyek csak az illető politikai hatóságtól nyert engedelem mellett léphessenek házasságra. A hivatalnokok általi házasságkötésre nézve is állíthatnak fel különös rendeletek.

Másik oka a saját hibából elszegényedésnek a pazarlás. Ez ellen a takarékosági szellemnek a nevelésbeni terjesztése és a pazarlóknak, azoknak, kiknek érdekében áll, sürgetésére bírói gondnokság alá tétele segíthet.

Legtermékenyebb oka az önhibás elszegényedésnek a henyelés, mely különben is legbővebb forrása a büntetteknek.

A henyelés eltávolítására mind olyan intézkedések szükségesek, melyek a henyelésnek elejét veszik, mind olyanok, melyek által a vagyon nélküli henyelők munkára szoktatása és szorítása eszközöltetik.

Az első nemű intézkedésekhez tartozik az, hogy a nevelés és oktatás által a munkássági szellem és a henyeléstől és munkakerüléstől irtódzás terjesztessék. Továbbá, hogy gondoskodás történjék, hogy az alsóbb rendűek gyermekei korán alkalmaztassanak valamely hasznos munkánál, nehogy henyelésbe essenek. Ha ezt a szülők tenni képesek nem volnának, a rendőrségnek kell arról gondoskodni. Ide tartozik az igen sok ünnepnap kevesbitése, és a figyelem arra, hogy a munkások és cselédek munkaadójik részéről ne legyenek méltatlan bánásmódnak kitéve, ne hogy különben e bánásmódot kikerülni akarván a henye életre adják magokat, igen jótékonyan hatnak a henyeség akadályozására a mentőházak erkölcsileg elhanyagolt gyermekek számára, ilyen Bécsben is van.

A már mutatkozó henyélés elfojtására és a henyélők munkáhozi szoktatására szolgálhat az, ha a rendőrség őrszemmel kíséri az emberek foglalkozásait és keresetmódjait és ha oly keresetmódokat, melyek a henyéléssel csaknem egy vonalon állanak, megszorítani iparkodik, ilyen a kóbor szemfényvesztőknek, iparlovagok, kötéltánczosok, népénekesek és énekes nők, hárfásnők keresetmódja, sipládási engedély is csak oly személynek, mely már keresetre egészen képtelen, adassék; továbbá, ha a koldulást bármely alakban az jelentkezik, nem tűri.

33. §. Intézkedések a koldulás megszüntetésére, és a dolgozóházak.

A koldulás megszüntetésére következő intézkedések szükségesek: 1) A helységek bejárásainál táblák állíttassanak fel azon felirással, hogy a koldulás azokban tilos. 2) Koldusokat szállásra fogadni tilalmaztassék. Felügyelni is szükséges, hogy koldusok barlangokban, az országutak mellett ne tartózkodjanak. 3) Örök állítandók fel, hogy a koldulási tilalmat fentartsák és azokat, kiket a koldulás bármely alakjában rajta kapnak, elfogják. 4) A koldulásban rajta érettek a kényszerdolgozóházakba küldendők, hol javítás végett más oda küldött csavargókkal és munkakerülőkkel fenyték alatt állván, dolgozni kényteleníttetnek, és ha a megintés ellenére ismét koldulásban érettek, mint rendőri kihágást elkövetők büntetendők. Szintén azon szülők is, kik gyermekeiket vagy magok használják koldulásra eszközzül, vagy azokat valakinek a végett kölcsön adják, megbüntetendők. 5) Különös engedelem nélkül valamely irománynyal könyöradományokat se legyen szabad gyűjteni.

Hogy pedig senkinek azon ürügy, hogy munkát nem kap, ne szolgáljon koldulása mentegetéséül, és hogy egyébként a munkaosztón is fentartassék, és a nem ön-

hibás, hanem külön körülményektől származó munkahiány káros hatásai elháríttassanak, szükséges, hogy főleg nagyobb városokban önkényes dolgozók házak létezzenek, melyekben oly egyének, kik dologra képesek, de bármi okból munkát jelenleg nem kaphatnak, valamely könnyen véghez viendő munka által időközben kereshessék a legszükségesebb élelmüket; ezen házakban a tartózkodásnak szabadnak, és a felvett egyénekeliből elbánásnak czélszerűnek kell lenni.

Ha valamely műipari ágban történt változás, p. o. gépek rögtöni behozatása következtében sok ember egyszerre eddigi foglalkozásától megfosztatott volna, akkor a kormány ezeknek nehogy veszélyes proletáriussokká váljanak, középítkezéseknél vagy utak, vasutak előállításánál, vagy más műipari ágnál foglalkodást ideiglenesen szerezni iparkodjék.

¹⁾ Az önkényes dolgozóházban vagy azon rendszer divatozhat, hogy az ottan felvett munkás bizonyos mennyiségű munkát bizonyos napi bér vagy élelmezés fejében véghez vinni tartozik, vagy hogy a bér nagysága az előállított mennyisége szerint, mely a munkás szabad akaratától függ, határozottatik meg.

34. §. A különféle balesetekből eredő elszegényedés.

Az élemedett kor és testi gyengeség, mely munkára képtelenné tesz, beállása, különféle balesetek és elemi csapások, p. o. égések, árvizek, marhadög, jégverések, egyeseknek valamint egész közösségeknek önhibájok nélküli elszegényedését vonhatják magok után.

Ily elszegényedés elhárítására szükséges hogy különféle intézkedések létezzenek ilyen balesetek eltávolítására; és ha mégis bekövetkeznének, azok következményeinek lehető enyhítésére, ez utóbbiakhoz tartoznak a különféle biztosítási intézetek.

Az elszegényedés, mely a keresettehetség csökke-

néséből ered, megelőzésére különféle magánegyletek által létrehozott intézetek is szolgálnak, ilyenek a közönséges és a különös célra szolgáló takarékpénztárak.

35. §. A közönséges takarékpénztárak.

A közönséges vagy is szoros értelemben takarékpénztárak rendeltetése az, hogy a kevésbé vagyonos néposztálynak alkalom adassék a kisebb (lassanként megtakarított) összegeket biztos helyen kamatra kiadni, azokból idővel nagyobb tőkét képezni, és erről bármely időben rendelkezhetni.

Ezen pénztárak elrendezése következő elveken alapúljon:

1) Azokba igen kis összeg is fogadtassék el betételnek. A betételnek maximuma és minimuma határozassék meg, és a két határ közt a betétek nagysága egyedül a betevő akaratától függjön.

2) A takarékpénztár bizonyos határidőkben a betevőnek kamatot fizet, mely az országszerthe divatozó kamatot megközelítse, a mennyiben az intézet igazgatására kívántató költségek azt megengedik.

3) Hogy az intézet a betevőknek kamatot fizethessen, a betett pénzt jelzálogos biztonság mellett vagy biztos váltóra minél előbb ki kell adni kölcsön.

4) A betevőnek szabadságában álljon tőkét és a lejárt kamatokat akármikor kivenni; ha pedig ez utóbbiakat ki nem veszi, azok a tőkéhez csatoltatnak.

5) Minden betevő az ő nevére szóló és bizonyos számmal ellátott könyvecskét kap, melybe a leszámolás (azaz a betétel és kivétel) beiratik,

6) Bizonyos sommát mint tartalékalapot kell készen tartani az intézetben, az intézetnek valamely pénztárnál is hitele legyen, hogy a rögtöni visszafizetési igényeknek megfelelhessen.

A számadások közhírré tétele az intézet iránti hitelt nagyon emeli.

Ezen intézetek főleg az alsóbb rendűek számára haszonnal bírnak, kik házi viszonyaik miatt gyakran a pénzüket jól nem őrizhetik, és biztos kölcsönadásra ilyen kis összegekre nézve alkalmat sokszor nem találnak. A takarékpénztárak az alsóbb osztályokat takarékosagra, józanságra szoktatják, az emberek bizodal-
mát maguk erejükhez emelik, és az elszegényedést gyakran elhárítják. Ily takarékpénztárak emberbará-
tokból álló egyletek vagy községek által alapíthatatnak, és a kormány által pártfogásba veendők.

36. §. A különös célra szolgáló takarékpénztárak.

A különös célra szolgáló takarékpénztárak célja az, hogy az egyszerre tett nagyobb vagy időszakonként tett kisebb betételek által a pénztárba valaki bizonyos időtől fogva, vagy bizonyos körülmény beállásánál, jogosítva legyen a pénztárból vagy évenként jövedelmet vagy egyszerre bizonyos nagyságú tőkét húzni; oly intézet, melynél a jövedelem a betevőnek haláláig fizetetik, életjáradéki intézetnek; olyan pedig, melyben a jövedelem évről évre gyarapodik, mert a megholt betevők által előbb húzott illeték mindig a még élőknek jut, kik egy évi társaságot képeznek, tontinaféle intézetnek hívják; végre olyan, melybe a betétel valaki által azon célból történik, hogy holta után az általa kijelelt személy húzzon jövedelmet vagy tőkét, életbiztosításnak neveztetik. Ez utóbbihoz tartoznak az özvegyi és az árvapénztárak is.

Ezen intézetek igen hasznosak, mert alkalmat nyújtanak, miszerint valaki csekély takarékosága által gondoskodhatik a maga élelmezéséről előre azon esetre, ha keresetre képtelen lesz; továbbá, hogy oly ember is

ki nagyobb vagyona szert tenni és azt utódaira hagyni nem képes, az intézetben betételei által azt eszközölheti, hogy utódi holta után az intézetből tőkét kapjanak, vagy jövedelmet húzzanak, mi neki életében is megnyugtatóul szolgál.

Mind ezen intézetek a politikai számoláson alapulnak, mely különféle adatokat az emberi élet a különféle korbani tartama felett nyújt.

Ily intézetek a kormánynak felügyelése alatt álljanak.

37. §. Intézkedések a múltólagos szegénység elhárítására.

Az intézetek, melyek a szegények felsegélyezésére alkalmaztatnak, a szerint különbözzenek, a mint valakinek szegénysége csak múltólagos, vagy állandó okból származik.

Múltólagos szorultságban lehetnek azok, kik betegség, munkahiány és más efféle baleset által keresetükben akadályozva vannak, vagy a zordon évszakban kívántató nagyobb szükségleteket beszerezni nem képesek.

A múltólagos inség elhárítására szolgálnak a nyilvános zálogházak és a gyámolítási pénztárak.

A zálogházak arra szolgálnak, hogy a szükölködőknek valamely eltartható holmijok elzálogosítása által alkalom nyujtassék kölcsönkaphatásra, mérsékelt kamatra, mi által módot nyerjenek valamely pillanatnyi sürgető szükségök kielégítésére, a nélkül, hogy uzsorások körmei közé kerülniök kelljen.

A zálogházban szükséges egy becselő (taxator), ki az elzálogosítandó holmik becsét meghatározza, és a mellett kezeskedik; a becsár legfelebb két harmadré-szeig adatik kölcsön.

Minden zálogosító zálogjegyet kap, melyben a zá-

log le van írva, és a kiváltás napja ki van téve. A pénz bizonyos időre adatik kölcsön, ha ezen idő alatt a zálog be nem váltatik, az árverés útján, mely bizonyos időben tartatik, adatik el, és csak azon somma, mely az árból megmarad, minekutánna a zálogintézet a maga követeletét belőle kifogta, adatik vissza az elzálogosítónak.

A zálogokat tűz, víz, tolvajlás és romlás ellen biztosított helyeken kell tartani.

A gyámolítási pénztárak olyan intézetek, melyekben a szűkölködőknek zálogadás és kamatfizetési kötelesség nélkül, csupán csak tán valakinek jóállása mellett bizonyos időre pénz kölcsön adatik. Ily intézetek főleg szegényebb iparosokra nézve, kik bármely okból a foglalkozásukra kívántató nyers anyag vagy műszerek beszerzésére, vagy segédjeik fizetésére szükséges pénzzel valamely időben nem bírnak, igen jó hatásuak lehetnek; de minthogy ezen intézeteknél zálog nem adatik, és azért a kölcsön vett pénz könnyen elveszhet, nagy ovatosság szükséges a kölcsönadásban, különösen a kölcsönvevőnek jellege és kereseti körülményei veendő tekintetbe. A visszafizetés részenként is megengedendő, a kölcsönvevő figyelemmel kísérendő, szükség esetében kötelessége teljesítésére szorítandó; nehogy pedig az intézet eredeti céljától elvonassék, csupán csak szűkölködőknek gyámolítására, nem pedig valamely már jó menetben lévő ipari foglalkozás nagyobb kiterjesztésére adassék belőle kölcsön.

Ily intézet jótékony emberek alapítványozása által jöhet létre. ¹⁾

¹⁾ Buda és Pest városokban is egy pár év óta létezik ily intézet.

38. §. Szegényi egyletek.

Mind azok, kiknél az inség oka múltlagos, mind azok, kiknél az állandó, gyámolittathatnak úgynevezett szegényi egyletek által, melyek a gyámolításukat

vagy csak az egyesület tagjaira szorítják (ilyen egyesületek léteznek gyakran ugyanazon foglalkozású emberek közt), vagy pedig másokra is kiterjesztik jótékonyágukat; hol közszellem és felebaráti szeretet ily egyesületeket létre hozott, a rendőrségnek feladata a szegények segélyezésére nézve nagyon van könnyítve.

Ily egyesületek főleg igen jótékonyan fognak hatni drágaság, fenyegetődő éhség és epidemia idejében.

Ilyen segélyezési egyesületek különféle célokat tűzhetnek ki magoknak, p. o. hogy a fenyegetődő elszegényedésnek elejét vegyék kamatos vagy kamatnélküli pénz, vagy egy darab marha kölcsönadása, vagy nyers anyagok vagy műszerek megszerzése által; továbbá ily egyesület gondoskodhatik fa és élelmi szerek olcsó megszerzéséről, ¹⁾ a mennyiben azokat nagy mennyiségben összevásárolja, raktárban tartja, és azokat ott minden nyereség nélkül eladja; továbbá gondoskodhatik télen fűtött teremekről, levesintézetekről, olcsó és egészséges lakások felállításáról és azokban lehetségesített közös háztartásáról a szegényeknek (mint jelenleg ez Párisban történik), a szegények gyermekei neveléséről, iskoláztatásáról, a szegények ruházásáról, orvosi segélyezéséről, azoknak felvételéről valamely ápodába, és végre a gyermekágyban lévő szegény nőknek a szükségletekkel ellátásáról, és a szegények eltemetéséről, erre különös temetési egyesületek is állhatnak fen.

A nőegyesületek is különösen jótékonyan hatnak, mert azok gyakran a szemérmesebb szegényeknek női munkák rendelése, és a rendelt készítményeknek eladása által segítséget nyújtanak.

Az úgynevezett bölcsődei egyesületek (crèches), melyek egy közintézetet állítanak fel, hová a szegényebb sorsú embereknek kisebb gyermekei vitetnek, és hol egész napon át aztán felügyelés alatt tartatnak, és azok tisztaságára és egészségük fentartására gond fordítatik, nagyon jótékonyan hatnak.

¹⁾ Ilyen egyletek keletkeztek Németország több városaiban, jelesül Hamburgban, Hannoverában, Dresdában.

39. §. Rendőri intézkedések az állandó szorultságban levőknek felszegélyezésére.

A rendőri intézkedések az állandó szorultságban levőknek felszegélyezésére 1-ör A gyámoltás a szegényi pénztárakból; 2-or Az ápodák vagy szegények házai, árvaházak; 3-or A szegényi gyarmatok.

40. §. A szegényi pénztár és az államnak segélyezése.

A szegények ellátása legközelebb a községet illeti. Minden községben erre különös helybeli szegényi pénzalap kívánatik, ezen pénzalapnak forrásai lehetnek: a vagyonosabb községi lakosok önkényes adakozásai, melyek vagy aláírás vagy a szegények perzselyével való gyűjtögetés útján szedetnek, és pedig részint a templomokban, részint a hivatalosan a gyűjtésre kiküldött kéregetők által; továbbá a szegényeknek hagyott örökségek és kegyes hagyományok, birságpénzek, a szegények számára tett alapítványok, néha adott multságok jövedelmei stb.

De ha mind ezen források a helybeli szegények segélyezésére elégtelenek, főleg mert valamely vidéken a rendkívül sujtó elemi csapások, szűk termés vagy kedvezőtlen kereseti viszonyok miatt tömeges szegénység állt be, akkor az álladalom részéről a segélyezés nem nélkülözhető, ily segély a körülmények szerint különféle alakban és különböző modorban nyújthatatik, t. i. vagy termékekben vagy pénzben.

Ha azon összeg, melyet az állam a szegények felszegélyezésére nyújtani kénytelen, a szegények nagy so-

kasága miatt tetemesebb, akkor ezen somma előállítására is különös szegényi adót lehet behozni (miként ez Angolországban történt), de nehogy a könyörtületesség érzete ezen adó által az embereknél elfojtassék, szükséges a felvilágosítást terjeszteni, miszerint a vagyonosabbaknak legtermészetesebb és legszentebb kötelessége, sőt hogy tulajdon érdekükben áll, gondoskodni a szegényekről; továbbá a szegényi adó, mely a budgetben a kiadások közt említendő ugyan, ezen cím alatt ne vetessék ki az adókötelezettek, hanem az adókötelezett összes adóihoz csatoltassék, hogy meg se tudja, mennyit fizet különösen ezen célra.

Hogy pedig a szegények gyámolítása károsan ne hasson, két elvet szükséges követni a szegények gyámolításában, t. i. 1-ör hogy a gyámoltott személyeknek helyzete soha se legyen oly kedvező, mint azon személyké, kik gyámolítás nélkül magokat fentartják, miszerint így a munkásságrai ösztön fenmaradjon. Ezen elv az 1834-ki angol szegénytörvényben alapul el van fogadva, és 2-ör hogy a gyámoltott szegény, ha csak valamely csekély munkát még teljesíthet, munkát teljesíteni köteleztessék. Ezen elv is alkalmaztatik Angolországban, azért ott minden szegény, ki a közsegélyezést igénybe veszi, dolgozóházba (workhouse) záratik, hol csaknem egész nap tőle kitelhető productív munkára alkalmaztatik, melynek jövedelme azon község, mely ezen segédelmet nyújtja, javára fordítatik, ezen szegényi törvényeknek jó foganatai rövid idő alatt állottak be, mert a szegények számára fordítandó költségek kevés év múlva ezen törvény behozatása után tetemesen leolvadtak.

41. §. A helybeli szegényi bizottmány.

Minden helyben a szegényi ügy különösen a szegényi pénztár kezelésére, úgynevezett szegényi bizott-

mány kivántatik, mely egy két községi előjából, egy-néhány polgárból, lelkészből és orvosból áll, ezen bizottmány főkötelessége abban pontosúl össze, hogy az eszközöltessék, hogy az igazi szegények szegénységük fokához aránylag alamizsnában részesíttessenek; de csalfa, tettetett és alakoskodó koldusok abból kizárassanak, azért e bizottmány mindenek előtt minden nála magát jelentő szegényt ki fog hallgatni, ez alkalommal tisztába hozandók: az egyénnek neve, születési helye, életkora, neme, házas vagy nőtlen vagy hajadon állapota, van-e valami keresete, vagyona, vagy nyugpénze, egészségi állapota, magaviselete, gyermekeinek száma, hány évesek ezek, és mióta lakik a községben.

Ezen kihallgatás következtében a bizottmány az alamizsnára méltóknak talált egyéneket egy lajstromba összeírja, és a gyámoltás, melyben részesíttetnek, nagysága szerint több osztályba sorozza, az idegen szegényeket pedig a helyből kiutasítja, a szegények számára szánt jövedelmet összegyűjti, és az adakozások felett az adakozóknak nyomtatott könyvek által nyugtatványt nyújtat, bizonyos napokon az alamizsnát a szegények közt elosztja, azoknak különben is jó tanácsa által segítségére van, és a szegények állapotjáróli jelentését és évenkénti számadását az illető kormányzéknek megküldendi, sőt nyomtatásban is kiadandja, hogy a közönység a pénz helyes kezeléséről meggyőződven, az adakozásokra hajlandóbbá váljék.

42. §. A szegények házai, árvaházak.

Egészen ügyefogyott munkára és keresetre merőben képtelen egyének szegények házaiban vagyis ápoldáknak lesznek felveendőek, melyekben azok ápoltatnak, és a szükségekkel ellátatnak, ilyen házakban a szegényeknek tartása az élelem, világítás és fűtés közössége

miatt kevesebbe kerül, mintha mindenik szegénynek külön külön az alamizsna kiosztatnék.

Ilyen házak kezelésében takarékoság szükséges, a szegényeknek ellátása ne legyen nagyon kényelmes és bőkezű, nehogy az emberek azon reményben, hogy elszegényedés esetében az ápodlában igen kényelmes életet találnak, minden takarékosági ösztöntől megfosztassanak, azonban inséget se szenvedjenek a szegények, egészség tekintetében gondoskodni kell az ilyen házban tisztaságról, friss levegőről és jó vízről, valamint arról is, hogy a szegények igen szorútan ne lakjanak egymás mellett; a szegényekkel bánásmód is emberséges és helyes legyen, a rend a szegények közt czélszerű rendszabályok által tartassék fenn.

A sérült katonák sérült katonák intézeteiben, a szegény árvák árvaházakban vétessenek fel, hol azok hihető hivatásuknak megfelelő nevelést kapjanak.

Az árvaházakban nevelés ellen főleg újabb időkben sokan felszólaltak, kik azt állítják, hogy a gyermekek ott csak pedans és czélszerűtlen modorban neveltetnek, némely árvaházban elpuhíthatnak, másban igen durva bánásmódban részesülnek, és semmi ismeretséget emberekkel és az élet viszonyaival magoknak nem szereznek, miért is ha a világba kilépnek, önállólag állani és magokat fentartani nem igen képesek, hogy azon házakban a gyermekek a rossz levegő és a kellő mozgás hiánya miatt testileg is gyakran elsatnyúlnak, és egészségükben hátrányt szenvednek, hogy ezen intézetek sok költséget okoznak; azért azt javasolják, hogy az árvák inkább felügyelés alatt tartandó magános családokhoz adassanak tartás és nevelés végett.

Noha nem tagadhatni, hogy némely árvaházban az említett hátrányok mutatkoztak, még sem következik ebből, hogy az árvaházak felett egyáltalában pálczát kelljen törni; mert bizonyos, hogy a költség pontja kivételével, az árvaházak czélszerű elrendezése, az árvák

egészségéről, jó neveléséről gondoskodás, lelkiismeretes felügyelés és vezénylés, mely az árvák az intézetből kilépte után is folytattatik, elháríttatik; ellenben az árváknak magános családroz adása mindig nehézségekkel van összekötve; mert a szegények közt, kik arra ajánlkoznak, nem találhatunk mindig elegendő számú finom gondolkodású, lelkiismeretes és jóra való emberek, kik az árvák jó nevelését szívükön hordanak, és kiktől az árvákkal jó elbánást lehetne várni; minden felügyelés e tekintetben elégtelen. Ide járul még az is, hogy az árváknak oktatása is az által nehezítve volna, az árvaházak megszűntetése tehát éppen nem javasolható, annyi azonban bizonyos, hogy az igen apró gyermekek, kiknek tartása az intézetben nehézségekkel volna összekötve, czélszerűen adatkak gyámszülőkhez, de akkor is nagy felügyelés szükséges azokra.

Az árvaházakban gondoskodni kell jó levegőről, az árvák elegendő testi mozgásáról és azok hivatásuknak megfelelő neveléséről (ez pedig a gyermekeknek többnyire a kézművesség vagy földművelés); az árvákat a munkássághoz kell szoktatni, az oktatást az árvák vagy a házban vagy a nyilvános iskolákban nyerhetik; továbbá szükséges, hogy az árvaintézet igazgatói az árváknak, midőn a házból kilépnek, mi többnyire a 14-dik évi korukban történik, az életpályájuk választásában segítségére legyenek, és azokat figyelmetesebbé tegyék, hogy ha valaha tán kedvező vagyoni viszonyokban leendenek, az árvaintézetnek a nevelésükre fordított költségeket lehetőségig megtérítsék, és az intézetnek jötevei maradjanak.

43. §. A szegényi gyarmatok.

Oly államban, hol még sok parlagon heverő telek létezik, ezeken nem kevés haszonnal szegények telepíttetnek le.

Az arra kívántató tőkék vagy részvények vagy az állam által állíthatnak elő. Ily szegényi gyarmatban a szegényeknek alkalom adandó földművelés és mellette valamely kézművesség üzésére. Eleinte a szegényeket komolyan a munkára és a rendre kell szorítani, de egyszersmind oly állapotba is kell őket helyezni, miszerint magoknak takarékoság által valamit szerezni, és a letelepítésükre fordított költségeket lassanként megtéríteni képesek legyenek.

Minden család kapjon külön házat kerttel, marhával és gazdasági műszerekkel; a gyarmatnak közepén lakják a gyarmat felügyelője, ki az erkölcsiség és rend a gyarmatosok közti fentartására ügyel.

NEGYESDIK FEJEZET.

Az államnak közbátorlété.

44. §. Az állam közbátorlétének fogalma.

Az állam csak akkor felelhet meg rendeltetésének, s a bátorságot csak akkor szeresheti meg polgárainak, ha az államhatalom kellő működésében nincsen gátolva, azaz ha a közbátorlét fentartatik. Áll pedig a közbátorlét az államban a köz csend és rend, az államhatalom és hatóságoknak tekintélye, a törvények uralma fentartásában, és az állami kötelék és szervezés biztosításában.

A közbátorlét megháboríthatatik a nép csoportozása, zenebona, zendülés és forradalom által.

A csoportozás abban áll, hogy valamely váratlan vagy várt eseménynél egy helyen rendkívüli embersokaság tódul össze, melynél elégtelenségi hangulat mutatkozik.

A csoportozásból lesz zenebona, ha az egybe-
gyűlt sokaság valamely rendetlenséget vagy sértést kö-
vet el, erre alkalmat szolgálhat vagy valamely magán-
embernek boszantó magatartása, vagy valamely kormányi
vagy hatósági intézkedés, vagy oly állapot, melynek
beállása az államnak mint eljárásának következtése tu-
lajdoníttatik. Célja a zenebonának lehet ellentállás bi-
zonyos intézkedés ellen, vagy valaminek erőszak általi
kicsikarása, valamely tartozó kötelesség lerázása, vagy
valamely tett intézkedésnek vagy felsőbb parancsnak
meghíusítása, valamely befogatottnak megszabadítása,
vagy egyéb a kormány ellen ellenséges szellemet mu-
tató tüntetés, és a közcsendnek bármiképeni háborítása.

A zenebonából lesz zendülés, ha a hatóság által
előrebocsátott megintés elleni nyakasság és erőszaknak
használata oly fokra hág, hogy a csend és rend helyre-
állítására rendkívüli erőt alkalmazni szükséges.

Forradalom pedig akkor létezik, ha a felkelt soka-
ság az államfőnek és törvényes műszerveinek min-
den engedelmet felmond, és az államhatóságok s az
azoktól kiküldött fegyveres erő ellen fegyvert ragad, és
vagy az ország nyugodtan maradt részétöli elválást,
vagy a törvényszerű fejedelem letételét kimondja. A for-
radalom által az államnak léte alapjában megrendítte-
tik, és számtalan jogok megsértetnek.

45. §. A rendőrségnek intézkedései a cso-
portozás oszlatására, és a zenebona, zen-
dülés, forradalom elhárítására.

A csoportozást illetőleg a rendőrség kötelességé-
ben áll, minden alkalommal, hol nagy embertömeg jön
össze figyelmezn, hogy semmi rendetlenség, személy
vagy vagyonsértés ne történjék; ha pedig a rendetlen-
ség csakugyan beáll, vagy ha az a csoportozóknál mu-
tatókozó elégtelenségi szellem miatt félhető, a csoport-

tozást kimélettel oszlassa szét, és csak az ellentállókat és kontatókat fogassa el.

A zenebona, zendülés és forradalomra nézve a rendőrség kötelességei következők :

1) Minthogy ezek gyakran messze terjedő elégtelenség következései, azért a rendőrségnek feladata a nép hangulatát politikai és társadalmi viszonyokra, és főleg új törvények vagy intézmények behozatalára nézve észlelni, hogy a közvéleményről magának tudomást szerezzen; iparkodni kell továbbá a népesség szükségével és jogszerű ohajtásaival és panaszaival megismerkedni, és azokat felsőbb tudomásra juttatni, néha a panaszok orvoslására alkalmas javaslatokat tenni, igazságtalan panaszokra nézve a népet valamely köztekintélyben álló személy által felvilágosítani, a rossz akaratú befolyásokat pedig, melyek alaptalan elégedetlenséget és izgatottságot igyekeznek szítani, erélyesen le kell küzdeni.

2) Szükséges, hogy a rendőri hatóság a titkos tervelésekre, melyek a közbátorlétre veszélyesekké válhatnak, ügyeljen, azért a titkos politikai társaságok, melyek a politikai életben magoknak valamely célú tűznek ki; de azt, valamint az összegyülesezésüket elrejtik, a rendőrség figyelmét el ne kerüljék, némi felügyelés még a népgyületekre és az egyletekre is kiterjesztendő.

Szemmel is fogja a rendőrség tartani a gyanut gerjesztő s bujtogatást könnyen okozható személyeket, kik sokszor látható kereset nélkül sok pénzt költenek, különösen a gyanus külföldieket, kik válságos időpontokban sokszor nagy számmal jelentkeznek az országban. E felügyelés azonban soha se terjedjen annyira, hogy a rendőri hatóság minden polgárnak léptei és nyilatkozatai után kémkedjék, e célra még külön feladót tartson, vagy feladásoknak helyt engedjen, és úgymondván minden ember politikai véleményéről jegyzőkönyvet vezessen, melynek kimutatása különféle al-

kalommal az illető ellen használtatik. Ily kémkedési és feladási rendszer egész nemzetnek jellemét megrontani képes, a képmutatás alacsony vétkét mozdtja elő, a bizodalmatlanság magvait a polgárok közt elhinti, a barátság kötelékeit szétszaggatja, a társalgást minden örömtől és szabad mozgástól megfosztja, a polgárok életét megmérgezi, és a polgárokat egymástól elidegenítvén a szellemi fejlődést, a hazafuságnak minden csiráját is előli, sokszor pedig alkalmul szolgál, hogy a fizetett kémek magok is a legnagyobb büntettek szerzői lesznek; ha valamely nemzetnél nyilvános municipalis élet divatoz, és ha a sajtó is szabadon mozoghat, a kormány a közvéleményt sokkal biztosabban tudhatja, mint a hamis vagy sokszor túlságos hévből származott feladásokból.

46. §. Folytatás.

3) A rendőri hatóság a lázító iratokra is terjeszse ki figyelmét. Lázító iratok alatt pedig oly iratok értetnek, melyek a népet nyiltan zendülésre híjják ki, vagy melyek a felsőbbséget, az alkotmányt lealacsonyítják, azt gyűlölet vagy gúny tárgyává tenni iparkodnak, nem pedig azok, melyek az alkotmány tökéletlenségeit tüntetik elő, vagy a kormányi eljárás tévedését higgadt és mérsékelt hangon megvitatják, és melyek alkotmányos országokban szükségesek, a lázító iratok minden esetre elnyomandók lesznek, és főleg létező izgatottság idejében ilyeneknek szerzője kinyomozandó, és a büntető hatóságnak büntetés végett átadandó lesz. Azonban egészen csendes időkben ily iratnak nagy súly tulajdonítandó nem lesz, mert az által a közönségnél csak nagyobb kíváncsiság gerjesztetik az ily iratnak olvasására.

Továbbá főleg válságos időkben különös figyelem fordítandó a színházakban adandó előadásokra, nehogy ezekben ingerlések történjenek:

Végre a bátorléti hatóság azon tetteket is akadályozni, vagy ha elkövették megbüntetni iparkodjék, melyek a felsőbbség tekintélye lerontására, vagy valamely tett felsőbb intézkedés meghiúsítására irányozvák. Ilyenek a nyílt parancsok, rendeletek és egyéb hatósági hirdetmények leszakítása, eltévése, bemocskolása vagy egyéb módoni sértése.

47. §. Folytatás.

A bátorléti hatóságoknak feladata oda hatni, hogy a közrend háborítási kitörésre ne kerüljenek, hanem az említett eljárás által csirájokban elfojtassanak, de ha még is valamely helyen kitörtek, és a szelidebb eszközök mind haszontalanul alkalmaztattak, vagy már elegendőknek nem látszanak, hogy azoknak vége szakasztassék, a bátorléti hatóságnak teljes erélylyel kell fellépni, és eleinte a fegyveres rendőri csapatokat vagy a polgárőrsereget kell alkalmazni a csend helyreállítására, ha pedig ezek erre elégtelenek volnának, a katonaság közremunkálását kell igénybe venni; mind a fegyveres rendőrség mind a katonaság fegyvere használatában kimélő fokenkénti sort tartson, és soha se felejtse, hogy többnyire csak tévedő polgárokkal van dolga, kiknek életét oly kevéssé mint csak lehet kell kitenni veszélynek, azért a fegyveres hatalom csak annyira használja fegyvereit, mennyire az elkerülhetlenül szükséges a sokaság szétosztására, és a rend helyreállítására, ha lehetséges a fegyverek egész nyomatékkal alkalmazása előtt még ízenhangon egy csillapító komoly intés bocsajtottassék a sokasághoz békességes eloszlásra, de mihelyt a háborgók a fegyveres csapatot magát támadják meg, vagy azt tetteges bántalmakkal illetik, a fegyver azonnal alkalmazandó lesz.

Hogy pedig a még egészen el nem nyomott zenebona nagyobb terjedelmet ne nyerjen, vagy a látszólag

elnyomott újjolag ki ne törjön, szükséges, hogy a zenebona színhelyére vezető utcák örök és lánczok által rekesztessenek el, a harangok félreverése, és torlaszok építése akadályoztassék; továbbá a családapáknak dobzó által tudtokra adassék, hogy felelőség terhe alatt családjukhoz tartozó, vagy náluk dolgozó vagy szolgálatban lévő egyének közül senkit este bizonyos óra után az utcára kiereszteni ne merészeljenek, a nagyobb és veszélyesebb kihágások és vagyonsértések elkerülésére különösen szükséges, hogy a parancs kibocsáttassék, miszerint minden hely, hol szeszes italok méretnek, nem különben a kereskedési boltok zárva tartassanak, a fegyvereknek hordása tiltassék meg, különös figyelem fordítandó ilyenkor a levéltárak, fegyver és pénztárak, valamint a börtönök őrzésére, ezeknél tehát az örök szaporítandók, másutt is czirkáló örök által nagyobb embersokaság összecsoportozása, és minden rendetlenség gátoltassék, egyáltaljában pedig a rendőri hatóság ilyenkor elszántságot, szilárdságot és erélyt mutasson.

Forradalom kitörése esetében már a rendőrségnek működése háttérbe lép, ilyenkor a katonahatalomnak jutott a főtevékenység a forradalom elnyomására. ¹⁾

¹⁾ A legbiztosabb eszköz, mely által a kormány minden veszélyes mozgalmaknak elejét veheti, és a közcsendet fentarthatja az, ha magának a czélszerű eljárása által a nép közt oly pártot szerez, mely a jog és a törvényeknek uralmát, a rend és csendnek fentartását ohajtván a kormányt morális, és ha szükséges physikai erővel is támogatni kész, hogy pedig ez eléresék következő elvek követendők:

1) A kormány igyekezzék, hogy az államnak igazgatása minél inkább a tökéletesség eszméjéhez közelítsen.

2) Az államszervezet a kor igényeinek megfelelően, és az uralkodó azon elvből induljon ki, hogy a főhatalom neki csak a nép javára van átadva.

3) A népnek nyitva legyenek az utak, melyek által panaszaikat a kormány elébe viheti és egyáltaljában a józan korlátok közt maradó szólás és irásszabadság el ne nyomassék, és igazságos panaszai orvosoltassanak.

4) Az igazság részrehajlatlanul szolgáltatassék ki.

5) Az adók ne legyenek szerfelett terhesek, és igazsá-

gosan osztassanak fel, személyes szolgálatokkal p. o. katonás-kodással se terheltessenek a polgárok nagyobb mértékben mint szükséges.

6) Keveseknek érdekét nem kell az összes polgárság érdekének elébe tenni, és keveseknek előnyeit nem kell az összes jólétnek rovására előmozdítani.

7) A felvilágosodás és népnevelés előmozdítassék.

8) A lelkiismereti szabadság állapíttassék meg.

9) Mind az mennyire lehetséges távolíttassék el, mi a polgárok iparát, keresetét, élelmezési forrásait kevesbíthetné, vagy megszoríthatná, ellenben mind az mozdíttassék elő, mi a polgárok szellemi és anyagi jólétét előmozdítja.

10) Főleg arra fordíttassék gond, hogy a legfontosabb államhivatalok jeles tehetségű és kitünő jellemű férfikkal töltsenek be.

48. §. A sajtóvali visszaélésből származó veszélyek.

Noha bizonyos, hogy a sajtó a leghatalmasabb eszköz az emberi műveltség, az ismeretek és a felvilágosodás terjesztésére, mégis tagadhatatlan marad az is, hogy a sajtóvali visszaélések nem csak a magános ember becsületét nyugalalmát áshatják alá egész életére, hanem hogy minden felsőbbségnek tekintélyét is megtámadhatják s meggyengíthetik, a jogi erkölcsi és vallási érzületet, az államépületnek és közrendnek eme alaposzlopait is leronthatják, és ez által a közbátorlétet is veszélybe dönthetik. A veszélynek nagysága nem mindenütt és mindig egyforma, sok függ e tekintetben a nemzetnek műveltségi fokától, és az alaktól, melyben bizonyos eszmék terjesztetnek, ha ezek nagyszerű tudományos munkákban foglaltatnak, melyek csak kevés és tudósabb ember által vétetnek, korán sem okoznak oly veszélyt, mint ha időszakai néplapokban, melyek a kevésbé műveltek által is olvastatnak, terjesztetnek.

Tagadhatatlan, hogy a sajtónak korlát nélküli használata, mely t. i. abban áll, hogy akármit szabad legyen írni és kinyomatni minden következés nélkül,

semmiféle államban fen nem állhat; kérdés támad tehát, minő intézkedések által kelljen az államnak a sajtóvali visszaéléseket elhárítani? Erre nézve két eszköz ajánlott, t. i. az úgynevezett censurái intézmény, vagyis praeventívrendszer, és a sajtószabadság sajtótörvény léte mellett, mely a határokat megállapítja, melyeket a sajtóban áthágni nem szabad, és a kihágások ellen büntetést határoz, vagyis a repressívrendszer.

A censurái intézmény abban áll, hogy semmi irat sem nyomathatik előbb, míg az állam által rendelt censor azt meg nem vizsgálta, és annak vagy egészbeni vagy a kitörült helyek kihagyásával nyomtatására engedelmet nem adott. A censor erre nézve különös utasítással van ellátva, az iratnak nyomtatásbani megjelenése után pedig már nem az író, hanem a censor felelős.

Hol ellenben a sajtószabadság divatoz, ott minden nyomathatik, de az iratnak szerzője felelőségre vonathatik, ha a sajtótörvényben meghatározott határokat áthágja.

49. §. Folytatás.

Sokat vitatkoztak a felett, hogy melyik a visszaélésre alkalmazható két intézmény közül érdemel elsőbbséget; vannak még jelenleg olyanok, kik a censurái intézményhez ragaszkodnak, és annak megtartását szükségesnek vélik. Az érvek, melyek által véleményüket támogatják, következők:

1) Hogy a kormánynak jogában és kötelességében áll minden rossznak czélszerű intézkedések által elejét venni, ezt pedig teszi a censura által, mert ez által a veszélyes elvek s tévtanok terjedése már csirájukban elfojtatik: holott ellenben mit sem segít a sajtószabadság léténél az írónak utólagos megbüntetése, ha irata már minden kézen forog, és a vallásosság, erkölcsiség veszélyeztetését, a felsőbbség tekintélye megrendítését okozta.

2) Hogy tökéletes és kimerítő sajtótörvénynek létrehozása igen nehéz, mert minden egyes eszmét, melynek közlése áthágást képez, előre meghatározni lehetetlen; a sajtótörvény határozatlansága miatt a sajtókihágások feletti ítélésben és azoknak megbüntetésében igen sok függ a bírónak önkényétől, mi által sok író, ki kellenél tán ovatosabb és féltékenyebb, a leghasznosabb műve kiadásától visszariasztatik; ellenben más bátor, de meggondolatlan író vakmerően nyomatja iratait, mi mind nem történik ott, hol censura van, mert a felelőség terhe itt nem az író, hanem a censort éri.

3) Hogy a sajtószabadságnál a kihágás elleni büntetés sokszor fogatlan, mert történhetik, hogy midőn oly író, ki kedvence a nép bizonyos rétegeinek, kiknek hizeleg, megbüntettetik: azoktól azonnal kármentesítést kap; a sajtószabadság élvezésére tehát legfelebb oly nemzetek érettek, melyek a szellemi és erkölcsi fejlődés igen magas polczán állanak; de hol a nagy tömeg még kiskoru, annak a közügyekben avatkozás és hozzászólhatása csak zavart okozhat.

50. §. Folytatás.

Ha a censura mellett felhozott érveket elfogulatlanul vizsgáljuk, találni fogjuk, hogy azok részint tévesek, részint túlzottak, és ha nem is tagadhatjuk egészen, hogy a sajtószabadság fenállása mellett néha egy elvetemedett és gonosz indulatu író veszélyes irányú iratá közzététele által némi bajt csakugyan okozhat, hogy különösen oly országban, melyben a sajtó hosszabb idő óta nagyon le volt igazva és bilincsbe verve, szintén annak rögtöni s tökéletes felszabadítása aggályt okozhat, és azért ily esetben nagy ovatossággal szükséges eljárni a sajtóviszonyok megváltoztatásában; még is (eltekintve attól, hogy a sajtószabadság magában a veszély ellen ellenszert is foglal némileg magában), elvitázhatlan igazság

marad az, hogy a sajtószabadság jó sajtótörvények léte mellett elsőbbséget érdemel az előleges censurái intézés felett, és pedig a következő okoknál fogva :

1) Minden embernek joga van eszméit szabadon másokkal közölni, és az által az emberi nem méltósága előmozdítására közreműködni.

2) A sajtószabadság az előítéletek eloszlatásának, a szellemi művelés nagyobb fejlődésének, a tudományok világossága terjedésének szükséges és elkerülhetlen feltétele. A sajtószabadság fenállása leghatalmasabb népnevelési eszköz, mely az embereket közelebb viszi rendeltetésükhez ; ellenben, hol censura uralkodik, ott a szellem szabad röpte gyakran akadályoztatik, a lángeszű írók elkedvetlenül tartanak, és a censor minden közérdekű és tudományos kérdésben mintegy csalhatatlan bírót tétetik, kinek önkényétől függ a népnek szellemét, a gondolata minden nyilvánulását bilincsekbe verni, a tudományok haladását akadályozni, és a sötétség országát előmozdítani.

3) A sajtószabadság lehetségessé tevé az, hogy mindenkinek cselekvénye a közvélemény alá bocsájtassék, és a gonosz cselekvények felett a sajtó sujtó ítéletét kimondhassa, az ettöli félelem által előmozdítja az erény és a jogosság uralkodását, és kevesbíti a más emberekkel jogtalan és embertelen bánást.

4) A sajtószabadság egy értelmes és igazságot szerető kormánynak is érdekében van, mert hol a sajtó szabadon mozog, a kormány magának könnyen tudomást szerezhet különféle adatokról, melyekről neki tudomással birnia kell, ha czélszerűen akar kormányozni, és a nép sympathiáját nyerni akarja. Ilyenek a közhangulat az intézkedései iránt, a népnek szükségletei, ohajtásai, panaszai és sérelmei, hivatalnokai eljárása és bánásmódja, és a trón így biztosittatik hamis sugallások és jelentések ellen.

Igaz, hogy visszaélés történhetik a sajtóval a kor-

mány irányában, de eltekintve attól, hogy a legszentebb dologgal, a legjobb intézvénynyel is történhetik visszaélés, mi azért nem elegendő ok ezen dolog és intézvény használata megtiltására, bizonyos, hogy a censura által még nagyobb visszaélés történhetik, mert ez úgy alkalmaztathatik, hogy általa elnyomathatik a nép szava, nehogy panaszai a fejedelem füleit ériék, hogy elnémulni kell az igazság és ártatlanságnak, hogy szaporodnak az elnyomatások és visszaélések, lepleztetnek a hiányok, és akadályoztatik a felvilágosodás és értelmiség gyarapodása, mind ez pedig a közjó roppant kárával történik.

5) A sajtószabadság különösen alkotmányos országokban az alkotmánynak egyik garantiája, és az alkotmányos életnek ütere és istápjja, mert az alkotmánynak fentartására és az alkotmányos élet fejlődésére szükséges, hogy a közvélemény minden közügyi tárgyak és érdekek felett szabadon nyilatkozhassék, és így a nemzet nézeteinek és összakarátának kifejezést adhasson, az pedig sajtószabadság nélkül lehetetlen, csak a sajtószabadság által lehetségesített véleménynyilvánulás mellett szerezhethetnek a polgárok politikai műveltséget, mely őket képesíti azon jogok és kötelességek üzésére, melyek őket mint alkotmányos ország polgárait illetik, csak a mellett fejlődhetik ki az alkotmányos országban annyira szükséges közszellem, és verhet gyökeret az igazi hazafűség.

51. §. Folytatás.

A censura nemlétéből még nem következik, hogy a sajtószabadságnak említett előnyei minden esetre be fognak állani, e tekintetben igen sok függ attól, miképp üzetik a repressív rendszer, azaz milyen a fenálló utólagos censura, mert ha a fenálló sajtótörvény maga a szabad mozgásra elegendő tért nem hágy, vagy ha a rendűrség az utólagos censurát egészen önkénye szerint gyakorolhatja, nyomtatványokat kénye kedve szerint

lefoglalhat, az író ellen büntetéseket rendelhet, valamely laptulajdonost hatalomszó által minden rendes eljárás nélkül megfoszthat tulajdoni jogától, akkor az ugynevezett sajtószabadság nem egyéb mint üres szó és valódi gunyjáték, és csakugyan képzelhető oly állapot, melynél az ugynevezett sajtószabadság fenállása mellett a sajtó valóban kevésbé mozoghat szabadon, és az író állása nehezebb s veszélyesebb, mint a józan korlátok közt üzött censura mellett.

A sajtószabadság léténél annak hasznára nézve igen sok függ a sajtótörvény szerkezetétől, azon tértől melyet ez a szabad mozgásra nyitva hágy, az eljárásmodtól a sajtókihágások ellen, és másféle intézkedésektől, melyek a sajtó józan használatát biztosítják.

A tért illetőleg csak annyi szükséges, hogy a személyes izgatás, a gyűlölség magvának terjesztése, a kormánynak lealacsonyítása, minden felsőbbségnek sárba húzása, a vallás és erkölcsiség megtámadása, kigúnyolása, valamint bármely magán személy ellen becstelenítő koholmány terjesztése tilalmaztassanak, ezek kivételével a sajtó szabadon mozoghasson

A sajtókihágások elleni eljárásra nézve szükséges, hogy meghatározassék a törvényben a sor, mely szerint a szerkesztő, kiadó s nyomtató egymás után felelősek, és az arány, melyben ezen felelőségnek az esetek különfélesége szerint történnie kell. Továbbá, hogy mind valamely nyomtatvány ne tán veszélyes tartalma miatti elkobzása, mind írójának megbüntetése ügyében esküdt-szék járjon el, így a kormány kikertüli azon gyanut, mintha a rendes bírói hatóságra valamely erkölcsi kényszer gyakorolna.

Végre, hogy a sajtónak józan használata jobban biztosíttassék, nem lehet helyteleníteni, hogy olyanoktól, kik hirlap szerkesztői lenni akarnak, pénzben cautio letétele és bizonyos személyes tulajdonságok kimutatása kívántassék, melyek némileg mintegy garantiául szolgál-

janak, hogy az illető a szükséges higgadtsággal, becsületes jellemmel és némi készütséggel bír arra, miszerint a szerkesztői hivatásnak megfeleljen. Azonban valamint a felette nagy cautiót, úgy azt se lehet helyeselni, ha igen tüzetes képesség bebizonyítása kívántatik.

Végre az engedélyezési rendszer soha se használ-tassék a kormány által arra, hogy minden ellenzéki lap elnémíttassék, ha pedig a hírlapbélyeg pénzügyi szempontból be van hozva, ez különösen néplapoknál mérsékelt legyen, nehogy a lapok terjedésének megnehezítése által az értelmiség haladása akadályoztassék, és a közszellem s a közügyek iránti részvét csökkentessék.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A személyes bátorlétről.

52. §. A személyes bátorlétnek fogalma.

A rendőrségnek az egyes polgárok személyes bátorléte iránti gondoskodás magában foglalja a veszélyek eltávolítását, melyek a polgárnak életét, testépségét, szabadságát és becsületét fenyegetik, származzanak azon veszélyek akár valakinek gonosz szándékából, akár vigyázatlanságból, mulasztásból, akár a természeti elemekből és véletlen káros eseményekből; ezen gondoskodás kiterjed a különféle inségek, elemi csapások s egyes személyeket érő balesetek alkalmávali közbenjárásra, és hol lehet segítségre.

53. §. A rendőrség gondoskodása a gyilkosság, emberölések, és súlyos testi sértés eltávolítására.

A gyilkosság, emberölések és súlyos testi sértések elhárítására a rendőrség következő intézkedéseket tehet :

1) A részegség, mely gyakran emberölésre és súlyos testi sértésekre ad alkalmat, a lehetőségig akadályoztassék. Ide tartozik, hogy a csaplárosoknak az iránt kellő rendszabályok adassanak ki, és hogy a szokássá vált részegeskedés mint vétség megbüntettessék. Nagy haszonnal birhatnak a részegség kiirtására az úgynevezett mértékleti egyletek, melyeknek magoknak czélul tűzik ki a köznép szoktatását a mértékletességre a szesz italokbani élvezésben.

Mind a rendőri hatóság, mind a mértékleti egyletek részéről különös gondoskodás irányoztassék arra, hogy az egészségi és erkölcsiségi szempontból igen kártékony elharapódzásának a mérték feletti pálinkaivásnak eleje vétsessék.

2) Minden alkalommal, hol nagyobb embertömeg gyűl össze, szemeskedni kell a rendőrségnek, hogy valamely verekedés vagy vérengzés ne történjék, támadt vagy fenyegetődző verekedéseknél a csendőrnek vagy a katonai rendőrlegénynek kötelességében áll közbenjárni, a főkezdőket eltávolítani, vagy ha ellenszegülnek, el is fogni, a többieket pedig intés és reábeszélés által lecsillapítani.

3) Alattomos és veszedelmes fegyvereknek hordása tilos legyen, a lögyapot és egyéb hasonló fellobbanó s durranó anyagok készítése és birtoklása iránt is czélszerű rendeletek adassanak ki.

4) A városokban éjjeli utczai világítás hozassék be, melynek a vagyon bátorságára és az emberek kényelmére is nagy befolyása van.

5) A bátorság fentartására minden helységben örök szükségeselek, kik a helység körében főleg éjen át az általános bátorlét felett, de főleg betörések, rablások, gyujtogatások meggátlására sokszor katonai őrzáratok mellett ügyelni tartoznak.

54. §. A rendőri hatóság kötelességei az útonállókra és zsványokra nézve.

Hogy a bátorság a közutakon útonállók és zsványok által ne veszélyeztessék, azokon szünet nélkül lovas rendőség czirkáljon, mely azokat a gyanus emberekől megtisztítani iparkodják, az utak mellett pedig a bokrok 60 lépésnyire kiirtassanak, és a netán lévő barlangok betöltessenek.

A zsványbandák keletkezése elhárítására czélszerű intézkedések szükségeselek, ide tartozik, hogy azon források eltávolíttassanak, melyek henyeségre és csavargásra alkalmat adnak, azért minden rendőri hatóság köteles az ifjuság czélszerű neveléséről és munkához szoktatásáról gondoskodni, és különösen minden szegény és munkátlan ember felett a maga területén a felügyelést kiterjeszteni, különös figyelem szükséges azokra nézve, kik vizsgálat alatt állottak, és tökéletes bizonyosság hiánya miatt el nem ítéltettek, valamint az elbocsájtott bűnösökre is, ezek kötelesek legyenek tüstént a hatóságnál, melynek területében letelepednek, magokat bejelenteni.

Azon eszközök közé, melyek által a haramiabandák keletkezése akadályoztatik, tartozik továbbá a nagy puszták parcellirozása, mely nemzetgazdászati szempontból is igen hasznos.

Hogy valamely háború után haramiabandák ne keletkezhessenek, gondoskodni kell, hogy az elbocsájtott katonák valahol foglalkozást találjanak.

Ha pedig már valamely vidékben zsványok fészkelődtek volna be, ott

1) Minden gyanus embert meg kell állítani, és az utilevél vagy igazolási jegye előmutatására szorítani, ez főleg szükséges az ország határszéleinél, ha a szomszéd országból gyanus emberek jönnek be, itt oly esetben formaszerinti cordont kell húzni, az utilevél vagy igazoló jegy ilyenkor foglalja az utazónak pontos leírását, születési helyét, utazási célját és az időt, melyre nézve az utilevél vagy igazoló jegy érvényes.

2) Különös felügyelés alá kell venni ilyenkor a zsványosokat és házalókat.

3) A vendégfogadósoknak az ilyen gyanus vidékekben különösen meghagyassék, hogy minden nálók leszálló személyt a rendőri hatóságnak bejelentsenek, más személyeknek pedig mint p. o. erdőszeknek, molnároknak és pásztoroknak tiltassék meg valakinek szállítás adni.

4) Általános czirkálások és nyomozások sokszor szükségesek minden gyanus helyen és házban is, de ilyen nyomozásokban elegendő fegyveres erő mindig kívántatik, ilyenkor minden gyanus személyt el kell fogni, de minél előbb kihallgatni, és a felett jegyzőkönyvet vezetni.

5) A rendőri hatóság iparkodjék a zsványok nevei, csufnevei és más ismertető jelei, azoknak tanya-helyei felett magának tudomást szerezni, ily tudomás birtokába jöhet a különféle jelentésekből, melyek a zsványok felett tétetnek; továbbá a befogott zsványok által büntársaik felett tett pontos leírásából, mind azon haramiák, kik leírásának birtokába a rendőrség ily módon jutott, mind pedig a már elfogottak felett pontos lajstrom vezetése és annak folyvásti folytatása szükséges.

6) Ha a rendőrség ismerjeleket bir a zsványok felett, más hatóságokhoz köröztető levelet bocsásson ki, melyekben azoknak pontos leírása foglaltassék, sokszor

oly levelek gyors hírnökök által oly helységbe küldendők, hol a leírottak hihetőleg tartózkodnak. A köröztető levelek a hírlapokban is köztudomásra hozassanak, és mindenki köteleztessék, hogy a mit tud a zsványok tartózkodási helyéről, a rendőri hatóságnak jelentse be.

7) Az elfogott zsványokat meg kell vizsgálni, a nálók ne tán találtató pénzt, fegyvereket, vagy feltörési eszközöket el kell szedni tőlök, jól kell őket őrizni, és minden közlekedést köztök akadályozni.

55. §. A megétetés.

A méregkeverés vagyis megétetésre nézve, mely a gyilkos részéről kevesebb bátorság mellett is véghez vihető, mint más gyilkolás, és könnyebben eltitkolható, a rendőrség részéről különös intézkedéseket szükségel. Ezeknek célja az, hogy azok, kik gonosz célra mérget akarnak szerezni, abban akadályoztassanak, hogy a történt mérgezések felfedztessenek, továbbá, hogy az ember élete és egészsége hanyagságbóli vagy véletlen mérgezések veszélye ellen is megóvassék.

Ezen céloknek elérésére a rendőri hatóság akár-miféle méreg árulását csak a gyógyszerárusoknak, és kevés arra különösen feljogosított kereskedőnek engedendi meg. A méregárulásra jogosítottaknak pedig súlyos felelet terhe alatt tiltassék valakinek mérget kiszolgáltatni, kivévén orvosi rendellet vagy rendőri engedély-jegy következtében, és ezek köteleztessenek külön jegyzőkönyvet vezetni, s abban pontosan és tisztán bejegyezni, mikor, honnan, minémű s mennyi méregárukat kaptak, és kinek mely napon minémű mérget, mennyit, minő célra s kinek rendelete következtében adtak el, hogy ha tán megétetés követtetének el, annak szerzője ezen jegyzőkönyv nyomán könnyebben felfedztessék. Hogy pedig mind ezen ovatosság daczára ne tán elkövetett mérgezés napfényre jöjjön, szükséges hogy vala-

hányszor valaki rögtön minden szembetűnő ok nélkül meghal, a testnek bonczolása a rendőri hivatalnok jelenlétében történjék.

Nehogy pedig tévedésből és hanyagságból mérgezés történjék, szükséges hogy a mérgek és minden az emberi egészségre károsan ható szerek más gyógyszerektől és árucikkektől elkülönözve, tisztán olvasható felirással ellátható edényekben és fiókokban zárva tartassanak, tanítványok és más tapasztalatlan emberek azokhoz soha se bocsájtassanak, egyébként is a mérgefajok kiszolgáltatását se legyen szabad soha tanítványokra vagy akármely segédre bízni, hanem a főnök vagy maga, vagy egy tökéletesen biztos segédje által köteles legyen a mérégárut megjelelt borítékban lepecsételve a vevőnek átszolgáltatni, vagy ha az személyesen nem jelentkeznék érte, biztos személy által kezébe juttatni.

Azon iparúzők is, kik iparukban mérget használnak, kötelesek legyenek a vett mérget jól őrizni, és belőle semmi ürügy alatt senkinek sem adni, ezen rendeletek áthágói mint kihágást elkövetők büntetendők lesznek.

56. §. Folytatás.

Történhetnek mérgezések rézedények, melyek nincsenek jól megcizézve, a konyhábani használata által, mert a réz savak által olvasztva mérges rézszósdát szül, azért a nép ilyen rézedények használatának veszélyei felett felvilágosíttassék, minden iparüzletnél, mely különféle cikkek főzésével foglalkodik, milyen a hentesek, húsfüstölők, paczalfűzők üzlete, valamint minden közintézetben s vendégfogadóknak a rézedényeknek, valamint az ólomtartó edényeknek a konyhábani használata egyáltalában tiltassék meg. A cizinőtök arra szorítandók, hogy az edényeket ólom nélkül megcizézzék, evő

edényeket pedig ólommal hamisított czinből ne készítse-
nek, a fazekasoknak is olyan máznak alkalmazása til-
tassék meg, mely ólmot, vagy más az egészségre nézve
veszélyes anyagot magában foglal. —

Hogy mérges tulajdonságu növényeknek más em-
beri élelemszerekül használt növényekkel tévedésből
felcserélése által esetleges mérgezés ne történjék, szüksé-
ges, hogy oktatás terjesztessék mindenféle mérgek is-
mertetése, és azok által netalán okozott mérgezés
esetében segélynyújtás felett, különösen midőn a rögtöni
orvosi segítség hiányzik; e célra rajzokkal ellátott köny-
vek és kalendáriumok is használtathatnak. A mérgezés
elkerülésére minden növények közt csak nem legna-
gyobb ovatosság szükséges a gombáknál, mivel azok
közt oly számos mérges fajok találtak, melyeknek
megkülönböztetése nem oly könnyű, vagdalt vagy szá-
rított állapotban pedig épen igen nehéz. A gombák áru-
lása csak a köz piaczkon, bizonyos helyen előleges
megvizsgálásuk után engedtessek meg, magától értetőd-
vén, hogy a piaczi rendőrségre felügyelőknek a gombák
valamint egyéb mérges növények pontos ismeretével
bírnok kell. ¹⁾

¹⁾ Kártékony hatással az emberi egészségre sokszor bir-
nak a kuruzsolók által gyakran árult hajnövesztő, hajfeketítő
kenőcsök is.

57. §. A párviadatok.

A párviadatokra nézve sem lehet közömbös az
állam, részint mert ez által a személyes bátorság szinte
veszélyeztetik, részint mert az államban hol törvény és
bíróságok örkednek a bátorság fentartása felett, minden
magánboszunak tilosnak kell lenni, a párviadal pedig
nem más mint magánboszu, az ököljognak mintegy
szentesítése, és a törvényeknek megvetése. ¹⁾

Kétséget sem szenved tehát, hogy azon kívül,
hogy a büntető törvénykönyvnek is büntetést kell szab-

ni a párviadalok ellen, a rendőrségnek is közreműködni kell a párviadalok eltávolítására, és minthogy a párviadalokra nézve azon latin közmondás alkalmazható „Vanae sine moribus leges“, azaz hogy a közvélemény támasza nélkül hiába harcol a törvényhozás a párviadalok ellen, mindenek előtt szükséges, hogy azon oktalan (az ököljog idejéből származó előítélet) mintha a sértett becsület párviadal által helyreállítható volna, kiirtassék és a becsületről helyes nézetek terjesztessenek.

A rendőri hatóság kötelességeihez tartozik a készülöbben álló párviadaloknak, melyekről tudomása van elejét venni, különös figyelem fordítandó oly helyekre, hol gyakran párviadalok történnek, a párviadalra kihívott köteles legyen jelentést tenni, és azok kik kihíva lévén a párviadalra reá nem állanak, minden gúny ellen oltalmazandók.

Minthogy pedig mégis gyakran a becsület sértése okúl szolgál a párviadalnak, azért bármely nemű becsületsértésekben pontos igazságot kell szolgáltatni.

¹⁾ Nem is lehet a párviadalok védelmére fel hozni, hogy azok táplálják a bátorságot, és hogy annak szabad tért engedni, nem pedig azt elnyomni szükséges, mivel a bátorság, erény és a férfiúnak disze; mert ez ellen azt lehet mondani, hogy a bátorság igen is jeles tulajdonság, és becsben tartandó, de csak addig, míg az a jog és a törvények határai közt marad, mert különben a zsványnak bátorságát is lehetne védelmezni.

58. §. A gyermekgyilkolás és a gyermek veszélyes kitévése.

A gyermekgyilkolás a gyermek anyja által vagy közvetlenül vagy kitévés által történik oly helyen, hol előre látható volt, hogy annak vesznie kell.

Ezen büntett leginkább házasságon kívül született gyermek ellen elkövették, részint a szegyéntöli félelem, részint a gyermek tartása nehézsége miatt.

Ezen büntett megelőzésére szolgáló eszközök következők lehetnek :

1) Hogy a megesett személyeknek a hozzátartozóik, vagy gazdáik vagy mások durva bánásmódja és gúnyolásai ellen védelem nyujtassék, büntetésnek pedig azok ki ne tétessenek.

2) A szülés eltitkolásának és az által a gyermek élete lehető veszélyeztetésének gátlására azon rendelet adassék ki, miszerint minden férjetlen nőszemély, ki magát terhesnek érzi, köteleztessék állapotját a szülés előtt valamely bábának vagy más tisztességes asszonynak felfedezni, ki azután reá szemeskedik, és szülésekor is segítségül vagyon, és a születendő gyermek élete fenntartására is örködik, a szülésnek e rendelet elleni eltitkolása megbüntetésendő.

3) Alkalom adassék, hogy a szülés rejtve is történhessék, és a született gyermek számára is ápolás és tartás találtassék, az első célra szolgáljanak a szülőházak, melyek a teherbe esett nőszemélyeknek a szülésre titkos menedék helyet nyujtanak, hol terhőktől minden nyilvános gyalázat és házi rosz bánás nélkül szabadúlhatnak, a felvétel ilyen házban részint ingyen, részint mérsékelt díj mellett történik, az utóbbi célra valók pedig a lelencházak, ezen intézeteknek haszna: a) hogy azok által sokszor oly gyermekek tartatnak életben, kiket a szülők vagy szegénység vagy szégyen miatt tartani nem akarnak, és b) hogy a gyermekek sokszor erkölcsileg romlott emberek kezeiből kiragadtatnak, és mind fizikai jólétük, mind erkölcsiségre nézve jobban neveltetnek, ily intézetbe hozathatnak a talált gyermekek is.

A lelencházak elleneket is (Mohl, Schlötzer, Hufeland) találtak, kik következőket hoznak fel :

1) Hogy ezen intézetek igen könnyítvén a törvénytelen közösülés gyümölcseitől megszabadulást, a nemi kicsapongásokat nagy mértékben előmozdítják, sőt fősvény és keményszivű szülőknek is alkalmul szolgál-

nak a gyermek tartásának magoktól elhárítására, és az intézetre tolására, ez által pedig a szülőknek a gyermekek iránti szeretete, mely a jó nevelésnek forrása is elnyomatik.

2) Hogy ezen intézetekbe hozott gyermekek közt legnagyobb a halandóság, de azoknak is, kiket a halál el nem ragad, nagyobb része a világba kiléptekor erkölcsileg elvész, mert keveset kivévén, kinek a szerencse különösen kedvez, többnyire minden család, barát, pártfogás nélkül mindenben szükölködvén, gyakran még név nélkül is a világba mintegy kitzáztatnak, és ily állapotban semmi tekintet, semmi emlékezet a szülőkire nem tartoztatja őket vissza a büntettektől, némely államnak (különösen Belgiumnak) büntető statistikája a bünösök közt tetemes számu lelencháznövendéket képes felmutatni.

3) Hogy ezen házak sok költséget okoznak.

59. §. Folytatás.

Azon érvekre, melyek a lelencházak ellen felhozhatnak, felelni lehet. Az 1) Tagadhatatlan ugyan miszerint ezen intézetek a nemi kicsapongásokat némileg előmozdítják, de eltekintve attól, hogy ezek oly városokban is, hol ily intézetek nincsenek, nem tartoznak a ritkaságok közé, és ezen baj az emberi természet gyarlósága miatt tökéletesen ki sem irtható, az állam két rossz összeütközésében kénytelen a kisebbiket választani, hogy t. i. a nagyobbikat, tehát ez esetben a csecsemőgyilkolást elhárítsa.

Mi a 2) t. i. a gyermekeknek az intézetbeni nagy halandóságát illeti, e halandóságnak okai a lelenchtárnak czélszerű elrendezése által elháríthatók vagy kevesbíthetők.

Ezen okok közé tartozik a) az, hogy igen sok gyermekek, kik lelencházba hozhatnak bujakóiban szenved, és mivel a baj nem ismertetik azonnal, az közölte-

tetik a szoptató dajkával, és ez által a többi gyermekekkel.

E bajt kevesbiteni lehet, ha minden gyermek egészségi állapotja az intézetbe hozatalánál szorosán megvizsgálatik, és előbb a gyermek nem adatik át a szoptató dajkának, míg be nincs bizonyítva, hogy bujakkórban nem szenved, ha pedig abban szenved, akkor el lesz különítendő, és gyógyulásáig az orvos által rendelt étszerekkel táplálendő.

b) Az anyatejnek hiánya. E hiányt természetesen nem oly könnyen lehet pótolni, mert minden gyermeknek nem lehet külön szoptató dajkát adni, hanem egynek több gyermeket kell szoptatni, azért más az orvos által rendelendő étszereket kell választani, főleg jó leve-seket.

c) A lelenczházak egészségtelen helyzete, azoknak hiányos építésmódja, igen sok gyermek összehalmozása kis téren, a tisztátalanság, és mind ezekből eredő megromlása a levegőnek, mely ezen épületből a városra is elterjed.

Ezen bajon is lehet segíteni, ha a lelenczház egészséges helyen, mennyire lehetséges a városon kívül, hol a levegőnek szabad járása van, és czélszerűen építetik, mihez tartozik főleg, hogy benne tágas helyiségek legyenek, igen sok gyermek egy teremben ne halmoztassék össze, mi a ragadós nyavalyák terjedhetése miatt is veszélyes; továbbá különös ügyelés fordíttassék a tisztaságra. A beteg gyermekek számára különös termek létezzenek.

d) A felügyelés hiánya, a közömbösség és keményszívűség a felügyelők és betegápolók részéről a gyermekek irányában.

Ezen baj is némileg elháríthatatik a felügyelők és kezelők feletti jó és szoros felvigyázat, czélszerű vizsgálat és ellenőrködés által, ezen felvigyázat és ellenőrködés üzethetik a rendőri hatóságon kívül más tisztességes

polgárok és nők által. A gyermekeknek lelkiismeretes ápolását jutalmak által is lehet előmozdítani. Ide tartozik, hogy a gyermekek ápolására rendelt oly női személyek, kik kimutatják, hogy figyelmük és gondoskodásuk által bizonyos számú gyermekeket felneveltek, élemedett korokban nyugdíjra tarthassanak igényt.

Mi a lelenczházak ellen ezen felhozott érveket illeti, hogy a felnőtt gyermekek része az életben erkölcsileg elvész, ezt is el lehet némileg hátrítani, ha t. i. azon idő után, melyik tart a lelenci-ápolás, a felnőtt gyermekek ezen intézetből az árvaintézetekbe vagy különben becsületes családokhoz adatnak, hol azok vagy mezei munkában vagy kézi mesterségben egyszersmind oktatást nyernek, és ha az intézet igazgatói még akkor is kiterjesztik gondoskodásukat az ily gyermekekre.

Az intézetnek költségei is czélszerű igazgatás által némileg alábbszállíttatnak.

60. §. Folytatás.

A felvétel a lelenczházba történjék ingyen, főleg ha szegénységi bizonyítvány mutattatik elő, vagy csekély díj fizetése mellett, a felvételnél ne kérdeztessék a szülőknek vagy a gyermeknek neve, hanem oly intézkedés létezzék, miszerint a gyermek minden nehézség nélkül az intézetnek átadathassék. Történhetik ez, ha miként a velencei királyságban divatoz: forgó tekenő van beillesztve, hová a gyermek betéttetik, és befordítása által a ház belsejébe szállíttatik. Azonban oly intézkedés is szükséges, mely által lehetőségessé tétessék, hogy a gyermeket áthozók, mikor nekik tetszik, azt megismerhessék, és minden nehézség nélkül az intézetből kivihessék, e tekintetben szükséges különös felvételi jegyzőkönyvet vinni, melyben bizonyos szám alatt az átadott gyermeknek neve (ha ilyennel bir, és az bejelentett, ha neve nincs, nevet adnak neki), az átadás napja

és órája, sokszor azon holmik is, melyekkel együtt a gyermek átadatott, és a gyermeknek netán ismertető jelei feljegyeztetnek, és az átadónak átadási bizonyítvány adatik, melyben ki legyen téve a jegyzőkönyv illető lapszáma, és azon szám, mely alatt a gyermek a jegyzőkönyvbe be van iktatva, ezen átadási bizonyítvány előmutatása mellett bárkinek, ki a gyermek állapotja után tudakozódik, arról tudomás adatik, és kívánatára a gyermek ki is szolgáltatatik, ilyen kiszolgáltatásnál méltányos, hogy ha lehetséges a gyermektartási költségek egy része az intézetnek téríttessék meg. Hol igen sok gyermek hozatnék az intézetbe, úgy hogy azok az intézetben többé el nem férnek, a gyermekek egy részét becsületes emberekhez külső ápolásba kell adni, ez kétféle lehet: ingyenes, melyre jótékony emberek gyakran csupa könyörületességből ajánlkoznak, és fizetés melletti; ez utóbbi esetben a fizetés mellett ajánlkozó ápolószülők és a lelenczház közt formaszertint szerződés kötöttek, és az intézet jogosítva van a gyermekeket visszavenni. Ingyeni ápolásra és nevelésre ajánlkozók közül olyanok választassanak, kik erkölcsiségükre s jólétükre nézve magokat igazolni képesek, mind a két esetben a lelenczház eljárójának kötelességében áll a lelenczekeli bánás és azoknak ápolása felett örködni.

Epen ezen módon ott, hol lelenczházak nem léteznek, gondoskodni kell a községi hatóságoknak a talált gyermekekről.

A lelkészek feladata pedig időről időre a híveiknek a szószéken előadni, mily jótékony és az Isten előtt kedves cselekvényt visznek véghez, ha lelenczgyermeket ápolás végett felfogadnak, és annál a szülők helyét pótolják, ez főleg ott lesz szükséges, hol lelenczházak nincsenek.

61. §. A magzatelűzés.

A magzatelűzésre nézve sem lehet az állam közönyös, mert e cselekvény elharapódzása által a bujaság nagyon előmozdítatik; ide járúl, hogy az elűzés az elűzőnek egészségére nézve is gyakran veszélyes.

A magzatelűzés gátlására legsikeresebb eszköz büntetés fenyegetése alatt rendelni, miszerint a gyógyszerészek hánytató, hashajtó és más szereket, melyekkel magzatelűzést eszközölhetnek, orvosi vevény nélkül valakinek ki ne szolgáltatassanak; továbbá, hogy a sebészek terhes nőszemélyeken orvosi rendelés nélkül éret vágni, a bábák pedig akárminő nőknek bármely ürügy alatt az élő vagy holt magzat elhajtására szolgáló szereket szerezni, vagy arra tanácsot adni ne merészeljenek; végre nyilván helyekről oly növényeket, melyek e célra használhatóknak, el kell távolítani.

62. §. Az öngyilkosság.

A rendőri hatóság gondoskodni fog az öngyilkosság elharapódzása gátlásáról is, mert az öngyilkosság az erkölcsiséggel, a vallás tanaival, sokszor az embernek mások iránti kötelességeivel, melyek alól az öngyilkos magát elvonja, ellenkezik; s mivel az öngyilkossági hajlam elharapódzása a büntettek szaporodását is vonja maga után, minthogy, ki maga életét becsülésre nem méltatja, mások életét sem szokta becsülni, és az elkövetett büntette miatt, ha felfedeztetik szenvedendő büntetést a legrosszabb esetben öngyilkosság által véli elkerülhetni, s végre mert az öngyilkossági törekvés sokszor csak pillanatnyi ésszavarodásból származik.

A rendőri hatóságnak főfeladata az öngyilkosság közönséges forrásai ellen harcolni; a tapasztalás szerint a vallástalanság, kicsapongások, pazarlás, játékdüh, inesség és elcsüggedés a haza politikai állapotja miatt szok-

tak ilyenek lenni. Ezek ellen leghathatósabb eszközök a vallásosság és erkölcsiség terjesztése, a nép jólétérőli gondoskodás, és különösen az ország alkotmányos és szabadsági állapota fentartása, és további fejlesztése.

Jó rendőri hatóság gondoskodni fog azokat, kik az öngyilkolásrai kísérletben éretnek, abban gátolni, és kiket még lehet gyors segélynyújtás által megmenteni, ezek aztán orvosok és lelkészek gondviselése alá megtérítés végett átadandók lesznek; büntetésről, kivéven ha valamely büntettet elkövettek volna, szó sem lehet.

Epen oly kevésbé lehet szó az öngyilkosok megbüntetéséről a véghez vitt öngyilkosság miatt, mert a holt nem lehet a büntetésnek tárgya, és teteme tán tisztességes eltemetése megtagadása, vagy más módon meggyaláztatása embertelenséget foglal magában, és az öngyilkos atyafaira igen elkeserítőleg hat. Annak megmutatására, hogy az állam nem helyesli az öngyilkolást, legfőlebb azon intézkedés volna czélszerű, miszerint az öngyilkosnak a rangjához illő szokott ünnepélyes eltemetés meg ne engedessék, hanem ez csak csöndben történjék, és még itt is lehetne kivételt tenni olyanoknál, kiknél fel lehet tenni, hogy öngyilkosságuk perczében ésszavarodásban voltak.

63. §. Más gondatlanság, hanyagság s véletlenségből támadható veszélyek elleni intézkedések.

Mind azon veszedelmek, melyek gondatlanságból, hanyagságból s véletlenségből származnak, lehetetlen előre látni, és így lehetetlen mindnyájok ellen intézkedéseket tenni. A rendőri hatóság feladata tehát figyelmét leginkább azokra terjeszteni, a melyek gyakrabban fordulnak elő. A tárgyak különbözése szerint, melyeknél veszélyeknek lehet helye, s melyekre tehát a rendőrségnek különösen kell gondoskodását fordítani, külön-

böztetni kell utczaí, úti, hajózási, építési s állatok veszélyei elleni rendőrséget.

64. §. Az utczaí rendőrség.

Főleg nagyobb városokban az utczákon számos szerencsétlenség adja elő magát, azért a rendőrség kötelességében áll mind azon okokat eltávoztatni, melyek ilyen szerencsétlenségeket okozhatnának.

Ilyen ok a sebes vigyázatlan lovaglás és hajtás, a szánoknak télen csörgő nélküli használása; továbbá befogott szekereknek vagy befogatlan lovaknak felügyelet nélkül a szabadbani hagyása. Mind ezen cselekvények és mulasztások, mivel sérülési és gázolási veszélyt okozhatnak, büntetés alatt tiltandók lesznek; különösen pedig rendelni kell, hogy a kocsisok, midőn házkapukból ki- vagy behajtanak, a hidakon, utczaszegleteken és midőn más utczába befordúlnak; végre oly helyeken, hol sok ember tolong, csak lépésben hajtsanak, máskor sem vágatva, hogy a gyalogosokat a legázolás elkerülése végetti kiáltás által figyelmeztessék.

Midőn pedig valamely helyre ünnepély alkalmával vagy multság végett számosabb kocsi és ember indul, minden veszedelem és összeütközés elkerülése végett különös kocsizási rendszer kiadandó.

A bérkocsik számokkal ellátandók, s mind maga a kocsi mind a lószerszámok jó karban tartandók. A bérkocsi, ki maga is csak hatósági engedély mellett gyakorolhatja e foglalkozást, köteles legyen oly szolgálkat alkalmazni a hajtásra, kik arra képeseknek találtnak, különös rendszabály szükséges a kocsik kitérésére nézve különösen a hidakon.

Meg ne engedessék továbbá, hogy az utczáon a járkelés nappal a boltok előtt hordók vagy árukötegek vagy favágás által, hol erre a házban tér vagyon, neheztessék, vagy hogy éjszaka ilyenek vagy építési

szerek vagy szekerek az utcán maradjanak, és azt elrekeszzék, hogy senki sérülést ne szenvedjen; de ha építkezéseknél vásár alkalmával, vagy nagyobb áruszállításoknál vagy más körülmény miatt kénytelenség állott be, azokat éjszaka a házön kívül hagyni, égő lámpás állíttassék azokhoz, ugyan azt kell tenni, ha az utcán valahol csatornakészítés végett nagy verem ásatott, és a kövezet feltöretett.

Veszély adhatja elő magát az utcákon az által is, ha valamely felfüggesztetett vagy felállított tárgy, p. o. czéger virágédény stb. magasról leesik, azért semmi olyast ne legyen szabad a házakon az ablakokon vagy erkélyen felaggatni, vagy ott tartani, mi leesés ellen kellőleg biztosítva nincs. Szinte az ablakból vagy erkélyből vagy más magas helyről ne legyen szabad valamit lehajigálni, vagy kiönteni, mi által az arra menőkön sérülés történhetnék. Ha hó hanyatlik le a háztetőkről figyelmeztetni kell az embereket, vagy oly időt választani, midőn senki sem jár arra.

Ha valahol utcán vagy házudvarokban piuczetorkok, ganéjgödrök vannak, azok oly módon kerítendők el s korlátolandók, hogy a vigyázatlanul járok és gyermekek bele ne bukjanak, és szerencsétlenül ne járjanak; végre a sikos helyekből télen eredhető veszélyek elkerülésére rendelendő, hogy a házi urak a házaik előtt a jeget felvágassák, és házaik előtt a járdát hamuval behintessék.

64. §. Az útrendőrség.

Hogy a közutakon a szerencsétlenségek elkerültessenek, szükséges, hogy ha valamely út meredekhely vagy folyó vagy patak partja mellett létezik, az töltésekkel karfákkal vagy falkarzattal látassék el, ezeknek megrongálása pedig megtiltandó. Az utak magok jól építtessenek, az utnak mind a két oldaláról a víznek le-

folyhatása miatt szükséges árkok ne legyenek igen mélyek és szélesek, az utak mellett élőfák ültetessenek, hol pedig ezek hiányzanak, és a nagy hó vagy a víz kiáradása miatt az útnak iránya ismerhetlen lenne, ott a rendőri hatóság gondoskodni fog, hogy bizonyos távolságban egymástól felállított póznák által az útnak irányát ismerni lehessen, igen mély hónál pedig annak fellapátolása által kell a járhatóságot helyreállítani.

Hogy a folyónak mint közlekedési eszköznek használatánál a balesetek elkerültesse, szükséges hogy a hajók és csónokok vezetése csak oly személyekre bizassék, kik a hajózáshoz tökéletesen értenek, minden hajóvezetőnek kötelességévé tétessék arra ügyelni, hogy a kiindulandó hajó jó állapotban s azon útra, melyre használandó, és azon teherhez melyet hordozand, eléggé erős és tartós legyen, ha a hajó útközben romlik, a hajózást ne legyen szabad vele folytatni; hol csónakon történik az embereknek egyik partról a másikra átszállítás, ott biztos csónakokról és ügyes révészekről kell gondoskodni, és meg kell határozni a személyeknek számát, melyeket egyszerre a csónakban felvenni lehet, de veszedelmes helyeken vagy szélvész idejében senkit se legyen szabad átszállítani, továbbá szükségesek szabályok a hajóknak egymás előli kitérésére nézve is. A hidak is, melyek szinte erős karfával ellátandók, jól építessenek, és gyakran, de főleg valamely közlő nagyobb ünnepély előtt, hol a hídon nagy embertolongság előre látható, megvizsgálandók, vajjon jó állapotban vannak-e, ne hogy leszakadás által nagy szerencsétlenség történjék, oly alkalommal se bocsájtassék igen nagy sokaság egyszerre a hidra. A gyalogosok számára a hidak oldalán hol az szükséges, járások legyenek alkalmazva.

Hogy a vasutakon és a gőzöskön támadható veszélyek elháríttassanak, batorléti rendszabályok szükségesek minden veszély elhárítására, mely vagy gonosz-ságból vagy hanyagságból származhatnék, ezen rend-

szabályok különösen vonatkoznak a gőzkazán minéműségére, annak fűtésére, a menet rendére és gyorsaságára, az éjjel való kivilágításra, és azon jelekre, melyeket köd esetében kell adni, hogy minden összeütközés elkerültessek; minden elkészült új gőzössel, előbb mintsem szállításra alkalmaztatnék, próbahajózás történjék, a gőzhajóknál a versenyfutás tiltassék meg, s a gőzöskhöz több kisebb hajó köttessék, hogy szerencsétlenség esetében az emberek azokon menekülhessenek.

65. §. Építési rendőrség.

Hogy az építésből eredő veszélyek elháríttassanak, szükséges, hogy minden építésnél csak feljogosított ácsok és kőművesek használtassanak, hogy az építés kezdete előtt az építési terv a hatóságnak beadassék, és attól előbb megvizsgálatván, csak annak helybehagyása után vétethessék foganatba.

Továbbá gondoskodni kell, hogy az építkezéseknél a szabályszerű intézőjelek állíttassanak fel, miszerint így az utcán járó kelő emberek az által vigyázatra figyelmesekké tétessenek, mész és egyéb vermek éjszaka tárva ne maradjanak, a dűledékeny épületek annak idejében kijavíttassanak, az építkezéseknél használt állások úgy építtessenek, hogy azoknak ledülésétől ne kelljen félni, különösen a táncztermek, a színházakban és más termekben levő karzatok minéműsége igényli a rendőrségnek figyelmét, azért ezek időről időre megvizsgáltassanak, a színházak is úgy építtessenek, hogy a tűzből eredhető veszélyek minél kisebbek legyenek, azok különös vízcsövekkel és több és kényelmes bejárással is birjanak, hogy az emberek tűz esetében könnyen menekülhessenek. Figyelmet érdemel a padlásablakok minéműsége is, hogy ezek a szél által oly könnyen le ne hanyassanak, a pinczék a bejárásnál a házba ne alkalmaztassanak, a házak mellett ereszcatornák

csináltassanak, hogy midőn az idő enged, és a házfödélzési hó olvadásnak indul, a házfödelekről leomladozó hőtömeg az embereket össze ne zúzza, vagy meg ne sértse. Végre a lövöldöző ház csak hatósági engedelem mellett állíttassék fel, és oly helyen és oly módon építtessék, hogy a járók kelők az által semmi veszélynek ki ne tétessenek.

Ujjonnan épült házba a felsőbbbségtől adott engedelem nélkül költözés ne engedessék. Ezen rendeletek áthágói megbüntetendők.

66. §. A fürdésből és a jegen járásból származó veszélyek.

Hogy a szabadbani fürdésből származható veszélyek elkerültesse, szükséges, hogy a folyóvizeken nyáron folyó fürdők állíttassanak, hol az emberek csekély díj fizetése mellett fürödhetvén minden veszély ellen biztosítva legyenek, a szegények számára pedig a hatóság által évenként azon helyek, melyek a folyóban fürdésre alkalmasak, kipuhatótassanak, és megjelöltessenek, másutt örök felállítandók, kik a tiltott helyeken fürdést akadályozzák, és szerencsétlenség esetében tüstént segítséget nyújtanak; télen a fagyott folyóvizeken átjárást, a jegen csúszkálást csak akkor engedendi meg a hatóság, minekutánna a jeget megvizsgálta, és azt elég vastagnak találta arra, hogy azon veszély nélkül lehessen menni; de akkor is kijeleli a helyeket, melyeken az átmenetel vagy csúszkálás meg van engedve, és az átmenetelre szolgáló helyeket hamuval behinteti.

67. §. Az állatoktól származó veszélyek.

Vad vagy más ártalmas állatokat tartani senkinek se legyen szabad felsőbb engedelem nélkül, továbbá

medvéknek vagy hasonló ragadozó vadállatoknak az utczákoni nyilvánosan és szabadon való körülhordozása is tiltassék meg, az ily állatoknak pénzérti mutogatása pedig csak akkor engedjessék meg, ha jól elzárt rekeszekben tartatnak, és főleg az ily állatok tovább szállításánál arra fordíttassék gond, hogy ily állat útközben ki ne törjön, és a bátorságot ne veszélyeztesse; nehogy pedig a csordabikák vadságuk által szerencsétlenséget okozzanak, ha igen hegyes szarvuk vagy, azt le kell fűrészelni, vagy pedig ólomgombot rákötni. A lovak is vásáron különös korlátok közé állítandók.

Bárminemű házi állat tulajdonosa, ki annak valamely gonosz tulajdonságát ismeri, azt mind a háznál, mind pedig ha a házon kívül akarja használni, oly őrizet és gondviselés alatt tartani köteleztessék, hogy senkinek sértést ne okozhasson.

A rendőrség gondját különösen terjeszsze ki azon veszélyek elhárítására, melyek veszettségbe esett állatoktól erednek. A veszettség különösen a kutyanemű állatoknál fejlődik ki eredetileg, hanem ragály által mindenféle állatra még a szárnyas állatokra, sőt az emberre is elterjed, és mint víziszony jelentkezik, azért hogy ezen veszélyek kevesbítettessenek, a rendőrség 1) Iparkodni fog, hogy a vad állatok a kutyák neméből, melyeknek a farkasok, rókák kiirtassanak. 2) Hogy a kutyáknak túlságos száma kevesbítettessék, e célra az szolgálhat, ha mind azok, kik kutyát tartanak a nélkül, hogy bátorságuk vagy foglalkozásaik miatt azt tenni kénytelenek volnának, különös kutyaadó alá vettetnek. 3) Parancsolni fogja, hogy a ki kénytelen bátorság végett kutyát a háznál tartani, főleg ha az marós és gonosz, azt nappal lánczra kötni köteleztessék, a kutyák pedig, melyek az utczára vitetnek szájkosárral legyenek ellátva, és az a nélkül találtakat agyonütteti. 4) Az embereket figyelmezteti, mely okokból ered a veszettség, hogy annak kiütése megelőztessék. Ily okok p. o. ha a ku-

tyák nagy hőségnek vagy csikorgó hidegnek vannak kitéve, ha hiányzik nekik az elegendő eledel vagy ital, ha igen hevítő vagy rossz és romlott eledelt kapnak, főleg meleg időben rothadt húst vagy bűdös vért, ha szomjúságukat hirtelen bűdös, poshadt, férgekől eltisztátalantott vízzel oltják ki, ha igen ingereltetnek, ha igen tisztátalan helyen tartatnak, ha a szoptató nőténykutyának minden kölykei az emlőtől egyszerre elvétetnek, végre ha a nemi ösztön kielégítésében akadályoztatnak, vagy a kielégítésnél megzavartatnak. 5) A rendőrség az emberek közt oktatást terjesztend mind azon jelek, melyek a veszettség kitörését megelőzik, mind magának a kitört veszettségnek ismertető jelei felett, és kötelességévé teszi mindenkinek, hogy ha a veszettségnek ily előjelei kutyáján mutatkoznak, azt lánczra kösse, és tüstént a batorléti hatóságnak jelentést tegyen, ez pedig csak akkor hagyja a kutyát a háznál, ha ott a férhelyek olyanok, hogy a beteg kutyát jól el lehet zárni, különben pedig azt a gyepmester által elviteti, és oly helyen bezárhatja, hol senkit sem sérthet, és addig ott tartatja, míg vagy az egészséges állapotja be nem bizonyodik, vagy veszettsége ki nem fejlődik. Ez utóbbi esetben ötöt meg kell ölni, de előbb nem, nehogy ha általa ember sértetett volna, ez ok nélkül kétségbe essék, mind azon állatok, melyek a kutyával közelebb közlekedésbe jöttek, szinte agyonütendők, és mind a megöletett kutya, mind ilyen állatok szőröstől bőröstől 8 lábnyi mélységre- valamely félreeső helyen a földbe ásassanak, a kutyától is, melyben a kutya feküdt, nem különben mint azon edények, melyekből evett, megsemmisíttessenek, a falak pedig, melyekhez tajtéka ért, levakartassanak. 6) Hogy ha oly kutya, mely veszettségről gyanus ¹⁾, vagy melyen az már kitört, nyilván helyen mutatkozik, a rendőrség arra vadászatot tartson, és figyelmesekké tegye a polgárokat legrövidebb úton, hogy főleg a gyermekeikre ügyeljenek, és minden kutyát és marhát bezárva tartsa-

nak, míg a gyanus kutya nincs kivégezve, ha pedig az azon tájékat elhagyván máshová elszaladt, a környékben lévők arról gyorsan tudósítandók, hogy mindenki ovakodhassék. 7) A rendőri hatóság rendelendi, hogy minden ember, ki valamely veszettségről gyanus vagy veszett állat által megsebesítettett, vagy az ilyen állat tajtékával is érintetett, valamint a segítségére jövő személyek kötelesek legyenek tüstént a hatósági orvosnál vagy sebésznél azt bejelenteni, és addig is szorgos gondot fordítani arra, hogy a testhez jutott méreg azonnal eltávolíttassék, vagy annak a vérbe szivárgása akadályoztassék, vagy legalább annyira gyengíttessék, hogy lehetőség ártalmatlanná válják. Az erre szükséges eljárás nyomtatásban kiadandó, és az emberek reá oktandók.

Azon szomorú esetben, ha valamely embernél a viziszony előjelei mutatkoznak, milyenek a szédülés a tagokban, főleg a megharapott részbeni szaggató fájdalmak, étvágy hiánya, az erőnek megfogyása, a toroknak görcsös összehúzódása, nagy ingerlékenység, nyugtalankodás és szorongatás, világosság és fényes tárgyaktóli iszony, azonnal orvos hivandó, s a rendőri hatóság arról tudósítandó; az ily betegek a házban elkülönített helyen jó őrizet alatt tartandók, és gondosan ápolandók, ha pedig a házban a tér az elkülönítésére a többi házbeliektől hiányzanék, akkor ily beteg valamely kórodába felveendő, mind a két esetben mind az gondosan eltávolítandó, mi a beteg kedélyére károsan hathatna, ha ily beteg a használt szerek daczára meghal, a szoba, melyben feküdt kimeszelendő és átfüstölendő, a beteggel érintkezésbe jött tárgyak vagy megsemmisítendők, vagy legalább forró luggal tisztítandók.

¹⁾ A veszettségnek előjelei a következők: ha a kutya igen szomorú lesz, nyughatatlan, a magányt főleg a sötét helyeket keresi, nem eszik, nem iszik, folytonosan morog, urának nem engedelmeskedik, hajlama van harapásra, szemei vizesek, fülei és farka lecstüggnek, ezen jelek képezik a veszettségnek

első stádiumát, melyben már néha a harapás ragadós, ezen stádium tart 12—24 óráig, és azután következik a második stádium, melyben a kutya már urát nem ismeri, hangja és ugatása sajátságosan elváltozik, mi a veszethez kitérésének legfontosabb ismertető jele, szája tajtékzik, nyelve kék és kifelé csúg, szemei veresek és vizesek, az állat nyughatatlan, ide tova fut, szalad s mindent mi elébe jut, harap, vizet nem iszik, hanem mindentől mi tükrözik irtózik.

67. §. Más balesetek és szerencsétlenségek elleni intézkedések.

Gyakran eszelős emberek által is történnek szerencsétlenségek, azért szükséges figyelmet fordítani, hogy ezek ne ingereltessenek, ha pedig veszélyesek, akkor azokat oly állapotba kell tenni, hol ártalmasak nem lehetnek; mindenki köteleztessék jelentést tenni, ha családjából valaki megtévelyedik.

Töltött fegyver a házaknál (kivéve hol bátorság tekintetéből szükséges) ne tartassék, a kövekkel az utcán hajigálni tiltassék meg, és oktatás terjesztessék azon veszélyekről, melyek onnét erednek, ha gyermekek gyufákkal játszanak.

Lőportáraknál, foszforgyufák és szeszkészítésnél, valamint minden gyárban, hol gőzkazán használtatik különös óvatosság szükséges, hogy minden meggyűladás és szétpattanás veszélye elháríttassék.

Mind ezen és más balesetek ellen, melyek vigyázatlanságból erednek, a közbátorléti hatóság részint a bűnösöknek megbüntetése és azoknak adandó kárméltetésre szorítása által, részint ismételt oktatás, megintés és az imitt amott tán gondatlanságból származott szerencsétlenségeknek közhírré tétele, és végtére oly helyeken, hol gyakran szerencsétlenségek történnek, p. o. a folyók mellett, megmentési intézkedések tétele által az embereket jövőben védeni iparkodik.

68. §. A kiseddóvodák.

A kiseddóvodák főleg az alsóbb rendű osztálybeliekre nézve igen jótékony intézetek, mert ilyen emberek élelmüket gyakran lakásukon kívül keresvén, gyermekeiket magukra hagyni kénytelenítettnek, mi által ily gyermekek vagy a magányban otthon levén elbutúlnak, vagy napestig az utczákon csavarogván elvadúlnak, és mind a két esetben nem kevés szerencsétlenségnek vannak kitéve, e baj elháríttatik kiseddóvodák által, melyekben a gyermekek különösen erre kiképezett kiseddóvók felügyelése és vezetése alatt az egész napot töltik, és hol mind physikai veszélyek, mind erkölcsi romlás ellen biztosítvák, hol rendre, tisztaságra, és korrukhoz alkalmazott munkához szoktatják őket, a testük fejlődése kellő mozgás által előmozdítatik, és szellemük is játszva kiképeztetik.

70. §. A drágasági rendőrség, fogalma a drágaságnak.

Az élelmi szerek hiánya vagy drágasága az emberek életét és egészségét szinte veszélyeztetheti, a rendőrségnek kötelessége tehát az embereket az ellen védeni, itt tehát következő kérdések jönnek tekintetbe: mit kelljen a drágaság alatt érteni? Hányféle az? Minő okból az ered? Minő intézkedések által lehet annak egyáltalában elejét venni? és minő intézkedések szükségesek, ha a valódi drágaság vagy élelemhiány beáll.

Drágaság alatt azon állapotot kell érteni, melyben nehéz lett az első életszükségleteket, főleg pedig a kenyeret magának megszerezni.

A drágaság vagy igazi vagy mesterkéltnél. Az igazi drágaság az élelmi szerek valódi hiányából ered, ezen hiánynak okai lehetnek: rossz termés, jégeső vagy az évnek nagy szárazsága, vagy nedvessége, a vetéseknek

sáskák, vizáradások, háborúk vagy belzavarok általi pusztítása, az utóbbi okokból eredő megsemmisítése sok még fenlevő készletnek; továbbá az által is eredhet igazi drágaság, ha valamely kevésbé művelt és népesített országban a robotok rögtön eltöröltetnek, mert ennek következtében sokszor sok telek parlagon marad; továbbá a burgonyabetegségek, a marhadög, aránytalan ültetése a kereskedési növényeknek, a földművelő népesség tunyasága, tudatlansága és a magtáraknak hiánya.¹⁾

A mesterkélt drágaság nem származik az élelmi szerek valódi hiányából, hanem más okokból, ilyenek p. o. hogy a termelők készleteiket a vásárra hozni vonakodnak, vagy egynehány vevő minden készletet összevásárolván és aztán összebeszélvén, annak árát mesterségesen túlságosan felcsigázza, vagy hogy az adók igen nyomasztók, végre a félelem jövő rossz aratástól, vagy más körülmények által okozandó hiánytól is nagyon felverheti az életszerek árát.

Ezen drágaságok nemétől a merő látszólagos drágaságot, mely a forgásban lévő pénz értéke vesztésén alapszik, és minden áruk ára emelkedésében mutatkozik, meg kell különböztetni; ezen drágaság nem minden polgár, hanem csak azok által éreztetik leginkább, kiknek megállapított változhatlan jövedelmeik vannak.

¹⁾ A gabonának ára úgy mint bármely jószágnak ára az arány a kínálás és keresés közt határozatlik meg, (mely itt nagyobb mértékben mint más áruknál függ a természettől) minél nagyobb a kínálás ugyanazon kereséshez képest, annál kisebb, ellenben minél nagyobb a keresés ugyanazon kínáláshoz képest, annál nagyobb lesz a gabonának ára.

Azonban az árleebbszállás vagy árfelszökkenés ily esetben nem történik a gabonánál ugyanazon szabályok szerint mint más főleg nélkülözhető tárgyknál, mert a gabonának ára, ha a kínálás csökkent, sokszor sokkal nagyobb arányban emelkedik, mint minőben a kínálás csökkent: ellenben más nélkülözhetlen tárgyknak ára, ha a kínálás csökkent, sokszor oly mértékben sem emelkedik, mint a minőben a kínálás csökkent; ezen különbség oka pedig az, mert a gabonát nem lehet nélkülözni, és azért a drágaságnál sem fog a keresés utána

csökkenni, de a nélkülözhetőbb tárgyaknál, mihelyt azok ára a kínálás csökkenése következtében felebb megy, a keresés is leebb szálland, mert több ember annak megszerzéséről lemond.

Azonkívül a vevőknek fizetési képessége, és az eladónak vagyonsági állapota is bírnak befolyással a gabona ára emelkedésére vagy leebbzállására, ha a vevők tehetősebbek, többet adhatnak a gabonáért, és annak ára növekedni fog; ellenben ha az eladók vagyonosabbak, akkor nem kényszerítetnek eladni készleteiket, midőn alacsony az ár, hanem jobb conjuncturákat várhatnak be.

71. §. A drágaságnak következései és veszélyei.

A gabonának drágasága főleg minden szükséges életkelléket leginkább a munkabér árát veri fel, a kevésbé szükséges, tehát könnyebben nélkülözhető áruk árát a gabonának drágasága annyira felebb nem veri, mert ezekre nézve drágaság idejében a keresés is alábbszáll, mivel az emberek ily időkben főleg oly tárgyak, melyeknek megszerzése elébb enged halasztást, (milyenek p. o. ruhák, könyvek, ékszerek s butorok) magokat megszorítják. De épen mert a drágaság az ipari cikkek fogyasztásának csökkenését okozza, az kártékonyan hat az ipari foglalkozásokra, a tudományra, a művészetre és maga után vonja a kereskedésnek pangását, az elszegényedés terjedését, elégedetlenséget, a házasságok kevesbülését, a betegségek szaporodását, és végre nagyobb halandóságot és politikai veszélyeket is.

72. §. Általános intézkedések az élelemhiány és drágaság elhárítására.

Az élelemhiány és drágaság elhárítására e következő intézkedések szolgálhatnak:

1) Tökéletesbitése a mezői gazdaságnak, gazdasági ismeretek terjesztése, azért az államhatalom által minden eszköz alkalmazandó, hogy a mezői gazdaság

virágzóvá tétessék, és annál különféle javítások hozasának be, mi által a termelési költségek kevesbülnek, és a termelés maga gyarapodik. Az ilyen javítások p. o. a váltógazdasági rendszer, a különféle vizesési vagy vízlecsapolási intézetek, a trágyázás különféle módszerei, a tagosztályok stb.

2) Jó közlekedési eszközök: vasutak, gőzösök; mert ezeken a gabonát egyik vidékből, hol annak bősége van, a másik vidékbe, mely annak hiányában szenved, lehet átszállítani; egyáltalában azt lehet állítani, hogy élelemhiány és drágaságok a mezei gazdasági képzettség és jó közlekedési eszközök terjedtével ritkábbak lesznek.

3) Élénk és elég terjedt s értelmes emberek kezében lévő gabonakereskedés, a gabonakereskedő a közvetítő a termelők és a fogyasztók közt, és közbenjárása által mind a kettőnek használ, mert nagyobb összevásárlásai által termékeny években azt okozza, hogy a gabona ára a termelők érdekében némileg felszökik, mi által a haszontalan elprédálásnak, melynek tán különben a termelőnél az elkelés hiánya miatt helye lett volna, és az innen jövő években bekövetkező hiánynak és drágaságnak elejét veszi.

Azért előítélet azt hinni, hogy a gabonakereskedés a közönségre nézve kártékony foglalkozás, és hogy a nagy drágaságok a gabonakereskedők közt történt összebeszélésből erednek, ez csak félre levő vidékekben, hol nincsenek jó közlekedési eszközök, és hol a gabonakereskedés igen kevés gazdag kereskedő birtokában vagyon, kik mintegy egyedáruságot üznek, lehetséges; de hol jók a közlekedési eszközök, és a gabonakereskedés virágzó és terjedt, ily összebeszéléstől félni nem kell, mert a kereskedők közt különböznek a nézetek a gabona árának jövőbeni alakulására nézve, és mert nem mindenki bir egyenlő tehetséggel várakozni, s az ily összebeszélés könnyen másunnét beszerzett gabonamennyi-

segek, vagy nagyobb földbirtokosokkal, kik készleteiket rögtön áruba bocsájtják, concurrentia által sikeretlenné válhatik.

A gabonakereskedésnek tehát nem csak semmi akadály nem gördítendő útjába, hanem az inkább kitelhetőleg előmozdítandó, annál is inkább, mert a gabonakereskedés sok nehézséggel és veszélylyel van összekötve, p. o. hogy a gabona könnyen romlik, rovaroktól, egerektől sokat szenved, annak átszállítása a nagy terméje miatt nehezebb, hogy a gabonakereskedés sikere főleg az idő körülményeitől függ stb.

73. §. Folytatás.

4) Takarékmagtárak felállítása, ezekben oly években, melyekben az aratás bőven fizetett, gabonát kell összegyűjteni, ily magtárak felállíthatnak magánosok, községek és az állam által.

Ha csupán magánosok állítanak magtárakat, az nem elegendő mindig a drágaság elhárítására, legezészerűbbnek mutatkoznak e tekintetben a községi takarékmagtárak, mert ezeknél a kezelés és felügyelés a község által igen egyszerű és olcsó módon történhetik, és a község legjobban képes megítélni, hogy a községi tagok közül kinek kelljen onnét gabonabani segítséget nyújtani.

A magtárba vagy minden községi tag, vagy csak a tehetősebbek az aratás után tesznek be gabonaadalékokat, mely feljegyeztetik, és bizonyos meghatározott ár szerint elfogadtatik, és aztán abból mindenkinek, ki később gabonára szorul, bizonyos mennyiség vagy a meghatározott áron, vagy pedig annak a jövő aratás után természetben csekély reáadással visszafizetése feltétele mellett, kiszolgáltatik.

Noha tagadhatatlan, hogy a községi magtárak minden más magtárak felett elsőbbséget érdemelnek, még

sem lehet az állammagtárakat mindig feleslegeseknek mondani, mert ezek igen hasznosak lehetnek akkor, ha a községek inség esetében egymástól elzárkoznak, s egymásnak segítséget nyújtani nem akarnak. De főleg szegényebb vidékekre nézve, melyek távol vannak a tengertől vagy hajózható folyóktól, igen hasznosak lehetnek az állammagtárak; mert ily vidékek az állam általi segítségre vannak utalva, azonkívül a nemzetgazdaság alsóbb fokain, hol nem létezik még kiképezett gabonakereskedés, az államnak magtárai igen jótékonyaknak fognak mutatkozni. Az állammagtárak tehát a magán-gabonakereskedésnek mintegy surrogátumát képezik.¹⁾²⁾

¹⁾ Mi a magtáraknak technikai elrendezését illeti, bizonyos, hogy a földben ásott és kiégetett vermek száraz agyagos helyeken (úgynevezett silosok) a legolcsóbbak, ezek napkeleten és Spanyolországban nagyon divatoznak, hol ezeket nem lehet alkalmazni, ott nem csak magtárakat, hanem lisztárakat is lehet felállítani. A tapasztalás tanítja, hogy ezek a czélnak még jobban megfelelnek, azokra kevesebb térre van szükség, és ha a hordók zárva vannak, a felkavarás nem szükséges, mint a gabonánál, s a liszt jobban biztosítva van férgek és más állatok ellen. Éjszakamerikában a lisztározás igen divatos, ott sok liszt ki is vitetik az országból oly hordókban, melyek előbb megvizsgáltattak, vajjon alkalmasak-e a lisztnek fenntartására.

²⁾ Az állammagtáraknak árnyoldalai közé számítatik: hogy az azoknál alkalmazott hivatalnokok sok elikkasztást követnek el, hogy ezen magtárak sok költséget okoznak, melyek által a gabona drágittatik, hogy ezen nagy magtárakban sokszor a gabona romlik, és a molnárók, pékek vagy a fogyasztók sokszor olcsó években mintegy kényszerítettnek a romlott gabonának bizonyos meghatározott ároni megvételére, miszerint új gabonának hely készítettessék.

74. §. Folytatás.

5) Hogy a kormány azon esetre, ha gabonahiány félhető lenne, czélszerű intézkedéseket tehessen, szükséges, miszerint magának ismeretét szerezzen mind a gabonamennyiségnek az országban, mind az

átlagos, mind pedig az utolsó évi termés felett. Az ország átlagos termése az úgynevezett catastrumokból, melyek a termés alá vett telkekről készítettnek, körülbelül ismertethetik, az utolsó aratás eredményeiről a különféle vidékekben a hatóságok kötelesek legyenek az aratás után jelentéseket beküldeni, ezen jelentésekben kiteendő mindennemű gabonának: ugymint tavaszinak és őszeinek, nem különben a kukoriczának, burgonyának és főzelékeknek termett mennyisége kellő pontossággal, és annak kijelölésével, vajjon a termett mennyiség, levonván abból az új vetésre szükséges magot, a kebelbeli lakosok élelmezésére elegendő lesz-e vagy nem; ezen adatok összehasonlításából és tekintettel a meglévő készletekre a kormány könnyen kiszámíthatja: mennyire lehet a kelléket fedezni, vagy mennyire lesz szükséges más országokból gabonát idejekorán hozatni, azért az államhatalom nem fogja elmulasztani egyszersmind az aratás más országokbani eredményéről magának tudomást szerezni, hogy ilyformán valódi gabonahiány esetében a polgárok az inség elleni védelme tekintetéből szükséges rendszabályokhoz nyúlhasson.

6) Oly országokban, melyek nem termik a kellék fedezésére szükséges gabonamennyiséget, szabályszerű bevétel szükséges lesz más országokból, azért ha kell, szerződések kötendők más államokkal, hogy a gabonának onnan kaphatása biztosítva legyen.

7) A közbátorléti hatóságnak a roppant nagyságú városok élelmezéséről gondoskodása; ez a legkiképezetebb gabonakereskedés mellett is szükséges lesz, a kenyérnek hiánya ily városokban sok veszedelmet szül. Az ilyen hiány eltávolítására szükséges lesz néha, hogy a kormány a pékeket arra kötelezze, hogy bizonyos mennyiségű gabonát vagy lisztet mindig készen tartssanak a házuknál, és a kenyeret bizonyos áron süssék, és ha az tán káruk nélkül nem történhetnék, az állam nekik kármentesítést adjon, miként ez Páris városában 1853-ik

évben történt, vagy az állam gabonakereskedőkkel oly tartalmú szerződést köt, miszerint ezek a nagy várost gabonával folytonosan ellátni kötelesek legyenek. Végre az ily városokban is tartalékmagtárak állittassanak fel.

75. §. Folytatás.

8) Igen fontos a drágaság elhárítására nézve a hetivásárok intézete, melyek kitűzött napokon a termelők és fogyasztók, eladók és vevők csődületét eszközlik; mind a kereslő vevők nagyobb kényelmére, mind a vásári felügyelők könnyebbitésére igen szükséges lesz a különféle termékekre nézve (milyenek p. o. a gyümölcs, fa, aprómarha, szalma stb.) külön helyeket a vásáron kijelelni, ezen intézkedés az olcsóbb ár alakulására is igen hasznos, miután ily módon az eladandó áruk bősége szembeötlővé válik. Különös vásári csarnokok, hol a fogyasztók közvetlenül a termelőkkel érintkeznek, a közvetítő szatócsok mellőzésével, igen hasznosak lehetnek.

Hogy pedig a termelők a hetivásárok látogatásától el ne ijesztessenek, és a fogyasztók a vásár jótéteményeitől meg ne fosztassanak, szükséges:

1) Hogy a falukról a városba vezető utak jó állapotban legyenek.

2) Az eladók a város kapuinál ne legyenek kitéve sok kellemetlenségnek és zaklatásnak.

3) Csak igen mérsékelt helypénz szedessék az eladóktól, ezek ne is kényteleníttessenek a vásárra hozott termékeknek a vásár alatti eladására, hanem szabadságukban is álljon azokat haza vinni, vagy valahol a jövő vásárig eltenni.

4) A vásárra hozott termékek ne is vettessenek hatósági árszabás alá, mely a nélkül azok tulajdonsági nagy különbözőése miatt sem lehetne igazságos.

5) Intézkedések történjenek a szatócsoknak, kik kicsinyben az élelmiszereket árulják, és kufároknak elő-

vásárlásai gátlására, minél fogva ezeknek a vásárlás csak a meghatározott óra eltelte után engedtessek meg, azoknak a vásárra jövökrei leselkedése az utakon pedig tiltassék meg. ¹⁾

¹⁾ Hol a mezei gazdaság a fejlődésnek nagy fokára jutott, tehát a földmivelők az idejüket otthon igen jól használhatják, és elég számos közvetítő élelemszerárus vagyron, kik a városi népességet gabonával, gyümölcsessel és más élelmi szerrekel, melyeket nagyban vesznek a termelőktől, ellátják (miként ez már Párisban nagyban történik), ott ezen közvetítő ellátás már a munkafelosztási szempontból véve czélszerűbb lesz, mintha a termelő maga hozná termékeit a piacra, az főleg oly földmivelőkre nézve hat jótékonyan, kik nagy mennyiségű termékeket úgy sem vihetnének a vásárra.

Az élelemszerárusok túlságos árfelecsigázása ellen az úgynevezett consumo-egyletek, melyek a termelőktől nagyban vesznek élelemszereket, és azokkal a vételáron ellátják a közönséget, vagy csak az egyletthez tartozó tagokat, nagy sikerrel működhetnek.

De hol a consumo-egyletek hiányzanak, és az ilyen közvetítő árusok közt nincsen nagy concurrentia, ott igen czélszerű marad, hogy a termelők magok látogassák a vásárt.

76. §. Folytatás.

9) A rendőri hatóságnak a fáról és sóról kell gondoskodni; mi a fát illeti, ennél ugyanazon elv tartandó meg, mint a gabonánál, az államhatalomnak t. i. kell magának tudomást szerezni a tüzelési fakellék mennyiségéről, és arról, mennyire lehet e kelléket a honi fatermelés által fedezni, és ezen összehasonlítás eredménye szerint fog intézkedni.

Ha ezen összehasonlításból kitetszik, hogy a fakellék a honi termelés által könnyen fedezhető, sőt hogy a fára nézve bőség létezik, akkor a fának kivitele bizonyos határig megengedendő, ellenkező esetben pedig megszorítandó, és más országokkal szerződéses köten-dők, melyek által a fának azoktól megszerzethetése biztosítottik, jutalmak által is a fának az országbai szállítása néha előmozdítandó lesz.

Épen úgy minden egyes község gondoskodhatik a tüzelési fa kellékéről, és nagyban elláthatja magát a szükséges fakellékkel, ha egyébként a községi tagok egyenkint olcsó fához nem juthatnának.

Azonban a rendőri hatóság a fára nézve nem felel meg egészen kötelességének, ha csupán csak fahiány idejében tesz intézkedéseket, hanem annak gondoskodni kell, hogy a jövőben sem támadjon fahiány, ide tartozik:

1) Hogy a hasznos erdőszettudomány előmozdítassék, és ezen célra erdőszeti iskolák állíttassanak fel.

2) Hogy az erdőmivelést illető czélszerű rendszabályok adassanak ki, melyekhezi alkalmazkodás által az erdők fentartása és legjobb használata biztosíttatik, ezen rendszabályok megtartását különösen az álladalmi és községi erdőkben kell keresztül vinni, és ha azok elegendő fát nem nyújtanak, a magánosok is arra szorítandók, hogy ezen rendszabályokat az erdők használatában megtartsák; ezen rendszabályok lényege abban áll, hogy az erdő bizonyos számú vágásokra osztatik fel, és évenként a legvénebb vágás vágatik le, mely mindjárt beültetetik, hogy így a mennyi évenként vágatott, annyi a többi vágásban az évi utánanövés által pótolassék.

3) Gondoskodni kell, hogy a fakimélésre czélzó találmányok a pótgyszerek, milyenek a tőzeg, minden féle kőszén stb. terjesztessenek, a községekben községi kenyérsütő kemenczék hozassanak be, és az építkezéseknél se pazaroltassék a fa haszontalanúl.

4) A fák ültetését az országutak mellett elő kell mozdítani, és a polgárokat jobb fanemek osztogatása által tökéletesebb famívelésre buzdítani.

5) A gondatlanságból vagy gonoszságból származó erdőrongálások szigoruan megbüntetendők.

Minthogy a só mind az emberek mind a marhákra nézve igen szükséges, a sóbányák használatára különös gond fordíttassék, és a só az ország különféle vidékeiben olcsó áron árultassék; azon kalmárok pedig, kik a sót

kicsinyben árulják, szemmel tartandók, hogy a meghatározott áron felül a sót ne adják. Ha az országban nincs elegendő só, akkor szerződések által más országokból annak megszerzése biztosíttassék.

77. §. Folytatás.

Az élelmi szerek hatósági árszabása, mint már főnebb mondatott, nem helyeselhető, csupán a hús és a pékek által előállított kenyér tesz e tekintetben kivételt, ezekre nézve a gazdasági műveltség alsóbb fokain néha szükséges lesz ezeknek árát időről időre megállapítani, mert ily állapotban a rendőri hatóságnak gondoskodni kell, hogy a polgárok élelmi szerekkel bizonyosan láttassanak el, és ezeknek megszerzethetése ne függjön a véletlentől; hogy ez elérjék, az élelmi szerek készítő mesteremberek nem csak jogosítva, de kötelezve vannak a közönséget azokkal ellátni, de részint hogy ezek ezen kötelességüknek megfelelhessenek, részint hogy közegészség szempontjából közelebb felügyelés alá vetethessenek, gyakran kell azokat bizonyos számra szorítani, úgy mindazáltal, hogy a hatóság magának fenntartja azoknak a beálló kellékhez képesti szaporodhatására való engedelemadást.

A mennyiben tehát az illető kézművesek számára megszorítása szükségesnek tartatott, vagy a mennyiben ezek a nélkül is igen kevesen volnának, az uzsorás drágításnak hatósági árszabás által elejét venni célszerű lehet, azonban itt is az árszabásnak természetesen kell lenni, mely mind a termelő mind a fogyasztó érdekének egyaránt megfelel, és a természetszerűtől árának mintegy kifejezést ad, ha ily árszabás történt, a hatóságnak ügyelni kell, hogy ez megtartassék, erre pedig szükséges: 1-ör Hogy az árszabás szakértők befolyásával, és oly módon történjék, hogy ily kézművesek-

nek is még fenmaradjon a mérsékelt nyereség reménye. ¹⁾ 2-or Hogy az nyomtatásban kiadassék. ²⁾

¹⁾ A hús árszabásánál minden körülményt kell tekintetbe venni, mely a marhák beszerzésére befolyással bír, ha a húsár igen alacsonyra szabott, akkor a mezei gazdák elvesztik az ösztönt a marhatenyésztésre, ha a mészárosoknak nincsen kilátásuk nyereségre, akkor megszűnnek húst kimérni, de ha a mészárosok akkor is, midőn elég nyereségük lehet a húskimérésnél, a közönséget hússal ellátni vonakodnak, akkor mindenkinek meg kell engedni, hogy előre bocsjátván a húsnek szükséges megvizsgálását, bizonyos helyeken húst kimérhessen.

A pékkenyér árszabásánál a gabonának ára és a többi a pékek által teendő költségek tekintetbe vevendők.

Az említett élelmi szerek árszabása már a legfelsőbb műveltségi állapotokban feleslegessé lesz, hogy azonban az árszabásnak megszüntetése itt sem teszi a húst mindig olcsóbbá, Párisnak példája mutatja, mert ott a húsmérési szabadság behozatala óta a hús olcsóbb nem lett.

²⁾ Valamely nagy városnak hűsszükségletének fedezésére igen jó szolgálatot tehet az, ha úgynevezett hűspénztár életbe hozatik, miként az Bécsben a húsárszabás megszüntével 1850-ik évben történt, ezen hűspénztárnak czélja az a) hogy minden helybeli mészárost így képessé legyen arra, hogy a neki szükséges marhát a helybeli piacon függetlenül és készfizetés mellett vehesse meg. b) hogy a marhakereskedők és tenyésztők biztosíttassanak a felől, hogy a Bécsbe hajtott marhájok készpénzben fog fizettetni, és ennek következtében Bécsbe több marha hajtassék, és így a marhahús ára alább szálljon, és c) hogy lehessen szükség esetében Bécs ellátásáról önállólag is gondoskodni.

E pénztár alapjára előleg 300,000 pfrt rendeltetett, minden mészáros, ki ezen pénztár jótéteményével élni akar, tartozik annál 2000 pengő forintnyi biztosítékot kész pénzben letenni, melytől a pénztár neki 4% fizet, és ez által hitelt nyer a pénztárnál, úgy hogy ha ezen biztosíték erejéig marhákat vásárol bécsi használatra, a pénztár kifizeti e marhák arát, és ha 14 nap alatt több marhára volna szüksége, egész ezen szükség fedezéseig hitelez a hűspénztár, az adott hitel csupán csak 14 napra terjed, és a mészáros tartozik ennek lefolyta előtt a felvett összeget visszafizetni, a rendkívüli hitel ellenben csak 8 napra terjed, ha ezen határidő lefolyta előtt az érintett tartozás le nem tisztáztatott, a visszamaradt marhát a községi hatóság a legközelebbi vásár napján minden további bírói eljárás nélkül a mészáros kárára és az ő költségén eladhatja.

Minden mészáros számára a pénztár könyvében egy lap nyittatik, tartozik és követel rovatokkal, melyben az ő számára a pénztár által tett fizetések, valamint a részéről történt lerovások, és neki a biztosítéka után járó 4% is beiratnak.

Mindenik mészáros, kiért a pénztár fizetést tesz, váltójogilag lekötöztetik, mi az által történik, hogy a vásárbiztos a marhakereskedő nevére szóló váltót intéz a vásárló mészárosra, melyet ez elfogad, és ezen váltót azután a marhakereskedő a húspénztárra forgatja.

A húspénztár által kifizetett marhák különös bélyeggel láttatnak el, és azokat valamint az egyes mészárosok biztosítványi összegét, ezeknek hitelezői zálogképen le nem foglalhatják.

78. §. Intézkedések, melyek szükségesek ha a drágaság és az inség valódilag beáll.

Ha a drágaság és inség valódilag beáll, következő intézkedések szükségesek :

1) Gabonabeviteli jutalmak, ezen eszköz főleg Angolországban sokszor alkalmaztatott, a nép melynek számára a gabonának ára az által csökkentetik, előbb utóbb a beviteli jutalmakat is fizetendi, de ez később, ha az inség megszűnik, könnyebb.

2) Az eddigi beviteli vámok alábbszállítása, ily intézkedést találunk szinte Angolországban az úgynevezett gabonatörvényben, melynél fogva a gabonára szabott beviteli vám aránylag a gabonának drágaságához lépcsőzetesen alábbszállítatik.

3) A kormány hű biztosok által nagyobb mennyiségű gabonát külföldön összevásároltasson, oly helyeken hol ez legolcsóbban kapható, ha a szállítás tengeren át történhetik, akkor ez elsőbbséget érdemel.

Az összevett gabonával aztán takarékosan kell bánni, és mind a szükölködő fogyasztók, mind a pékek és mezei gazdák, kiknek szükségük van vetésre való magra, azzal gyámolítottassanak.

4) A malom vagy kenyéraccisának leebbzállítása.

5) A gabonakivitelnek tilalmazása, vagy a kiviteli vám általi megszorítása, azonban ezen eszközt nagy óvatossággal kell használni, mert az sokszor nagy zajt üt, és ijedtséget gerjeszt, és ennek következtében a drágaságot még növeli, csak azon esetben, ha a kormány a kellék és a termelt mennyiség feletti adatok összehasonlításából látja, hogy a kellék alig fedezhető, és a gabonakereskedők, kik tán más országokban volt rossz aratás miatt a készleteknek nagy elkelését külföldön találják, nyereségvágya miatt nagy drágaságtól félni lehet, kell azon eszközhöz folyamodni; az azzal járó baj némiel az által enyhül, ha törvény hozatik, melynél fogva a gabonának kivitele tilalmazva legyen, mihelyt az bizonyos ármagasságot elért, ily megszorítása a szabad kivitelnek főleg ott szükséges, hol a javak egyenlőtlen felosztása következtében nagy gabonakészletek kevés földtulajdonos kezében vannak, mert ezek könnyen a belföldi kellék fedezésére kívántató készleteket idegen fényüzési czikkekkért odaadhatnak.

6) A gabonakereskedést ily időben védeni kell, a gabonakereskedők magtárai, valamint a gabonának átszállítása minden hatalmaskodás ellen ótalmazandók, nehogy különben a gabona birtokosai azt eltítkolják.

7) Felügyelés szükséges, hogy az ültetett burgonyák ki ne vétessenek.

8) Különösen pedig a fogyasztásban takarékosság kívántatik, a kenyérnek hiánya burgonya gyümölcs stb. által pótlandó, felügyelés kell, hogy a gabona más czélokra p. o. pálinkaégetésre, keményítőre, hajporra ne fordítottassék; továbbá a friss kenyérnek eladása is tiltassék meg, mert abból több fogyasztatik, inség esetében a gazdagok a fogyasztásbani takarékoszággal jó példával menjenek elő.

9) A szegényebb emberek, kik nem képesek a szükséges élelmi szereket magoknak megszerezni, össze-

irassanak, és azoknak gyámolítására a gazdagabbak felszólíttassanak, a jótékony egyletek igen czélszerű működésén kívül itt nyilvános levesintézetek a szegényekre nézve nagy előnyt nyújthatnak.

És ezek azon intézkedések, melyek által drágaság és inség esetében a szenvedő emberiség bajai legalább enyhítése eszközöltetik. ¹⁾

¹⁾ E tárgyra nézve figyelemre méltó Roschernek „Über Kornhandel und Theuerungspolizey, Stuttgart 1852.“ című műve.

79. §. A személyes szabadság veszélyei.

Valakinek személyes szabadsága veszélyeztethetik másoktól eredő cselekvények által, ily cselekvényeket bárki követhet el, gyakran azonban ily cselekvények olyanoktól származnak, kik mások felett bizonyos hatalommal bírnak, melylyel visszaélnek.

A közbátorléti hatóság az emberek szabadságát is tartozik védeni minden megszorítás ellen.

A közönségesebb és bárkitől származható cselekvények, melyek által másnak szabadsága jogtalanul korlátoztatik, következők :

1) Az álnok vagy erőszakos toborzás idegen hadszolgálatra, ennek gátlására szükséges a meg nem engedett toborzást megtiltani és akadályozni.

2) Hasonló toborzás tengeri szolgálatra, ennek megakadályozására legczélszerűbb azon intézkedés, hogy egy hajó sem hagyhassa el a kikötőt előbb, mintsem egy rendőri hivatalnok az újdjon toborzott legénységet szabad beleegyezése felett meg nem kérdezte.

3) Álnok elcsábítás kivándorlásra, itt csak arról lehet szó, hogy az állam oly emberek nyomára akadni iparkodjék, kik mindenféle hamis ígéretek által tudatlanokat elcsábításra ingerelnek, ha tehát valaki, akár az helyföldi akár külföldi legyen, nagyszerű kivándorlási tervet terjeszt, és abban bizonyos ígéreteket tesz, ez a

kormány által vizsgálatra vétessék, különösen nyomozandó, vajjon az ígéretnek teljesítése azon ország, melybe a kivándorlásnak történnie kell, minéműsége szerint lehetséges-e, és vajjon a kivándorlási ügynök meghatalmazásai hitelesek-e vagy nem?

4) Gyakran magános tébolydák arra használatnak, hogy valamely személy, mely más embereknek útban áll, eltávolíttassék, és azon ürügy alatt, hogy megtébolyodott, a tébolydába adassék; ily gaztett elhárítására két dolog szükséges: a) Hogy ily intézetek tulajdonosainak szigorú büntetés alatt tiltassék valakit az az intézetbe felfogadni a nélkül, hogy a rendőri hatóságnak annak valódi elmebetegségéről szóló orvosi és hatósági bizonyítvány elébe adatnék, a rendőri hatóság aztán tüstént az intézetet látogatni, és a személynek ugyanazonoságáról magának meggyőződést szerezni tartozik. b) Az a nélkül orvosi rendőri szempontból időről időre teendő látogatásoknál az intézetben a rendőri hatóság főleg arra fordítandja figyelmét, vajjon nincsenek-e az intézetekben olyanok, kiknél az említett első nyomozás meg nem történt, és vajjon az állítólagos beteg egyének közül nincsen-e valakinek alapos panasza már kezdettől igazságtalan vagy a szükségesen túl terjesztett elzárása miatt.

5) A rendőrség akadályozandja, nehogy kerítő asszonyok a nálok lévő leányokat akarattuk ellen a fiatalan életben tán azon ürügy alatt, hogy nekik valamivel tartoznak, visszatartóztassák.

80. §. Folytatás.

Az emberek szabadsága azon sértések ellen is véendő, melyek valamely magában törvényes hatalommal visszaélésből származnak.

Ilyen sértések eredhetnek az atyai hatalommal visszaélésből, ezen visszaélés sokféle módon történhetik.

1) Ha a szülők gyermekeiket elegendő alap nélkül bezárják, vagy azon ürügy alatt, hogy a szokott házi fenytékkal a gyermeknek javítására be nem lehet érni, a rendőrség által hosszabb időre bezáratják, az első esetben a rendőri hatóság a gyermekeknek, kikkel szülők így bánnak, védelmet nyújtand, és nem türendi, hogy a gyermekek a tőlök tán elkövetett vétség mértékén túl szabadságukban főleg az egészségük kárára megszoríttassanak.

Valamely fékezhetlen gyermeknek rendőri elzárása történhessék ugyan a szülők kívánatára, de csak a következő feltételek alatt: a) A szülők kívánatnak alapja előbb a rendőri hatóság által megvizsgáltassék. b) Ezen elzárás bizonyos meghatározott időn túl ne tartson. c) Az elzárás egy nyilván börtönben történjék, a miért az atya méltányos kármentesítést adni tartozzék, ezt lényegben rendeli a francia törvény is.

2) Az atyai hatalommal visszaélés történhetik, ha szülők a gyermekeiket valamely erkölcstelen vagy a becsület divatozó fogalmával és a család külviszonyaival meg nem egyeztethető, vagy kenyeret nem nyújtó, vagy esztelen életnemre, vagy kiváló hajlam és képesség mellett bizonyos, és a szülők viszonyaihoz alkalmazott életnemre, más tán gyűlöletes életnemre kényszeríteni akarják, ily esetben a fenyegetett gyermeknek a hatóság részéről védelem nyújtandó, és pedig ha a szülők a hatóság felszólítása következtében nem engednének, az a szülőktől elválasztandó, és az óhajtott életnemre a szülők költségén nevelendő.

3) Hasonló intézkedéseket kell tenni akkor is, ha a szülők egy gyermeket házasságra akarnak kényszeríteni, és vagy ez a rossz bánás elkerülése végett a hatósághoz védelem miatt folyamodik, vagy egy harmadik erre nézve jelentést tesz.

Ezekon kívül még a közbátorléti hatóság feladataihoz tartozik az imitt amott előforduló elnyomásokat

felfedezni, hogy a bíróságok az elnyomottaknak elégtételt szerezzenek.

81. §. A cselédi rend.

Az elnyomások igen gyakran követtetnek el a szolgálatban levők ellen, a cselédek és házi gazdák közti viszonyra nézve a rendőrségnek kétféle feladatot kell oldani t. i. a) Hogy a házi gazdák tekintélyét fentartsa, és azokat hűtelen cselédek ellen biztosítsa. b) Hogy a cselédeket is méltatlan és embertelen bánás és elnyomások ellen védje.

Ezen kettős feladat megoldására szükséges jó cselédi rendtartás behozatása, melyben a gazdák és cselédek kölcsönös jogai és kötelességei általánosan foglaltatnak a nélkül, hogy azért különös jogok és kötelességek külön szerződés általi kikötése kizárva lenne.

E rendtartás lényeges pontjai következők lehetnek:

Átaljában köteleztessenek a cselédek hűségesen szolgálni, minden a közönséges háztartásra vonatkozó szolgálatot megtenni, kivéve ha a szerződésben csak különös szolgálat köttetett volna ki, a házi rendhez alkalmazkodni, és a házigazdák parancsait és intéseit szerénységgel hallgatni, s minden feleselést kerülni.

A cseléd jogosítva legyen kívánni: a) a hely viszonyaihoz alkalmazott tartást és bért; b) minden erejét túlhaladó munkátóli mentességet; c) kisebb betegségekben a házbani ápolgathatását; d) az isteni szolgálatra és nyugalomra is néha szabad időt; e) a házi gazda ellen kitört csőd esetében némi elsőbbséget a hátra lévő bé-rére nézve.

A felmondási idők, valamint a szolgálatba szegődési módok legyenek állapítva a cselédi rendben.

Szabad legyen a cselédnek a felmondási időre tekintet nélkül a szolgálatot elhagyni, ha a házi gazda nagyon méltatlanul bánik vele, erkölcstelen vagy jogta-

lan cselekvényekre elcsábítja, ha a gazda lakhelyét megváltoztatja, vagy a cselédnek alkalom nyílik vagy házasság által vagy más módon saját gazdaság kezdésére, melyet szolgálatban maradása által elvesztene; továbbá, ha a cseléd valamely nehéz nyavalyába esnék, mely által minden dolog véghez vitelére alkalmatlanná válik, de ha a cseléd ok nélkül elhagyja szolgálatát, akkor szoríttathassék arra, hogy visszamenvén a kikötött idő elteltéig szolgáljon, és a netán elmenetele által eredő kárt megtérítsen.

A házi gazdák is jogosítva legyenek cselédjeiket idő előtt elbocsájtani, ha azokat hűségtelenségen rajtakapják, ha a gazda nevére adósságot tesznek, a gyermekeket elcsábítják, ha részegesek, játékosok vagy egyéb-iránt erkölcstelen magaviseletűek, ha az ismételt megintés ellenére az éjszakát a házon kívül töltik, ha gyertyával és tüzzel ismétleg gondatlanul bánnak.

82. §. Folytatás.

2) A rendelet, hogy mind azok, kik szolgálatot keresnek, a rendőrségnél vagy különös rendőri cselédi hivatalnál kötelesek legyenek magokat jelenteni, mely azoknak nevét valamint azok tulajdonságait is feljegyzi, hogy azok kik cselédek keresnek, magokat ott jelenthessék, ez alkalommal a házi gazda és cseléd közt létrejött szerződés különös jegyzőkönyvbe iratik; továbbá a cselédi hivatal minden magát jelentő cselédétől követelni fogja, hogy magát az előbbi szolgálatja ideje felett a gazdája hiteles bizonyítványa által igazolja, és senkit be nem szegődtet, ki magát a munkássága és becsületességére nézve bizonyítványa által nem igazolhatja, vagy javulást nem reménylvet,

3) A rendőri hatóság a házi gazdákat figyelemte-sekké fogja tenni arra, hogy mily igazságos igényt formálhat a szolgáló osztály kimélő és a helyzetök mosto-

haságát némileg enyhítő bánásmódra, és mennyire ezen bánásmód a gazdák tulajdon érdekében fekszik, hol ezen intés siker nélkül elhangzik, a hatóság azon gazdák, kik cselédekkel embertelenül bánnak, neveiket köztudomásra hozandja.

4) Hogy a cselédeknek nagyobb ösztönük legyen hiven szolgálni, és gazdájuk megelégedését megnyerni, oly intézet lehet czélszerű, melyben azon cselédeknek, kik bizonyítványokkal igazolják, hogy bizonyos számú évekig hiven és becsületesen, főleg hosszú időig ugyan azon családnál szolgáltak, élemedett korukban ápolás végett felvétetnek, ¹⁾ ily kilátás által nyugodt élemedett korra a cselédeknek sorsa sokkal enyhébb lesz, egyletek e tekintetben igen jótékonyan működhetnek.

A cselédi rend természetével összefügg, hogy a cselédi viszonyokból származó viszálykodások csak rövid úton a rendőri hatóság által intéztessenek el, csak súlyosabb és a cselédi rendtartásban nem foglalt esetekben kell a bíróságnak eljárni.

¹⁾ Nagyszerű ily intézet van Würzburgban.

83. §. A becsület bátorsága.

A közbátorléti hatóság az embernek becsületét, mi annak egyik legnevezetesebb javai közé tartozik, mindenféle megtámadások és sértések ellen védeni tartozik. Ha valahol még oly elöitéletek divatoznak, melyeknél fogva némely emberek vagy valamely foglalkozás miatt, mely szükséges, vagy valamely tett miatt, mely magában nem rossz, p. o. (ha valaki öngyilkost megmentett) vagy születésük miatt mintegy becsstelenséggel bélyegeztettek, akkor a törvényhozás és a czélszerű oktatás feladata ily elöitéleteket lassan kiirtani.

A rendőrségnek kötelessége elejét venni a becsületsértéseknek, azért nem engedendi, hogy valaki a szinpadon a közönség nevetésének és gúnyának kitétessék;

oly iratokat, melyek gonosz rágalmozásokat foglalnak magokban, panasz következtében lefoglaland, néha hasznos lehet szokásos gonosz rágalmozók neveit köztudomásra hozni, hogy mindenki tőlök ovakodhassék.

Ha a körülmények össze csoportozása valaki ellen vizsgálatot szükségessé tett, de abból az ártatlansága kiderül, neki elégtétel szereztessek, és vigasztalás gyanánt az ártatlanságáról szóló bizonyítvány adassék.

HATODIK FEJEZET.

Az orvosi rendörség vagyis a közegészségügy.

84. §. Az orvosi rendörség fogalma.

Az orvosi rendörség foglalatja azon intézkedéseknek, melyek az egészség fentartására czéloznak, ezen intézkedések két nemre oszlanak t. i. olyanokra, melyek által a polgároktól a betegségek eltávolíttatnak, és olyanokra, melyek a kiütött betegséget gyógyítván az egészség helyreállítására szolgálnak.

Tagadhatatlan, hogy az embernek egészsége minden javaknak legbecsesebbike, és valamint az életcél elérésének, úgy bármely élvezetnek nélkülözhetlen feltétele, de a polgári társaságra nézve is a tagjainak egészsége nagyon fontos, beteges nyomorúlt ember nem csak nem járúl a nemzeti vagyon szaporodásához, hanem azt inkább kevesbíti, és minden idő előtt megholt emberrel a töke is, mely a nevelésére fordított, hasztalanul elvesz, az emberek egészsége tehát különös gondoskodást kíván, az egészségügyre nézve sokat tehetnek a községek, tehát a helyrendöri hatóságok; azonban minden

közegészségi ügy nem bizathatik a községekre, mert vannak ezek közt olyanok is, melyekben a községi intézkedések egészen célra nem vezethetnének, melyeket tehát az államhatalomnak kell kezébe venni, ennek egyébiránt is kell czélszerű intézkedések által a polgárok egészségi állapotáról gondoskodni.

85. §. Intézkedések a betegségek okai eltávolítására.

A betegség azon okain kívül, melyek az egyes ember testalkatában rejlenek, és melyeket a rendőri hatóság el nem érhet, van még két főök, melyek a betegségek keletkezésére és terjedésére alkalmat adnak, t. i. némely betegségnek örökletes természete, és külső ártalmas behatások, ez utóbbiak megint vagy hiányos nevelésből, vagy az étszerek, italok, levegő minémiségétől származnak, ezen okok ellen a rendőri hatóság nagyobb vagy kisebb sikerrel tehet czélszerű intézkedéseket.

Mi az örökletes betegségeket illeti, ezeknek terjedése gátlására legczélszerűbb volna, ha oly személyek, kik köztudomás szerint ily örökletes betegségben szenvednek, mely a születendő gyermekek testi és lelki erejére igen kártékony befolyással bír, és azt nyomorult lénynyé tenné, ilyen betegségek p. o. a nyavalyatörés, a tüdővész, a gyógyíthatlan bujakórság, rák, eszelősség, cretinismus stb. a házasságai lépésben akadályoztatnak; minthogy pedig az nem mindig oly köztudomású dolog, vajjon a házasságra lépni kívánó nem szenved-e ily bajban, a szigorubb vizsgálat pedig e tekintetben nem lehetséges, azért szükséges felvilágosodást terjeszteni az ilyen házasság szomorú következései felett mind a szülőkre mind a születendő gyermekekre nézve.

A betegségekrei hajlam a gyermekeknél attól is függ, minő korban voltak a szülők, midőn házasságra

léptek, az igen egyenlőtlen korban levők közti vagy igen koraházaságok igen kártékonyan hatnak mind a szülőkre mind a születendő gyermekekre, itt is felvilágosodásnak terjesztése czélszerű lesz. ^{1) 2) 3)}

¹⁾ Szinte felvilágosítandók az emberek a fogantatás időpontja fontosságáról; oly atya, ki a fogantatás alkalmával részeg volt, csak dőre és a részegségre hajlandó gyermeket fog szülni.

²⁾ Schirmayer a „Handbuch der medizinischen Polizey“ czímű jeles munkájában azt tanácsolja, hogy minden országban tekintettel az időre, melyben az emberek ott a nemi érettséget elérik, bizonyos kor állapíttassék meg, melyen alól senkinek sem engedessék meg házaságra lépni, csak egyes esetekben adassék kivételnek hely.

³⁾ Nem csak a születendő gyermekekről, hanem az anya testében még lévő méhgyümölcs fentartásáról is gondoskodni fog a rendőrség, azért azt szükség esetében az úgynevezett császárvágás által menteni kell, nyilvános helyekről, mind azt el kell távolítani, mi undort gerjeszt, mi a terhes nők képzelő tehettségére, tehát a méhgyümölcsre rossz hatással lehetne, p. o. a nyomorékok, bénák, fedetlen nyavalyákban sinlődők, a nyavalyatörésben szenvedőknek is megtiltassék egyházakban megjelenni.

86. §. A külső ártalmas behatások az egészségre.

A külső ártalmas behatások az emberek egészségére származhatnak: 1) A gyermekek rossz nevelésétől, azért a felvilágosodás lesz terjesztendő azon szabályok felett, melyeknek megtartása a gyermekek fizikai nevelésénél azoknak egészsége fentartása tekintetéből szükséges; továbbá a rendőri hatóság gondoskodni fog, hogy az iskolai épületek egészségesek, az iskolaterek pedig elég tágasak, magasak és világosak legyenek, hogy a gyermekek oly igen korán iskolába ne küldessenek, és ott tulságosan tanulásra vagy ülésre ne erőltetessenek, hogy a nyilvános iskolákban a szabályszerű nyilvános gyakorlások, melyek által a test erősödik, és nagyobb ügyességet nyer, ne hiányozzanak; to-

vábbá, hogy a gyermekek igen korán és erőikön túlgyári munkákra ne alkalmaztassanak, végre nagy városokban különös irodák szükségesek, hol egészséges szoptató dajkák szerezhethők legyenek.

2) Az élelmi szerek minémisége is nagy hatással van az egészségre, azért a rendőrség gondoskodandik, hogy semmi élelmi szerek el ne adassanak, melyek az egészségre nézve ártalmasak, ide tartozik a gondoskodás a húsról mint legfontosabb általános fogyasztási cikkre, erre nézve marha- és hússzemle rendelendő, melynek célja bizonyosságot szerezni a felől, hogy csak egészséges marha vágatik le, és csak egészséges hús méretik ki, kettőztetett figyelem kívánatik akkor, ha valahol rövid idővel ez előtt marhadög uralkodott.

Továbbá a piaczi rendőrségnek ügyelnie kell, ne hogy üszökös, konkolyos és rozsnyával vegyült vagy nedves helyen tartott gabona, vagy romlott liszt, vagy olyan melyhez tán kréta, gipsz vagy csontliszt vegyítetett, mint az drágaság idejében történik, árultassék, hogy pedig a liszt a gabona őrlése közben el ne tisztátalaníttassék, szükséges, hogy a malmokban mind az odavitt gabonára mind pedig a lisztre nézve kellő tisztaság tartassék meg, onnan tehát minden állat és féreg s minden egyéb mi tisztátalanságot okozhatna, eltávolíttassék, a malomkönek minémisége is e tekintetben figyelmet érdemel, nehogy ennek hiánya miatt a lisztnek minémisége rosszabb legyen, vagy homok keveredjék a liszt közé.

A piacra hozott vagy a pékek által árultatni szokott kenyér is a piaczi rendőrség gondjának tárgyát képezi, hogy t. i. jó tiszta lisztből készítve, kellőleg kisütve, ne homokos, ne dohos vagy keserű, hanem jól megkelt és dagasztott legyen.

A tej is nem különben mint a vaj és sajt a piaczi rendőrség különös figyelmét igénylik, hogy minden ártalmas keverések elháríttassanak, és azok az egész-

ségre nézve ártalmas edényekben ne tartassanak, továbbá záptojásoknak vagy döglött halaknak, nem különben a rothadt vagy éretlen gyümölcsnek, vagy beteg vagy romlott burgonyának eladatása gátoltassék; különös figyelem szükséges, hogy a jó zöldségek ártalmas növényekkel összekeverve, vagy mérges gombák ne árultassanak, ha mérges gombák fedeztetnek fel, az egész készlet megsemmisítendő.

A fűszerárusok boltjaiban árultatni szokott élelmi cikkek, milyenek különösen a fűszerek, tengeri halak, dohány, asztali olaj, eczet, sajt, mandolák, gesztenyék, kávépótszerek minémúsége, valamint az edények és helyek, hol ezek tartatnak, a rendőrség figyelmét igényli, e végett a fűszeres boltok is néha megvizsgáltassanak, a czukrászok felett is felügyelés szükséges, hogy ezek a czukorsüteményeiknél ártalmas festékeket ne használjanak, a döglött marhának húsával sertést hizlalni tilos legyen. ^{1) 2)}

¹⁾ Hogy az emberek annál inkább ovakodhassanak a rossz élelmi szerektől, igen czélszerű lesz oktatást terjeszteni az élelmi szerek minémúsége felett.

²⁾ A haj- és arczfestő, valamint a hajnövesztő szerek és különféle kenőcsök is néha az egészségre nézve ártalmasak, azért ezeknek készítésére vagy eladására oly könnyen engedelem ne adassék.

87. §. Folytatás.

Az italok, különösen a víz.

3) A piaczi rendőrségnek különös gondot kell továbbá fordítani az italokra, és pedig mind a mesterséges italokra, mind a vízre, a mesterséges italokat t. i. a bort, sert, pálinkát, eczetet illetőleg gondoskodni kell a rendőrségnek, hogy ezek azok által, kik azokat készítik vagy kimérik, az egészség nagy kárára ne hamisítottassanak, ily hamisítások felfedezése végett időről időre vizsgálatok a korcsmárosoknál szükségesek, eczetfőzőknél,

rozsolis és különféle égettborkészítőknél a hamisított ital elkoboztassék, és azon kívül a hamisító megbüntessék.

A víznek minémősége igen nagy befolyást úz az emberek egészségére, erre nézve a rendőri hatóságnak gondoskodni kell, hogy elegendő és jó vízben hiány ne legyen, e tekintetben a hely minémősége határozza meg a teendőket, néha távol jó forrásból kell a vizet valamely városba vezetni, néha szükséges oly intézkedéseket tenni, hogy a lakosság legalább jól átszűrt (filtrirt) folyóvíz birtokába jöhessen; ha lehetséges, az ily vizet csövek által a házak emeleteibe fel kell vezetni, mint ez Hamburgban történik, ez mind a lakók kényelme, mind a tisztaság és tűz elleni védelem tekintetéből nagyon hasznos intézkedés. A forrásvíz minden vizek közt legjobb, hol az nem áll rendelkezhetés alatt, különösen városokban gondoskodni kell mind nyilván helyeken, mind magán házakbani kutak felállításáról, minden kút kellő mélységgel birjon, és ne legyen istálló, árnyékszék, szemétgödör vagy mészverem közelében; tisztátalanság eltávolítása miatt be legyen kerítve s fedve, minden kútnak vize vegytanilag megvizsgáltassék, és a rossz vizet foglalónak italrai használata tiltassék meg, a kutak időről időre megtisztítandók. Ha a lakosság folyóvízzel él, akkor meg ne engedessék, hogy meddig a házak érnek a folyó felébe vágóhidak építtessenek, azokba árnyékszékek, csatornák vezetessenek, szemét és dögök vettessenek bele, vagy hogy az emberek azokban vagy a halas tavakban vagy a marhaitatásra szolgáló vizekben kendert áztassanak, árvíz után az árvízlepte kutak kitakarítandók. Ha távolabb helyről kell vizet valahová vezetni, nagyon fontos a vízvezetések módja és építése, a csövek mélyen a földben legyenek alkalmazva, ne legyenek készítve fából se ólomból vagy rézből, hanem vagy kőből vagy vasból.

Ha valahol az emberek egyedül vízfogók (cister-

nák) által láttatják el magokat a szükséges vízzel, mint ez hegyes vidékeken gyakran történik, akkor azokat jól kell építeni, és minden tisztátalanítás ellen óvni.

88. §. Folytatás. — A levegő.

4) Igen rossz befolyással birhat az emberek egészségére a levegőnek tisztátalansága, a rendőri hatóságnak tehát gondoskodni kell a jó és tiszta levegő fentartásáról.

A levegőnek minémősége pedig függ valamely helység helyzetétől, annak építési módjától, az egyes házak építési alakjától, és más okoktól, melyek a levegőt megronthatják.

Ha valahol valamely helység főleg város még csak alapítottatik, az egészséges helyen történjék, ha posványok volnának szomszédságában, azok kiszárítottassanak, vízáradások, melyek a levegőt is rontják, a folyók szabályozása és töltések által elhárítottassanak, a hely célszerű terv szerint építettessék, hogy t. i. a fris levegő és a nap mindenhová férhessen, azért az utcák szélesek és egyenesek legyenek, ha lehetséges a házak mögött is tehát a házakból képezett négyszögek közt kertek legyenek, imitt amott fákkal beültetett szabad terek hagyassanak, ha pedig eredetileg a város nem volt célszerű terv szerint építve, időjáráttal a hol csak lehet a bajon segíteni kell, a jelen időkbén többnyire szükségtelen és csak a levegőnek szabad járását gátló városfalak bontassanak le, az egyes házak építésére is egészség szempontjából rendszabályok adassanak ki, azért valahányszor valaki építeni akar, tartozzék a felállított szépítő bizottnáynak a felállítandó épülete tervét vizsgálat végett átadni, mely három szempontból indul ki a terv megvizsgálásában, t. i. közegészségi, szépítési és tűzelleni biztossági szempontból, és az építésrei engedelmet csak akkor adandja, ha a felállítandó épületnek

tervezete ellen e három szempont egyikénél fogva sem történhetik kifogás; egészségi tekintetből különösen szükséges, hogy az egyes házakban a szobák elég tágasak, magasak és kellő nagyságú ablakokkal ellátva, az udvarok elég téresek legyenek, a városokban az újonnan épült házakba a hatóságtól előre bocsájtott szemle előtt ne legyen szabad beköltözni, a szemle alkalmával pedig különösen megvizsgálandó, vajjon elegendőleg ki van-e száradva a lakás; különös rendszabályok pedig szükségesek arra, hogy nagy épületekben, hol sok ember lakik, milyenek a kaszárnyák, kórházak, ápodák, lelenczházak, fogházak mind az építés czélszerűen történjék, mind a levegőnek romlása ellen az ily épületek szellőztetése (ventilatio) és tisztántartása által kellő intézkedések tétessenek, a börtönök vagy az istállók a föld alatt vagy egészségtelen módon ne építtessenek, a vágóházak és döngnyűzóhelyek bizonyos távolságban a várostól legyenek, nagy fontosságu az elvezetési csatornák minéműsége a városban, ezek úgy építtessenek, hogy elegendő mélységgel és szélességgel bírjanak, hogy szellőztetésük legyen.

A temetés a cryptákban a városokban vagy egészen megtiltandó, vagy igen megszorítandó, a temetők pedig sehol még faluhelyeken se szenvedtessenek az egyházak körül, vagy a házak sorában, hanem temetőknek a helységen kívül fekvő a lakásoktól legalább 500 lépésnyire távol hely jeleltessék ki, és ez ne legyen igen közel az országúthoz, fekvése éjszakfelé legyen, és ne legyen vízárásnak kitéve, fákkal beültetessék, és jól bekerítendő, nehogy azokba házi marhák s egyéb állatok bemenjenek, a sírok jól mélyre és a mennyre lehet szakadatlan sorban ásandók, és azok legalább 30 év eltelte előtt új temetés végett fel ne nyitandók, azaz a turnus ne történjék ezen idő előtt, ezt mind a kegyelet a holtak iránt, mind a közegészségi tekintet kívánja, mert a sírok időelötti nyitása gyakran igen veszélyes,

ha a temető megszűnik is eddigi rendeltetésének szolgálni, azért még tárgya marad a rendőri gondoskodásnak, és bizonyos idő lefolyta előtt ne engedessék meg a földet felásni.

Olyan iparüzők, melyeknek műhelyei az egészséget veszélyeztetik, vagy kellemetlen szagot terjesztenek, melyenek azok, kik gyufákat, szeszt, enyvet, csontlisztet, viaszos vásznat készítenek, továbbá a szappanosok és mézárások, gőzzel dolgozó iparüzők és a vegyműgyárosok ne lakjanak tén szűk utczában és többen egymásmellett, hanem kellő távolságban a város közepétől, és azoknak üzleti helyiségeire különös gond fordíttassék, nehogy ez a levegő romlásának forrássá váljék.

Továbbá a rendőrség gondot fog fordítani az utcza tisztaságra, czélszerű utczai kövezet és csatornák megszerzése, jó csatornarendszer, gyakori tisztítás és a tisztátalanítás elleni intézkedései által, annál fogva a szemétnak és egyéb tisztátalanságoknak kivetését és kiöntését a nyilvános utczákon is piaczkon tilalmazandja, hanem különös szemétszekereket rendelend, melyek bizonyos napokon minden háznál megállanak, melyekre a házbeliék a szemetet felrakják, mely azután e szekerekben jól bezárható rekeszekben a városon kívül lévő helyre vitetik.

Szinte gond fordítandó, hogy a trágyagödörök a házak előtt vagy kutak közelében soha sem állíttassanak fel, és hogy a döglött állatok eltakaríttassanak, melegebb évszakban az egészségnek ártalmas por eltávolítása végett az utczák meglocsolttassanak, e tekintetben igen czélszerű különös fecskendező csöveket a házak mellett alkalmazni, végre építkezéseknél az utczákra rakott romhalmak mint szinte járdákról a hó és a jég lehető sietséggel eltávolítandók.

5) A sétáknak ültetése, mely mind az egészséget mind a vidorságot és társalkodást nagyon előmozdítja, főleg nagy városokban igen ajánlható.

6) Főleg nagyobb városokban a közlekedésnek a város különféle részei közti könnyebb fentartására, és az embereknek felmentésére az alkalmatlan idővesztéssel járó és az egészségnek gyakran ártó hosszú gyaloglás kénytelenségétől a különféle bérkocsik és omnibusok igen nagy haszonnal bírnak, ezek üzletére nézve a rendőri hatóság különös bérkocsiszabályt adjon ki, melyben a hely viszonyaihoz képest a különféle távolagra nézve a viteldíjak árszabása foglaltassék.

89. §. Intézkedések a pestis eltávolítására.

Főleg nagyon ragályos betegségek ellen, melyek igen pusztítók, s melyek ellen az egyes ember magát elegendőleg nem védheti, az államhatalom részéről védintézkedések szükségesek, ilyen Európában különösen a keleti pestis, és ritkábban a sárgaláz, ezen intézkedések részint a pestisnek külföldi behozatala akadályozását, részint annak, ha az országból kiütne, további terjedése gátlását célozzák.

Hogy az ország a pestis a szárazföldi határon való behatolása ellen védessék, szükséges:

1) Hogy a pestisnek közelgése lehetőleg korán felfedeztessék, azért azon országba, hol pestisről gyanus nyavalya uralkodik (főleg ha az az országgal határos), jókor biztos orvosok hivatalból küldendők lesznek, hogy a hely színén a nyavalya természetének, a lakosok halandóságának és a nyavalya ellen tett intézkedések kipuhatólásával foglalkodjanak, és mindezekről hű és kimerítő jelentést tegyenek.

2) A pestis eltávolítása végetti intézkedések aztán ahhoz képest tétetnek, a milyen a közegészségi állapot az illető külföldben, ha kétségkívül vagyon, hogy a pestis vagy arról gyanus nyavalya csakugyan már egy közel fekvő országban létezik, akkor azon országtól,

hol azon nyavalya uralkodik, a birodalmi határ úgy elzáratik, hogy se ember, se állatnak ne legyen lehetséges a tulsó vidékről titkon belopódzni, vagy valamely tárgyat becsempészni, e végett a határszélek hosszában a záróvonal feletti örökös végett úgynevezett őrcordon huzassék, melyen az örlegénység úgy állíttassék fel, hogy egyik a másikat nappal láthassa, éjjel pedig sikerrel felszólíthassa, a bejárási állomásoknál pedig vesztegházak állíttassanak fel, melyekben minden az elzárt vidékből átjövő személyek felvételnek, ápoltatnak és egészségi állapotuk megvizsgálata után bizonyos időig még ott maradásra köteleztetnek, míg bizonyos időnek lefolyása egészséges állapotukat kétségen kívül nem helyezi, továbbá azokban a tulsó vidékből átjövő marhák és áruk is felvételnek, és megtisztítatnak, a mennyiben ezen utóbbiaknak megtisztításra van szükségök, súlyos büntetés (és nagyobb veszedelem esetében tüsténti halál) érje mindeniket, ki az elzárt országból vagy alattomban által lopódzni vagy erőszakkal keresztül törni akar. Ha a szomszéd országban gyakran pestis uralkodik, akkor az ország határszélein állandó vesztegintézetek szükségesek, mint Magyarország határszélein a török birodalom hosszában; a vesztegintézet minden hozzá tartozó személyzettel minden közlekedéstől a külvilággal elzárandó, és a hozzá tartozók is csak a vesztegidőnek kitaratása után hagyhassák el az intézetet, az intézet mindenféle élelmi és gyógyszerekkel el legyen látva, s a szükséges személyzet se hiányozzék benne, ehhez tartoznak az igazgató, az orvosok, lelkészek, egyéb hivatalnokok, vendégfogadósok és őrök; a személyek számára elegendő szoba, az áruk számára pedig több tisztítási tér kívántatik, mind a kettőre nézve szoros elkülönítés szükséges, nehogy egészséges vagy legalább tisztított személyek vagy áruk kiléptök előtt ujdun érkezettek által ragályosíttassanak.

A gyanus vidékekből érkező hajóknak a kikötés

csak egyes meghatározott kikötőkben engedessék meg, hol a szükséges intézkedések teendők, hogy oly hajó, melyen betegek vannak, elkülönítve a többi hajóktól is különös jel (lobogó vagy éjszaka lámpa) által ismerhető legyen, vagy a beteg legénység különös lazarethumokba vitessék; különös őrhajók a kikötőben, felállított ágyútegek és őrtornyok által gondoskodni kell a rendelet fentartásáról.

A veszteglési időnek tartamát a vesztegintézetnek igazgatója részint a veszedelem nagysága, részint a ragadvány szerint határozza meg, leghosszabb idő 42 nap; (quarantaine) egyébiránt az államnak java sok tekintetben kívánja, hogy szükségtelen esetekben elzárás ne rendeltessék, és a veszteglési idő szükségesen túl ne terjesztessék, s oly áruk, melyek nem ragadványfogók, a vesztegintézetben le ne tartóztassanak.

90. §. Intézkedések a már az országban kiütött pestis elnyomására.

De ha ezen védintézetek daczára a pestis az országba behatolt, vagy az országban magában kitört, akkor annak további terjedését gátolni kell, a batorléti hatóság tehát mindenek előtt hirdetményt bocsásson ki, melyben a népet a nyavalya természete, okai, annak mi általi tovább terjesztése és mikénti elkerülhetése felett oktatandja, de oly ovatossággal, hogy oly tudósításnak fölötte rémítő hatása ne legyen, továbbá óvszereket osztogasson, és a jó levegőnek fentartásáról gondoskodjék, minél fogva a ragálytól fenyegetett és még inkább az attól meglepett vidékeken az igen sok emberrel tömött és egészségtelen szűk utczáknak lévő házaknak némi kiürítését rendelendi, minden alkalmakat, melyekben nagyobb embertömeg egy helyen összejön, és így egésségek már ragályosítottakkal érintkezhetnének, eltávolítand, azért tiltandja a sokadalmak tartását, bezáratja

az iskolákat, színházakat, a piaczon és a vágószékeken is minden érintkezést az emberek közt akadályozandó.

De főszeköz a nyavalya további terjedésének gátolására marad a betegeknek elkülönítése az egészségesektől, tehát az elzárás, ezen elzárás a körülményekhez képest egyes házakra, utcákra, helységnyedekre, sőt nagyobb veszély esetében egész helységekre, vagy egész vidékre alkalmazandó, ezen elzárás is katonai cordon által történik, mely vagy az egyes házak, utcák, városrészek vagy egész helység körül felállítottatik, azért oly helyeken, hol a nyavalya mutatkozni kezd, bizonyos egyének minden házat naponta megvizsgálának, hol szükségés az elzárást megrendelik, ez nem csak addig tart, míg beteg van a házban, hanem míg a ház czélszerű füstölések által vagy más módon nincsen megtisztítva; továbbá szükséges, hogy azok, kik a betegekkel valami közlekedésbe jöttek, vagy otthon vagy pedig arra különösen rendelt házakban, vagy sátrakban, melyek egy tiszta szellős helyen állíttatnak fel, a veszteglési időt kiállják, miben arra kell főleg ügyelni, hogy valamennyi veszteglés alatt lévő személy a helység minden egészséges vagy gyanutalan lakosától, minden egyes család pedig a másiktól tökéletesen elkülönöztessék.

Nagyobb helységek különösen városok elzárásánál a katonai cordon, ha lehet, oly távolságban állítandó fel, hogy a szigoruabb elzárás alá vetett utcák és házak lakosainak lehetséges legyen a helységi cordonon belül kertjeikben, mulató lakaikban vagy közelebb fekvő szőlőkben élni, de a cordonon átlépni még az el nem zárt városrész lakóinak se engedessék meg, ha csak a város kijárásainál kirendelt hatósági személyek előtt hitelesített orvosi bizonyítvány által nem igazolhatják magokat tökéletesen jó egészségi állapotukról, és még ilyenkor sem engedessék meg mindig a szélső záróvonal átlépésc.

Ne hogy pedig az elzárt helységek lakói hiányt szenvedjenek az ételmi szerekben, főleg mivel az étel-

mek készítésével foglalkodók sokszor legelőször esnek áldozatul a nyavalyának, szükséges, hogy élelmek hozassanak a vidékről, az elhozott élelmek azután az utczákon különös utczai szolgák által, kik a betegekkel semmi érintkezésbe nem jönnek elosztandók. Az elzártnak mezei munkáit az elzárás megszűntéig a szomszéd helységek lakói vihetik végre.

Azonkívül gondoskodni kell, hogy a pestis által befertőzött helyeken a megkívántató orvosokban betegápolókban és gyógyszerekben ne legyen hiány; ha az ott lévő orvosi személyzet elégtelen, másunnét is kell oda orvosokat küldeni. E tekintetben felszólítások jutalomigérettek, és azoknak, kik működéseikben hivatásuknak ne tán áldozatul esnek, hátrahagyott özvegyei számára özvegydíj megállapítása itt igen czélszerűen hathatnak. Ugyan azt kell ígérni a betegápolóknak kik roppant életveszélynek vannak ki téve. Ezeknek kaphatására sokszor már azon kétségsgta eszközhöz kellett folyamodni, miszerint nagy bűnösöknek a büntetésük elengedése azon feltétel mellett, hogy betegápolók főleg pestiskórházakban legyenek, ajánltatott.

Továbbá pestiskórházakat kell felállítani, melyekbe mindazáltal csak azokat kell vinni, kik magok azt ohajtják, vagy kiknek otthon semmi ápolásuk nincsen. Az ilyen kórházakban a levegőnek megromlása ellen czélszerű intézkedések tétessenek, és az ott levő betegekre lelkiismeretes gond fordíttassék.

De, ne hogy az emberek a temetések gyakori látása által még nagyobb rémülésbe hozassanak, a pestisben elhaltak éjszaka és harangszó nélkül takaríttassanak el, ¹⁾ ezeknek eltakarítására a pestiskórháztól nem nagyon távol eső az uralkodó szelek irányában nem nagyon kitett helyen elég nagy temető jeleltessék ki, melyben a sírok a szokottnál mélyebbre ásandók, és mely mély árokkal kerítendő be. A vész megszűnte után a temető fákkal ültetendő, s kapuja árok által járhatlanná

teendő, minekutánna előbb rajta feljegyeztetett száma azon évnek, melyben a pestis dühöngött.

A pestis tartama alatt valamely városban a közbátorléti hatóság a rendet fentartani iparkodjék, annál is inkább, mert ilyen időkbén sok ember, kinek keresete megszűnt, kicsapongásokra hajlandó. A szegényeknek a hatóság vagy munkát vagy pénzbeli segílyt nyujtand, mind a közbátorság fentartása mind a szükséges intézkedések megtétele tekintetéből a város, ha az nagyobb, több osztályra osztatik, és mindenik osztályra nézve különös bátorléti főnök rendeltetik. ²⁾

Ha a volt betegek felgyógyultak, az elhaltak eltakarítottak, és a nyavalya megszűntnek látszik, még azért a rendőri hatóság teendőjének korán sincs vége, hanem ez elébb mint a közlekedés korlátolásait eltávolítaná, iparkodni fog azon, hogy minden a betegekkel érintkezésbe jött tárgyak megtisztíttassanak, és a tisztíthatlanok megsemmisíttessenek.

¹⁾ A pestisszekér éjszaka minden ház előtt megáll, és a pestisszolgák bemennek a házba, és az elholtakat vasból készített nagy fakarikákkal, melyek dorongokhoz vannak kapcsolva, megragadják és a pestisszekérre felteszik.

²⁾ Az orvosoknak, kik külön ruhával el legyenek látva, igen vigyázniök kell, hogy a nyavalyától mentesek maradjanak, és ha magokon annak bajait észreveszik, veszteglésnek vessék magokat alá.

91. §. A bujasenyv.

A merőben ragályos betegségek közé tartozik a bujasenyv is, mely megmérgezi az életnek forrásait, az alig született embert csirájában elrontja, és szomorú következéseit a késő ivadékokra is kiterjeszti. Ez gyakran a család csendes házi körébe is belopódzván, a gyermekeket a szülöktől, a házastársakat egymástól elválasztja, és így a legszentebb családi kötelekeket szakítja szét.

A rendőri hatóság feladata ezen baj terjedését lehetőségig megakadályozni; ezt teheti az által, ha a fajta-

lan keresetet űző kéjleányok gyakrabban megvizsgáltatnak, és ha azok, kik bujasenyvvel befertőzötteknek találhatnak, kórházakba küldetnek orvoslás végett. Továbbá, ha az oly személy megbüntettetik, ki tudva, hogy ezen bajban szenved, mégis eszközül szolgál más ember kéje kielégítésénél. Hogy pedig ezen betegségek okszerűlten gyógyítása által szerencsétlenség ne történjék, felügyelés szükséges, hogy a rendes orvosi személyzetten kívül senki ezen betegségek gyógyításába ne avatkozzék. ¹⁾

¹⁾ Közvetve e nyavalya terjedését gátolni lehet erkölcsi tanítás és figyelmeztetés által e baj szomorú következéseire.

92. §. A himlők elleni intézkedések.

A himlők is az igen ragályos és veszélyes betegségek közé tartoznak. A himlőjárvány pusztításainak gátlására legjobb eszköz a védhímlőoltás (tehénhímlő beoltás) azért az az országban általánosan és parancsolólag behozandó, minek keresztülvitelére szükséges:

1) Hogy különös himlőoltási rendszabályok adassanak ki, melyeknek megtartására az illető hatóságok ügyeljenek, minden hatóságnál orvos és seb orvos legyen alkalmazva, kik magokat jó oltóanyaggal ellátni, és az oltást a kedvező nyári évszakban és pedig a szegények gyermekein ingyen véghez vinni, és a beoltott személyekről beoltási lajstromot, melybe napról napra az általok beoltottak nevét beiktatni kötelesek, a hatóságnál beadni tartoznak. ¹⁾

2) Csak beoltási bizonyítványokkal ellátottak vétessenek fel tanintézetekbe.

3) Minden családapának kötelességévé tétessék, hogy a házában kiütött himlőbetegséget tüstént bejelentse, hogy a közönség attól ovakodhassék.

¹⁾ Fris himlőoltó szerről a hatóság gondoskodni tartozik, mely azt az illető orvosnak is megküldi; ha karról karra terjesztetik az oltó anyag, ennek minémiségére nézve igen sok

függ a gyermek, kitől az anyag vétetik, valamint annak szülői egészségétől.

93. §. Járványok.

Járváynak tekintendő azon betegség, mely ugyanazon egy időben, ugyanazon helységben vagy vidékben több embert lep meg, és oly ártalmas külső befolyásokból, p. o. a levegőben lévő ártalmas miásmákból, félelemből ered, melyeknek behatása sok vagy minden ott lakó emberre kiterjed. Ezen járványok leginkább különféle házakban mutatkoznak.

A járványok dúlásai gátlására is czélszerű intézkedések teendők, az elzárások itt mit sem használnak, hanem gondoskodni kell jó levegőről, egészséges étel-szerekről, de főleg a félelem, mely sokszor ezen nyavalyát szüli, mint ez az ostromlott városokban történik, eltávolítandó lesz.

A cholera ellen is a járványok elleni általános ovatosságok és intézkedések alkalmazandók.

94. §. A betegségek gyógyítására szolgáló intézetek általában.

A betegségek gyógyítására mindenek előtt jól képzett gyógyszeremélyzet, melyet orvosok, seborvosok, bábák és gyógyszerészek képeznek, szükséges; ezen személyzet megszerzésére kívántatik, hogy az oktatás az orvosi tudomány különféle nemeiben előmozdítottassék, és azoknak, kik az orvosi tudomány elméleti ismereteit magoknak megszerezték, alkalom is adassék a clinicákban gyakorlati tapasztalásokat elsajátítani. Szükséges továbbá, hogy azok, kik a gyógyítással akarnak foglalkodni, előbb szigorú vizsgálat alá vétessenek, és csak a szükséges ismeretekről ekképen bizonytságot tevők bocsájtassanak gyakorlatra.

Azután gondoskodni kell, hogy a gyógyszeremély-

zet az egész államterületre kellőleg fel legyen osztva; ilyen felosztás ugyan az állam hozzájárulta nélkül is gyakran történik, de ha valamely vidék szegénysége vagy néptelensége miatt orvosokat az ottani letelepedésre nem ingerelne, az államhatalom kötelessége a szükséges segedelem nyújtása által gyógyszeremélyzetet oda édesgetni. Egyébiránt is minden hatóságnál hatósági orvos, sebész és bába nevezendők, kik a szegényeknek ingyen is segítséget nyújtani kötelesek, a hatósági orvos pedig a maga területén a közegészségi állapot felett is ügyelni tartozik.

A betegápolás is különös ügyességet kívánván, gondoskodni kell, hogy egyes betegápolókban ne legyen hiány, mire nézve azokat, kik magukat betegápolásra elszánják, erre különösen oktatni kell.

Minthogy pedig a gyógyszerek készítmódjának is legnagyobb befolyása van a gyógyításra, azért az államhatalom a gyógyszerterakat is gondja alá vegye, azért az a gyógyszerártnak felállítását nem engedendi, ha csak a felállítandó gyógyszerár 3000 - 4000 emberre nem számolhat, és ha orvos helyben vagy a közellévő vidékben nincsen, az első azért kívántatik, hogy a gyógyszerésznek akkora jövedelme legyen, miszerint a szükséges gyógyszereket a kívánt mennyiségben és jóságban tarthassa, és ezek hiányának pótlása végett más nem rendelt szerek használására ne kényszerítessék; az utóbbi pedig azért szükséges, nehogy különben maga a gyógyszerész a gyógyszerek rendelkezésébe avatkozzék. A gyógyszerekhez pedig a gyógyszerárakon kívüli p. o. kereskedői boltokban vagy házalók általi árulása tiltásuk meg. Hogy pedig a gyógyszerészek gyógyszereik árát önkényük szerint fel ne csigázhassák, a központi orvosi hatóság által a gyógyszerek árszabása kiadandó.

A hatósági orvos kötelességeihez tartozik egy hatósági személy és egy két más orvos hozzájárultával bizonyos időkben a gyógyszereket megvizsgálni, és magá-

nak tudomást szerezni, vajjon azokban a gyógyszerek elegendő mennyiségben és jóságban léteznek-e, vajjon az úgynevezett dispensatoriumok által rendelt módszer szerint készítettnek, vajjon tán nem rossz vagy hatás nélküli ingredienciák használnak-e? vajjon a gyógyszerek nem tartatnak-e tisztátlan vagy az egészségnek ártalmas edényekben, és mind ezekről azon orvos az illető kormányzásoknak jelentést teend.

Vége gondoskodni kell arról is, hogy pióczákban és a kívántató sebészi műszerekben az országban hiány ne legyen.

Ha gondoskodva van elegendő orvosokról, sebészekről, akkor a rendőri hatóság a gyógykontárkodást szigorú büntetés fenyegetése alatt megtiltandja.

A főkormányzónál főorvosi rendőri hatóság szükséges, mely szakértőkből állván az egészségi ügyre az egész államban gondját fordítandja.

95. §. Gyógyfürdők és gyógykutak.

Az igények, melyek az államhatalom irányában a gyógyfürdők és gyógykutakra nézve tétethetnek, különböznek a mint t. i. ily forrásnak közvetlenül az állam vagy magános személy a tulajdonosa. Az első esetben az államhatalom tegyen intézkedéseket az ilyen gyógyforrások kényelmes és czélszerű használatára. Ide tartozik elegendő és kényelmes vendégfogadók és fürdőintézetek felállítása, kúti orvosok rendelése, és czélszerű kút és fürdői rendtartás behozatása, sétahelyeknek csinálása, hogy az emberek felvidámulást is, mely a gyógyítást előmozdítja, találjanak; továbbá gondoskodják, hogy a gyógyhely felé vezető országutak jó állapotban legyenek, valamint hogy a szegények számára is létezzenek a forráshelyeken intézetek, melyek által ezeknek is lehetséges legyen kevés költséggel a gyógyvizeket használni.

A másik esetben pedig az állam ott nyújtson segédelmet, hol a magánosoknak erői elégtelenek arra, hogy a gyógyhely czélszerű állapotba tétessék. Ha az czélszerűen van elrendezve, az idegeneket is oda vonzza, mi által a vidék a jólétben gyarapodik, de mind a két esetben a haszontalan pazarlást kerülni kell, főleg ott, hol a forrás nem bir jelentékeny gyógyítási hatással.

Minden forrást vegytanilag kell megvizsgálni, és annak alkotrészei valamint hatásai bizonyos betegségeken különös könyvek által köztudomásra hozassanak.

Ha valamely gyógyforrásnak vizei tovább szállítatnak, a szállító egyének töltésénél hatásági ellenörködés szükséges, hogy minden csalárdság eltávolíttassék, és a töltésnél a legnagyobb tisztaság tartassék meg. ¹⁾

Hol ásványvizek mesterségesen készíttetnek, az orvosi rendőri hatáságnak vizagálni kell, vajjon nem alkalmaztatnak-e azoknál az egészségre nézve ártalmas anyagok.

A közönséges hideg és meleg fürdők, valamint az orosz gőzfürdők is igen hasznosak lévén az embereknek, a rendőri hatáság a különféle fürdőintézetek és uszodáknak felállítását előmozdítandja. Mind ezekben főleg a tisztaságra kell tekinteni.

¹⁾ A szállító edények (jól égetett agyagkorsók vagy üvegpalaczkok) bedugására lehetőleg jó minéműségű dugaszia használandó, s a dugók és az edény szája kívülről czinlappal borítandó be, és erre nyomassék a gyógyforrás neve és a töltés éve.

96. §. A kórházak. Sinlőházak.

A nyilvános kórházak főleg oly betegekre nézve igen szükséges intézetek, kiknek otthon a szükséges ápolás hiányzik, ezek többnyire saját alappal vannak ellátva, és vagy állami vagy községi intézetek, és a szerint a kórházak, ha az alap elégtelen, vagy az állam vagy az illető község nyujt pénztárából segélyt.

Hogy a kórház céljának megfelelően, a városon kívül legyen helyezve, hol a levegőnek szabad járása van, jó anyagokból és célszerű módon legyen építve, különösen tágas folyosókkal és teremekkel legyen ellátva, hogy a levegő ott oly könnyen ne romoljék. Továbbá a betegápolók közelléte a betegekhez és ezekről lelkiismeretes gondoskodás, emberséges bánásmód, tisztaság (tehát gyakori fehérrehaváltás) és célszerű egyforma fűtés szükséges.

A kórházban a nemek elkülönítésén kívül még következő elkülönítések történjenek : 1) Belbetegségek. 2) Külbetegségek. 3) Szembetegségek. 4) Bujasenyv és rügybetegségek. 5) Gyermekekben levők. 6) Idegláz. 7) Beteg gyermekek.

Minden kórház bonczteremmel, halotti kamarával, fürdőintézzettel és sétahelylyel a felüdülők számára el legyen látva.

A felvétel a kórházba könnyebbítve legyen, szükséges hogy külön felvételi iroda létezzék, melynél a jelentés történhessék, a kórházban vagy bizonyos helyeken kaphatók legyenek hordszékek, melyeken a betegek a kórházakba vitethetnek.

A sinlőházak oly házak, melyekben oly betegek, kik gyógyíthatatlan vagy undort gerjesztő betegségben szenvednek, és semmi magános ápolásban nem részesülhetnek, felvétetnek és ápoltatnak, ilyenek azok, kik chronicus fekélyekben, bélpoklosságban, vagy meggyökerezett bujasenyvben, cretinismusban szenvednek, itt is célszerű elrendezés szükséges.

97. §. Té b o l y d á k.

A tébolydák is igen jótékony intézetek az emberiségre nézve, mert az örültnek a családi körben megtartása oly módon, hogy ez se magának, se másoknak ne ártasson, sok esetben lehetetlen; de gyógyítására is

sokszor az eddigi köréből eltávolítása üdös hatással bírhat, ily házak is vagy az állam által állítandók fel, vagy ha magánosok által állítottak fel, pártfogás alá veendőek.

Hogy a tébolyda céljának megfelelően, szükségesegek egészséges helyzet, czélszerű és kellemes benyomást tevő építésmódja az intézetnek, elég mozgásra alkalom a szabad levegőben, az örültek elkülönítése a kor, mivelési fok, és a tébolyodás foka szerint, továbbá szakértő orvosok, mindenféle gyógykészlet, különféle fürdők, és más intézkedések, melyek által a dühöngő eszelőst fékben lehet tartani, végtére különféle eszközök az eszelősök felvidámitására: teke, golyójáték, czélszerű könyvtár, zeneszerek, kert, felügyelés az örökre, hogy azok az eszelősökkel embertelenül ne bánjanak.

Valamely egyénnek kibocsájtása a tébolydából csak akkor történjék, ha a tökéletes vizsgálatból kiténik, hogy gyógyulása bekövetkezett, és akkor gátolni kell, nehogy a meggyógyult visszatérjen az elmezavarodását okozó viszonyokba.

98. §. A tetszholtak megmentése.

Nem ritkán történik, hogy valamely embernél valamely betegség következtében az életerő annyira csökken, hogy megholtnak látszik; ha ilyenkor a temetés elrendeltetik, a legborzasztóbb halál következik be bizonyosan, holott tán különben a tetszholt, főleg ha figyelem fordított volna rá, életre ébredt volna. Minthogy pedig gyakran a tetszholt körül lévők a halál megismerésében tévedhetnek, vagy tán közömbösségüknél fogva a szigoruaabb vizsgálattal nem törődnek, azért a tetszholtak eltemetése akadályozása végett az állam részéről különös intézkedések szükségesek. Ide tartozik, hogy az rendeltessék el, miszerint a bekövetkezett halál után 48 óra eltelte előtt senkit se legyen szabad eltemetni,

kivénén ha heves folyamú nyavalya után a holttesten a rothadásnak jelei hirtelen mutatkoznak; továbbá, hogy halotti szemle hozassék be, e végett minden községben, sőt nagyobb községekben több halotti szemlő rendelendő, kik szakértő sebészek legyenek, a szemlőnek kötelessége a halál esetétől vett hír után azonnal az állítólag megholtat megtekinteni, és ha a halált valódinak találja, arról bizonyosságot kiadni, mely nélkül az eltemetés véghez nem vitethetik.

A halotti szemlének három czélja van, t. i.

1) Hogy a halotti szemlő meggyőződjék, vajjon a halál valóssággal bekövetkezett-e vagy nem.

2) Hogy kipuhatótassék, minő betegségben halt legyen valaki el, hogy t. i. ez alkalommal felfedeztessék, vajjon nem keletkeztek vagy már nagyon elterjedtek e ragályos nyavalyák, melyeknek további terjedése ellen czélszerű intézkedéseket kell tenni, és vajjon az elhottanak nyavalyája tekintetéből nem szükséges-e az ágyának és ruhaneműinek tisztítása.

3) Hogy megítélthessék, vajjon a halál nem hozatott-e létre mérég által vagy erőszakkal, ha ez tapasztaltatik, a halotti szemlő tüstént a hatóságnak jelentést tenni és a holt testnek bírói megszemlélését indítványozni köteles.

Mínthogy pedig a holtak a házbani tartása, főleg ott, hol több ember szorosán együtt lakik, nem csak alkalmatlan, de sokszor egészségi szempontból veszélyes, azért szükséges, hogy a temetőben a halottak számára különös halotti kamarák létezzenek, milyenek Angol- és Németország több helyein vannak. Ezekbe a holttestet a bekövetkezett halál után mindjárt elvitethetik, kétes esetekben pedig minden eszköz használtathatik, hogy a netaláni tetszholt az életbe visszahívassék.

Néha valaki tetszholtak látszik valamely rögtön ötöt érte baleset következtében, mely sokaknál rögtön halált is okoz. Ez történik p. o. azoknál, kik megfúlad-

tak, vízbe fultak, magasról leestek, elsülyedtek, kiket a menykő vagy szél ütött, vagy kik magokat felakasztották, ezeknél nem csak figyelem kívántatik, hanem rögtöni segélynyújtás, mert különben a halál valósággal bekövetkezik.

Hogy tehát az ilyen szerencsétlen egyén körül levők a rögtöni segélyt az orvosnak vagy sebésznek érkezése előtt nyújtani képesek legyenek, szükséges, hogy nyomtatásban kiadott oktatás terjesztessék, a felől, miként kelljen eféle szerencsétlenség eseteiben rögtön életmentési segélyt nyújtani, hogy erre a gyermekek iskolákban is taníttassanak, és az az iránt tán uralkodó előítéletek kiirtassanak. Ha ily szerencsétlenség az utcán történt, azonnal jelentést kell tenni a rendőrségnél, a szerencsétlenül járt egyént pedig vagy valamely sebészműhelybe vagy más házba kell vinni, és azonnal orvosi segélyről gondoskodni, mentő eszközöket pedig minden sebész műhelyben és azonkívül a vizet szomszédságában készen kell tartani, azok pedig, kik ily esetben különös bátorság és önfeláldozás által mások megmentésében magokat kitétetik, mások ösztönzésére jutalmazandók lesznek.

HETEDIK FEJEZET.

A vagyonbátorságról.

99. §. A vagyonbátorságnak veszélyei.

A közbátorléti hatóságnak feladataihoz tartozik mindenféle veszélyeket eltávolítani, melyek a polgárok vagyoni bátorságát fenyegetik.

Ezen veszélyek származhatnak vagy magától az államhatalomtól, vagy az emberek gonosz cselekedeteitől vagy hanyagságától, végre elemi csapásoktól, melynek tüzvész árvíz, marhadög.

Az emberek cselekedetei által a vagyonbátorság különféle módon veszélyeztethetik t. i. az ingatlan vagyonnak bátorsága erőszakos elfoglalások, birtokbani háborgatások, a határjelek eltolása vagy elenyésztetése által, az ingó vagyonnak bátorsága tolvajságok és rablások, végre bármely vagyonnak bátorsága veszélyeztethetik csalárdságok és gondatlanságok által.

99. §. Intézkedések a lopások elhárítására nézve.

A vagyon bátorsága számtalan veszélyei elhárítására a büntetőtörvény büntetéseket szabjon oly cselekvényekre, melyek a vagyon bátorságát fenyegetik és pedig annál súlyosabbakat, minél nehezebb bizonyos esetekben a vagyonnak őrzése, vagy minél nagyobb bizodalom sértetett a bűnösnek cselekvénye által; a rendőri hatóság kötelességeihez tartozik ily veszélyeket elhárítani, és az elkövetett vagyonsértéseket felfedezni.

Az ingatlan birtokbani háborításoknak gondosan vezetett telekkönyvek által, melyekbe a határoknak szabatos leírása beiktattatik, némileg eleje vétetik.

A lopások és rablások elhárítására e következők szükségesek :

1) A kóborlás megtiltandó, azért a rendőrség a kóborlónak látszó embereket útilevelők előmutatására szorítsa, és azokat, ha magokat vándorlási céljuk felett kellően nem igazolhatják, befogatja, és ha csak más bűntettet el nem követtek, azon községbe szállítja át, melynek kebelében eddig hosszabb időig letelepedve valának, honnan rendőri engedelem nélkül nekik eltávozni tilos leend. A házalási kereskedésre is csak becsületes magokviselőtűkről ismeretes személyeknek adassék engedelem, az elbocsájtott fegyenczek pedig szemmel tartassanak.

2) A rendőri hatóság a helyben lakókat is, kiknek keresete gyanus, szemmel tartsa.

3) Minthogy a tolvajság nagyon mozdittatik elő azon remény által, hogy a lopott jószágot pénzzé lehet tenni, azért a rendőrség különösen az orgazdaságot és a tolvajtanyákat felfedezni, és ezeket megszüntetni iparkodják. Ez utóbbi okból szükséges, hogy különösen a magánosan álló vendégfogadóknak, korcsmáknak, szénégető és pásztori kunyhókban véletlenül motozás történjék, a városokban pedig a vendéglők a nálók leszálló utazók lajstromát naponta a közbátorléti hatóságnak átadni köteleztessenek.

4) Nappali és éjjeli őrök lesznek rendelendőek, kik legalább erőszakos betörések ellen védelmül szolgálhatnak. Ugyan-e célra való az utcák éjjeli kivilágítása. A mezőkön pedig fegyveres mezei őrök szükségesek, kik a gazdasági terményeket és a gazdasági szerszámot lopás ellen védik, épen úgy az erdőkben különös csőszök szükségesek, s a gyanus fakeskedők különösen szemmel tartassanak.

5) A rendőrség czélszerű intézkedések által a lopott holmik megvételeét gátolni fogja, ide tartozik azon rendelés, miszerint tilos legyen valamely dolgot megvenni, ha vagy a dolog maga vagy az eladással kínáló személy a lopásról alapos gyanút gerjeszt, hanem hogy ily esetben mindenki, ki megkínáltatik a vétellel, tüstént jelentést tegyen a rendőrségnek, az pedig, kitől valamit elloptak, tartozzék az ellopott tárgynak pontos leírását a rendőrségnek átadni, miszerint ez a lopásnak nyomára akadhasson. E dologban nagy fontosságúak a rendőri hatóságoknak a tolvajnak felfedezése iránt egymással rögtöni levelezései, sőt ha szükséges, táviratoztatásai, és a zálogházaknak sinórmértékül szolgáló adott utasítások.

6) Hol a marhalopások igen gyakoriak, igen czélszerű lehet azon intézkedés, miszerint mindenki, ki marhát vásárra hoz, közséje előjárójától kiadott utilevéllal legyen ellátva, melyben a marhának leírása is foglaltassék; valamint annak bebizonyítása, hogy ő a kérdéses marhának tulajdonosa.

7) Ide tartoznak a lakatosságot illető rendszabályok, melyek abban állanak, hogy gyanus minták vagy csupa lenyomat által kulcsok ne készíttessenek, hogy a zárat nyitó szerszámok csak hű kezekre bizaassanak, és hogy valamely ajtó vagy szekrényzár csak az illető tulajdonos rendelése következtében nyitassék fel.

101. §. A csalárdságok elhárítása.

Minden történhető csalárdság ellen lehetetlen a rendőri hatóságnak az embereket védeni, azért ennek intézkedéseit csak a legközöségesebb csalárdságok elhárítására vagy megnehezítésére kell irányoznia, főleg olyanok ellen, melyek ellen az egyes ember magát oly könnyen nem védheti, például következők szolgálhatnak:

1) Nehogy az eladandó áru mennyiségében csalárdságok történjenek, szükséges, hogy csak a hatóság

ellenörköttese alatt készített és a hatóság jegyével ellátott mérszerek és súlyok használtathassanak, hogy a használt mérszerek és súlyok gyakran megvizsgáltassanak, és azoknak meghamisítása megbüntettessék. A csalárdságok elhárítására igen czélszerű, ha az egész országban egyforma mérrendszer van elfogadva.

2) Idegen pénznemeknél azoknak valódi értékét időről időre ki kell puhatolni, és köztudomásra hozni; ha pedig akármiféle hamis pénzdarabok vagy pénzjegyek vagy közhitelpapiroknak a forgásbani létele fedeztetik fel, arról a polgárok tudósítandók, miszerint magokat azoktól óvassák.

3) Az arany és ezüstnemű áruk, minthogy ezeknek tulajdonságait a magános oly könnyen nem ismerheti, és azért könnyen reaszedethetik, a rendőri hatóság figyelmét különösen kívánják, azért csak oly arany és ezüstnemű áruk eladatását engedendi meg, melyek a finomtartalmi vagyis a próbabélyegzéssel az e végre különösen felállított próbabélyegző hivatal (Punzirungsamt) által el vannak látva, hogy ezen bélyegzés látása által mindenki az arany és ezüst finomsága fokáról meggyőződjen, a nélkül hogy maga kénytelen volna azt megvizsgálni. Igen czélszerű azon rendelet is, hogy minden arany és ezüstműves az általa készített árukat a neve és az évszám bélyegével lássa el.

4) A csalárdsággal rokonságban áll a könnyelmű adósságtevés, ha az által a hitelező megkárosodott. A könnyelmű adósságtevő a kárért, melyet másnak könnyelműsége által okozott, aránylag szabadságvesztéssel lakoljon; minden bukott, ki nem bizonyíthatja be, hogy baleset okozta bukását, mint könnyelmű adósságtevő tekintendő; az pedig, ki vagyonának tán elrejtésével bukást szinlel, a büntetőtörvények szigora alá essék.

5) Az úgynevezett hazárdjátékok, melyekben t. i. egyszerre nagyobb summák kockáztatnak, szigorú büntetés fenyegetése által tilalmazandók, ezen tilalom fen-

tartására szükségesek gyakori és véletlen vizsgálatok oly helyeken, hol azok üzetnek.

6) A csalárdságok elhárítására, melyek kinczsásóktól, késértetidőzőktől, aranykészítőktől, ördögüzőktől, garabonciásdiákoktól és egyéb szemfényvesztőktől származnak, legnagyobb hatással bírhat a felvilágosodás terjesztése, minek következtében az ily szemfényvesztők elvesztik területet. Azon kívül szükséges, hogy a rendőri hatóság az ily szemfényvesztésseli foglalkozásokat meg ne tűrje.

7) Azon károk eltávolítására, melyek valamely könyv, vagy művészeti mű utánnyomásából a szerzőre vagy a kiadóra hárólnak, szükséges, hogy az utánnyomás a törvény által szigorúan meg legyen tiltva, és a rendőri hatóság felügyeljen, hogy ezen törvény ki ne játszathassék, s tehát az irodalom és a művészeti tulajdon károsítások ellen védessék.

102. §. Intézkedések azon károk ellen melyek gondatlanságból erednek.

Az ember a vagyonában másnak gondatlansága által is károsíthatatik. Minthogy pedig ilyféle esetek számtalanok, azért a rendőrség figyelmét főleg a közönségesekre és veszedelmesebbekre fordítandja, annál fogva.

1) A kertek tulajdonosait arra szorítandja, hogy fáikat a hernyoktól annak idejében tisztíttassák, nehogy ezek a szomszéd kertekre elterjedvén pusztítást okozzanak.

2) Nem fogja megengedni, hogy valakinek halas vizében más emberek kendert áztassanak.

3) Gondot viselend, hogy a kertekben szőlőkben mindennemű ültetésekben és erdőkben, vetésekben, növényekben, réteken, nádlásokban, legelőmezőkben, méhesekben, nem különben országos- dülő- és vasutakon,

hidakon és kőszénybányákon gyöptözegtérekén valakinek gondatlansága vagy rossz akarata által károsítások ne történjenek, és hogy a károsítások felfedeztessenek, miszerint a törvényszabta büntetés rajtok végrehajtassék.

4) Végre, ha háború esetében valamely helységbe ellenséges hadsereg érkezik, és ennek élelmekkel ellátása a helységtől követeltetik, a közbátorléti hatóság gondoskodni fog, hogy az arra kívántató élelmezési teher a hely lakói közt a vagyonossági képességhez aránylag osztassék fel, és egyszersmind szabályokat fog kiadni, melyekhez a lakóknak az ellenség irányában tartásukban és a nyilatkozataikban alkalmazkodni kelljen, nehogy egyesnek meggondolatlansága vagy nyersesége miatt sok ártatlan kárt valljon.

102. §. A vagyonnak veszélyei tűz által.

A polgárok vagyonára nézve egyik legpusztítóbb veszedelem a tűzvész. Az ebből eredő károk gátlására vagy kevesbitésére a rendőrség feladata ezen veszély ellenében oly intézkedéseket tenni, hogy a tűz támadása akadályoztassék, hogy a támadt tüzet minél előbb észre lehessen venni, hogy az minél gyorsabban eloltassék, és hogy azon káros következmények, melyek a már eloltott tűz után keletkezhetnek, eltávolíttassanak és enyhíttessenek. Foglalatja azon rendszabályoknak, melyek ezen intézkedésekre vonatkoznak, tűzoltási rendszernek neveztetik. Ezt nyomtatásban kiadni, és a polgárok közt kiosztani, annak áthágóit pedig szigoruan büntetni kell.

Hogy mind a tűz könnyű támadása, mind annak további terjedése akadályoztassék, mindenek előtt szükséges, hogy az egyes házak tűz ellen biztosabb módon legyenek építve, tehát a házak különösen a városokban oly anyagokból építtessenek, melyek nem oly könnyen gyúlékonyak; azoknak fedele cserépből vagy palából készíttessék, a lépcsők és folyosók emeletes házakban

ne legyenek fából és az egész építés belül és kívül úgy történjék, hogy a tűzveszély elháríttassék. A helységek építési terve is czélszerű legyen; ne álljanak tehát azok szűk utczákból, melyekhez félni könnyen nem lehet. Faluhelyeken épen ne építtessék egy ház a másikhoz, hanem közöttük egy kis köz hagyassék, melyet be kell ültetni fákkal, főleg pedig diófákkal hogy így némi védelem szereztessék a tűz ellen. A csűrök a házaktól távol a kertek megett vagy ha lehet a helységen kívül építtessenek.

A tüzet könnyen felfogó és tovább terjesztő tárgyak, milyenek p. o. a széna, szalma, fa, kender, zsir, olaj, szurok, és főleg a löpor, nagyobb mennyiségben a lakóházakban vagy azok közelében ne tartassanak; a magasabb épületeken villámhárítók állíttassanak fel, a kémények fából ne készíttessenek, különben is azok czélszerűen építtessenek, mésszel jól megvakoltassanak, a fedelen kívül jól magasra kivitessenek, gyakran és gondosan tisztíttassanak. Ezeken kívül szükséges, hogy minden gondatlanság, mely tüztámadásra okul szolgálhatna, tiltassék, és ha előfordul, megfenyíttessék. Gyanus emberek, kik könnyen gyujtogatást okozhatnak, hogy a zavarban a lopásra alkalmat találjanak, szemmel tartassanak.

Hogy pedig a támadt tüzet minél előbb lehessen észrevenni, és a polgárokat segítségre összehívni, nappali és éjjeli örök szükségesek, kik a helységben szétjárjanak, vagy tornyokon vagy más magasabb helyeken örködven a támadt tüzről bizonyos riadó jelek p. o. éjjel kitett égő lámpa, nappal lobogó által a polgárokat tudósítsák, tovább harangtélreverés és dobszó által is a veszély a polgárok értésére adandó, a szomszéd községkebe is gyors hírnökök segítség végett lesznek küldendők, s ki a tűz támadását legelső bejelenti, megjutalmaztassék; ellenben, ki a házában támadt égést eltitkolja, büntetés alá vonassék.

104. §. Folytatás.

Hogy a támadt tűz minél előbb eloltassék, és továbbbi terjedése akadályoztassék: oltószerszám, elegendő segítséget nyújtó ember, és tűzoltó rend szükségesek; azért a rendőrség arra fordítandja gondját:

1) Hogy nagyobb oltószerek, milyenek a vízi szekerek, fecskendők, vízi puskák, nagyobb létrák, vitorlavásznak vagy bőrök, melyek megáztatva a szomszédházaknak ótalmul szolgálnak, tömlők, tűzvedrek, csákányok, vaslapátok elegendő mennyiségben meglegyenek; ezen oltószerek, melyekkel gyakorta kísérlet tétessék, vajjon jó állapotban vannak-e, a helység különféle részeiben és oly helyeken, hol azok minden pillanatban kéznél vannak, elhelyeztessenek, és tűz esetében vagy a lovakkal bíró szomszédok vagy a bérkocsisok által a vész helyére vitessenek. Arra is gond fordítassék, hogy a szükséges víz sehol se hiányozzék, tehát több piaczen legyenek közutak, és minden ház, mennyire lehetséges, kúttal legyen ellátva.

2) Minden egyes háznál aránylag annak nagyságához tűzoltó szerek p. o. vízzel szüntelen ellátott kádak és kézi vízpuskák tartassanak.

3) Hogy a tűzoltásra kívántató munkásokban hiány ne legyen, szükséges, hogy nagyobb városokban különösen kiképezett tűzoltási személyzet létezzék, másutt pedig legalább azon mesteremberek, kiknek működése különösen sikeres lehet az oltásban, milyenek a kőművesek, ácsok, kovácsok, kéményseprők, harangöntők stb. kötelesek legyenek bizonyos szerszámokkal a tűz helyén megjelenni. A különféle mesteremberek és segédmunkások közt s faluhelyeken a gazdák közt a hatóság úgy oszssa el az eloltási munkát, miszerint mindenkinék meg legyen határozva tulajdon foglalkozása, némelyek t. i. a vízfordásnál, mások a vízpuskák mellé, mások a házak lerontásánál, ismét mások a javak meg-

mentésénél és őrzésénél alkalmazandók. Mindenik osztálynak vezetője legyen, különös gond fordítassék pedig a veszélyben forgó emberek megmentésére, mely célra különös mentési szerek kívántatnak, melyek segédelmével az emberek az égő házak felsőbb emeleteiből megmentetnek.

4) Hogy a kiszabott rend fentartassék, a tűzbiztosokon kívül, kiknek az égésnél mindig jelen kell lenniök, a helység előjárósági tisztviselők közül is többeknek, valamint egynehány e célra kinevezett polgárnak is jelen kell lenni, kik szinte az oltás körül szükséges munkákat magok közt előre felosztják. Ezek mellett elegendő örök legyenek, kiknek egyik része az előjáróság által adott parancsokat végrehajtja, másik része pedig a tűzből kiragadott javakat őrzi, és a gyanus és tolvajkodó embereket őrszemmel kíséri. Ha a tűz már nagyon elterjedt, akkor a védelem a veszélyben forgó házakra terjesztendő, de házak lebontásának csak akkor, de akkor minden ellenmondás nélkül van helye, ha ez az egyedüli eszköz a tűz további terjedésének meggátolására.

A marhapásztoroknak is meg kell hagyni, hogy mihelyt tűz támad, azonnal megjelenjenek, és a marha elhajtásával foglalkodjanak.

5) Sebészek is legyenek jelen, hogy megsebesedés esetében gyors segédelmet nyujthassanak.

6) A tűz megszünte után még emberek oltószerekkel hagyandók az égés helyén, kik vigyázni fognak, nehogy valami hamu alatt lappangó szénből újra tűz támadjon, mi végre az égés helyét azután is mindaddig kell öntözni, míg az egészen meghűvösödik. Az omladékok közt eltemetve lévő javakat fel kell keresni és megmenteni, azután pedig, ha szükséges, élelmi szerekről és a hajlékuktól s vagyonuktól megfosztott szerencsétleneknek valahol leendő beszállásolása iránt a körülmények szerint a szükséges rendeletek megteendőek, kik-

nek minél hamarábbi felsegélésére vagy a községben, vagy nagyobb szerencsétlenség esetében országszerte pénzgyűjtések történjenek, s az e végetti felszólítások a hírlapok útján is közhírré teendők.

7) A rendőri hatóság a tűznek okát is kinyomozni iparkodjék, magától értetődően, hogy nem csak gonosz gyújtogatás, hanem a vétkes gondatlanság is, melyből tűz támadt, megbüntető, és a vétkes kármentesítésre szorítandó. Azok ellenben, kik a tűzoltásban magokat különösen kitüntették, másoknak ösztönzéséül megjutalmazandók lesznek.

Az erdők égésének elhárítására rendszabályok szükségesek, miként kelljen a tűzzel az erdők határain belül vagy azok szélén bánni; kitört erdőégésnél pedig árkot kell húzni az égés mentében, és a fákat mind a két oldalról le kell vágni.

105. §. A tűz elleni biztosító intézetek.

A tűz elleni biztosító intézeteknek célja az, hogy a tűz által okozott kár többek közt osztassék fel, és így a leégettek tönkre ne tétessenek.

A módra nézve, melyen a biztosítási intézetek létrejönnek, ezek kétfélék lehetnek, t. i. vagy kölcsönösök, vagy vállalkozók által nyereség végett alapítottak. A vállalkozóknak minden biztosított biztosítási díjt fizetni tartozik.

A két biztosítási mód az által különbözik egymástól, hogy az utóbbinál a befizetésnek mindig meg kell történni, és a vállalkozók nyereségre is akarnak szert tenni, mi csak akkor sikerül, ha a befizetett biztosítási díjak nagyobb összeget képeznek a történt károk térítéséért kifizetett összegnél. A kölcsönös biztosításnál ellenben nyerni senki sem akar, a befizetés is rendszerint csak akkor történik, ha valamely kár magát előadta, és aránylag a kárhoz, de akkor sokszor sokkal nagyobb

összeg fizetendő. A kölcsönös biztosításoknak azon előnyük is van, hogy a biztosítottak is örködni kényszerítetnek, hogy tűz ne támadjon, és ha valahol égés támad, az minél hamarább kölcsönös segedelemnyújtás által eloltassék.

De a polgárok ritkán bírnak oly közszellemmel, hogy kölcsönös biztosításra egyesülnének, azért jelenleg inkább divatban vannak a társaság általi biztosítások.

De, hogy ezek által a polgárok meg ne csalassanak, a kormány a biztosítási kiváltságot oly társaságnak fogja adni, mely mind elegendő pénzerővel bír, mind becsületességéről magát igazolhatja. Továbbá az államhatalom kötelelességeihez tartozik a biztosítási intézeteket ótalma alá venni, a polgárokat biztosításra ösztönözni, és figyelmezni, hogy se a biztosítók a biztosítottakat, se ezek amazokat tán szántszándékos gyujtogatás vagy tűzelhárítás iránti gondatlanság által ne károsítsák. ¹⁾

¹⁾ Nehogy pedig a biztosítók oly könnyen megcsalassanak, szükséges: 1) Hogy ezek a biztosítandó épület vagy tárgy értékét ahoz érték által megbecsültessek. 2) Hogy a tűznek okát és az okozott kár mennyiségét kinyomozzák, e végett minden helyben, hol több biztosított létezik, különös ügyvivők rendelendők, kik a biztosító társaságnak jogaira felvigyáznak. Az pedig, hogy az egyik társaságnál biztosított épületek vagy butorok más társaságnál is biztosíttassanak, nem lesz megengedendő.

106. §. A z á r v í z.

A polgárok vagyonát az árvíz is fenyegeti, ezt pedig vagy nagy felhőszakadás, vagy nagy hónak a hegyekeni rögtöni olvadása, vagy a jégindulás okozza.

Általában az árvizek s a víz általi egyéb károsítások eltávolítására szükséges, hogy a folyók szabályoztassanak, s hol lehet, csatornák által köttessenek össze; a folyóknak, patakoknak medre iszaptól, gáztól, kövektől, homoktól és a beléjük hullott fáktól gyakran megtisztíttassék, és hol lehet, mélyebbre csináltassék, hogy

oly helyeken, hová a víz nagy erővel nyomúl, 'sarkantyúk állíttassanak, az igen alacsony partok felemeltetés vagy erős töltések által az özön ellen védessenek. Ezen munkáknak költségeit természetesen azok viendik, kiknek birtoka azok által oltalmaztatik, és a mennyiben azoknak erői arra elégtelenek volnának, az állam is hozzájárulhat azoknak viteléhez. Minden akár magánosoktól, akár valamely községtől szándékolt vízi építmény terve (hová tartoznak a hidak, zsilipek, rekeszek, malmok, öntöző vagy vízlecsapoló készülétek stb.) a közbátori hatóság elé terjesztendő, mely azt szakértők által megvizsgáltatja, és annak létrehozását csak úgy engedendi meg, ha a szakértők véleménye szerint abból semmi vízáradási vagy egyéb károsulási veszély nem ered.

De, hogy mind ezen előintézkedések ellenére is történhető vízáradásból eredhető veszélyek és károk kevesbítettessenek, szükséges : 1) Hogy a rendőri hatóság, főleg midőn látgyabb idő kezd beállani, magának a víznek a felsőbb vidékekeni állásáról, a jégnek elindulásáról, a hónak olvadásáról tudomást szerezzen, és figyelemmel kísérje a víznek állását, és fenyegető veszély esetében a közönségnek valamely jel által p. o. ágyúel-sütés vagy harangfélreverés által hirt adjon. Ez által részint a fenyegetett lakóknak lehetségessé tétetik magokat és javaikat még idejekorán menteni, részint az emberek a segítségnyújtásra, a töltések védelmére, mire a szükséges anyagokat készen kell tartani, felhivatnak. Továbbá az épületek szakértők által megvizsgálandók; az igen alacsony vagy kevésbé erős épületekben lakó embereknek meghagyandó, hogy azokból jókor kiköltözködjenek, és holmijüket és marhájukat különös magasabban fekvő, és az áradásnak ki nem tett helyekre vigyék.

Továbbá intézkedés szükséges, hogy azon esetre, ha az árvíz éjjel jönne, a közönséges utczai kivilágítá-

son kívül a házakban több ablak mind az utcára, mind az udvarra kivilágíttassék.

2) Mind a veszélyben forgó emberek megmentésére, mind a szükséges közlekedés fentartására a közbátori hatóság elegendő csolnakokról és ügyes révészekről gondoskodjék, kiknekapidíjok a közpénztárból adandó. Azok ellen pedig, kik zsarolásokat tenni még sem áttallának, szigorú büntetés szabandó. Ellenben azok, kik magokat különösen kitüntették, megjutalmazandók lesznek. A fenyegetett hidak is nagy terhek által biztosíttassanak.

3) A rendőség a szükséges élelmiszerekről is gondoskodjék, azért ezeknek a helységbe behozatását lehetőleg előmozdítandja, s egyszersmind örködni fog, nehogy az élelmek készítésével foglalkozók azoknak eldugása által mesterkéltdrágaságot okozzanak. Különös gond fordíttassék pedig ily inségben a szükölködökre, külön piaczkokat is kell előre rendelni, hol az élelmi szerek árultatni fognak. Továbbá gondoskodni kell, hogy a lakók ott, hol a kutak nem használhatók, elegendő mennyiségű ivóvízzel láttassanak el.

4) A rendőri hatóság különös mentőházakat is fog rendelni, melyekben mindig jelen legyenek a sebész, bába, kéményseprő, ácslegények, rendőri örlegények, s a mentő csolnakok az egyéb még megkivántató szerzeszámokkal együtt készen tartassanak.

5) Végre a csatornákra és zsilipekre is fordítandja gondját, hogy azok minémúsége veszélyt ne szüljön, a főcsatornákat néha szükséges lesz betömni, nehogy az azokba toladó víz a várost eláraszszza.

Még kártékonyabbak mint a közönséges vizáradások a pusztító jégindulások, ezeknek elhárítására gyakran az emberi erők elégtelenek, mindazáltal rendszerint lehetséges nagyobb vagy kisebb sikerrel ellenőköly intézkedéseket tenni, melyek által a jégnek könnyebb és korábbi indulása előmozdítatik. Gyakran a

vízéptímenyeknél, a folyómederben lévő folyamakadályoknál, vagy az átkelési helyeken, melyek nagyobb biztosítás tekintetéből zsuppai beterítették, és vízzel öntöztettek, a jégnek nagyobb összetorlódása képződik, s az ily helyeken összetorlódott jég, mely a többi jéggel meg nem indul, és a víznek rendes folyását is akadályozza, az által nagy veszélyt okozhat. Azért oly helyen, hol nagy jégtömegek vannak, vagy hol a jégnek könnyű indulását nem reménylhetni, a jegyet a lágyabb idő beállása előtt szét kell repeszteni, és összetörni, mire a hollandiai jégeke, jégfűrész és jégtörök használatbanak.

A vízáradás után a rendőrség minden a víz alatt állt épületet szakértők által meg fog vizsgáltatni, és az összedüléssel fenyegető házakban a lakást, valamint a nedves lakásokbai azonnali beköltözködést tiltandja; a hajlékuktól megfosztott embereknek valahol fedél alá hozatása iránt gondoskodandik; továbbá a szükséges intézkedéseket megteendi, hogy az eláradt helységek tisztíttassanak, a holt testek, különösen a találató dögök haladéktalanul eltakaríttassanak; a szobák szellőztetés és füstölgetések által (nem pedig nagy befűtéssel, mely által a nedvesség csak a falak közé szoríttatik) hovahamarább megszárittassanak, s míg a házi kutak vize az orvosok által ihatónak nem találatnék, ivó víz szállításáról folyvást kell gondoskodni. Az árvíz által eltisztátalanított vagy egészben elromlott fogyasztási czikkek, a gyógyszerek, továbbá a használhatatlanná vált takarmány árulása szigoruan tiltassék. Végre a rendőrség kötelességeihez tartozik a rongált hidak, utak s kövezet helyreállításáról gondoskodni, hogy a közlekedés megakadást ne szenvedjen.

A vízáradás által ért szerencsétlenek felsegélésére gyűjtött pénzek ugyanazon arányban osztandók fel mint a tűz által okozott károknál.

Biztosítások a vízáradások ellen nem oly könnyen

jönnek létre, mert azok, kik távol vannak a vizektől, azokhoz nem járulnak.

107. §. Marhadög.

Minden veszély közt, melyek a mezei gazdát érik, csaknem a legsúlyosabb a marhadög. Ez által a szántóföldek a mivelőktől, és a megkivántató trágyától megfosztatnak, s a földmivelők a keresetükben nem csekély csökkenést szenvednek; minthogy pedig itt az egyes embernek intézkedései épen oly kevés sikerrel bírnak, mint az emberre nézve ragályos betegségeknel: azért a barmok egészsége a rendőri hatóságnak legnagyobb gondoskodását igényli. E gondoskodás két részre oszlik: 1) Hogy a marhától minden ragadós nyavalya távol tartassék. 2) Hogy a kiütött nyavalya orvosoltassék.

Mi az elsőt illeti, meg kell különböztetni, vajjon valamely nyavalyának külföldről behozatala félfhető-e, vagy pedig vajjon ez már az országban kitört-e?

Nehogy a ragadó mirigy külföldről hozassék be, azon ország felől, melyben valamely nyavalya uralkodik, a határszélek elzárandók, és a megfertőzött vagy gyanus vidékekből a marhának az országba szállítása megtiltandó. Ezen tilalom minden a marhától származott, és fel nem dolgozott anyagokra (szőrre bőrre) is kiterjesztendő, ha azok által is a ragály terjesztethetnék.

Ha ily elzárás nem lehetséges, (a szükséges élelmezés miatt, melynek fedezésére külföldről marhakat hozni szükséges) akkor legalább intézkedni kell, hogy a határoknál veszteglőintézetek állitassanak fel, hol a határokon áthajtott marháknak bizonyos időig maradni kell, míg az időnek tartama azoknak egészséges voltát be nem bizonyítja.

Ha pedig valamely ragadós nyavalya már az országban kiütött, mindenek előtt szükséges, hogy a rendőri hatóságok annak létéről és a veszély nagyságáról

tudomással birjanak ; azért a marhák tulajdonosainak és a községi előjáróknak kötelességökké kell tenni, hogy minden egyes gyanus esetről jelentést tegyenek ; a beteg marhák tüstént elkülönítendők az egészségesektől, s a gyanusokra nézve veszteglőintézeteket kell felállítani.

Ha már egy egész falunak marhája van megfertőzve, akkor ezen falu felállított örök által elzárandó, és azon helyből a marha, legyen az egészséges vagy beteg, ki nem eresztendő. Azon hely, hol a marhadög valósággal kiütött, egész vidékén még pedig több óra járásnyi kerületén, minden alkalmat kell elkerülni, melyben több marha egymással érintkezésbe jő ; azért a marhavásárokat meg kell tiltani, s hol marhavásárok tartathatnak is, oda is csak oly helységből hajtandók marhák, melyben még a ragály ki nem ütött. Továbbá csak oly szarvasmarhát szabad legyen vásárra hajtani, mely a szabályszerűleg kiadott egészségi útlevelemmel el van látva. Ha pedig a ragály felette veszedelmes és az attól megfertőzött marhák egészségének helyreállítása nem valószínű, akkor legtanácsosabb a megfertőzött marhákat mind levágnatni, s szőröstől bőrostól elásni, és így a fenyegető veszélyt csirájában elfojtani,

Magától értetődik, hogy mind ezen intézkedések csak azon marhákra terjesztendők ki, melyek a nyavalya veszélyének ki vannak téve.

A mi a másodikat, t. i. a nyavalya orvosoltatását illeti, ez ügyes baromorvosokra bízandó. Ezek pedig mindenek előtt a dögvész származásának okait kipuhatólni iparkodandnak, és ha azokat kipuhatólták, mind azon gyógyoszereket, melyek által a nyavalyás marhának egészsége helyreállítható, mind azokat, melyek által az egészséges a nyavalyától megóvható, valamint a többi e tekintetben szükséges intézkedéseket közhírré fogják tenni, és minthogy nem csak egyes gazdának kára, hanem egy közcsapásnak eltávolítása forog kérdésben, azért szükséges, hogy a baromorvosok által indítványo-

zott és a hatóságok által helybenhagyott vagy felsőbb helyről tett intézkedéseknek kényszerítő eszközök által is foganat szereztessék, a nyavalya elmulta után pedig a szükséges tisztítások megtörténjenek.

Végre a betegségeknek a marhától elhárítására igen czélszerű lehet, ha a földmivelő ifjuság az iskolákban oktatást nyer abban, miként kelljen az egészséges marhát a betegségekől óvni, és miként kelljen kiűtő betegségek esetében a marhával bánni.

Oly földmivelők, kik marháikat elvesztették, felségtethetnek, ha marhabiztosítási intézetek állanak fen. ¹⁾

¹⁾ A nyavalyák minél előbbi felfedezése és egyszersmind az emberek egészségéről gondoskodás tekintetéből soha sem kell elmulasztani, hogy a marha levágásánál mindeukor egy szakértő legyen jelen, ki a marhának belső részeit szorgalmasan megtekintse, hogy mihelyt a marhadög, vagy más ragadós nyavalyának legkisebb jele mutatkozik, a szükséges intézkedések tüstént megtétethessenek.

108. §. J é g e s ő. S á s k á k.

Nehogy jégeső által a földmivelők tönkre tétessenek, jégeső elleni biztosítás szükséges, ilyen biztosítás vagy több község kölcsönös lekötelezése, vagy egy vállalkozó társaság által jöhet létre.

A vetésekre nézve legkártékonyabbak lehetnek a sáskák, melyek némely országban sokszor egész rajokban jelenvén meg, egypár óra alatt oly pusztítást okoznak, hogy az aratás minden reménye elvész. Ezen baj ellen csak egyesített igyekezet segíthet némileg, p. o. tüzeknek rakása, összesóprés, összezúzás, lövöldözés és zajütés által.

TÁRGYMUTATÓ.

(A számok az illető lap számát jelentik).

A.

Alattomos fegyverek hordása 72.
Allamközbátorlét 59.
Állatoktól származó veszélyek 90.
Anyakönyvek 24.
Arzabása az élelmi szereknek a hatóság által 105.
Arvaházak 56.
Arvíz 149.
Atyai hatalommal visszaélés 110.

B.

Becsület bátorsága 114.
Bérmocsik és omnibusok 124.
Betegségek gyógyítása 131.
Bevándorlás 21.
Bölcsődei egyletek 53.
Bujasenyv 129.

Cz.

Censurai intézvény 66.
Classikai tanulmányok 34.
Consumoegyletek 103.
Csalárdságok elhárítása 141.

Cselédi rend 112.
 Csoportozás 60.
 Cryptákban temetés 122.
 Culturpolitika 27.

D.

Dolgozóházak 47.
 Drágaság fogalma, nemei és következései 95, 96, 97.
 Drágaság beálltánál szükséges intézkedések 107.
 Drágaság elhárítására szükséges intézkedések 97—107.

E.

Egyetemek 33.
 Egyetemek helye 36.
 Elemi iskolák 30.
 Eljáradéki intézet 50.
 Elelmi szerek minősége 118.
 Elszegényedés okai 45.
 Építési rendőrség 89.
 Erkölcsiség előmozdítása 40.
 Eszelősöktől származó veszély 94.

F.

Fáróli gondoskodás a rendőrségnek 103.
 Felosztása a közrendészeti tudománynak 16.
 Fölvei a közrendészeti tudománynak 7.
 Fördés és a jegenjárásból eredő veszély 90.
 Forradalom 60, 64.

G.

Gabonabevitel 101.
 Gabonakereskedés 98.
 Gondatlanságból eredő károk és veszélyek 85, 143.
 Gyámoltási pénztárak 52.
 Gyermekgyilkolás 78.
 Gyermek fizikai nevelése 29, 117.
 Gyilkosság és emberölések elhárítása 72.
 Gimnasiumok 32.
 Gyógyfürdők és gyógykutak 133.
 Gyógyszertárak 132.

H.

Henyélés 46.
Hetivásárok 102.
Himlők 130.
Huspénztár 106.

I. J.

Járványok 131.
Jégeső 155.
Iskolák átaljában 28.
Italok minémősége 119.

K.

Kémkedési és feladási rendszer 61.
Kémkedő rendőri személyzet 11.
Kényszer neme, mely a rendőrség által alkalmaztathatik 9.
Kisdedóvodák 95.
Kóborlás 140.
Koldulás megszüntetése 47.
Kórházak. Sinlőházak 134.
Közrendészeti intézetnek fontossága 2.
Közrendészeti intézetnek történelmi fejlődése 4.
Közrendészeti tudomány fogalma 1.

L.

Lázító iratok 62.
Lelenczházak 80.
Levegőnek minősége 121.
Lopások elleni intézkedések 139.
Lövöldöző házak 90.

M.

Magán tébolydák 110.
Magzatelűzés 84.
Marhadög 153.
Marhalopások 141.
Megétetés 75.
Méhgyümölcs fentartása 117.
Menedékhelyek 15.

Mértékletességi egyletek 72.
Mezei örök 140.

N.

Nagy városok élelmezéséről gondoskodás 101.
Népesség iránti gondja az államnak 17.
Népesség mozgalmi 22.
Népesség számáról tudomásvétel 22.
Népesség szaporítására célzó intézkedések 20.
Népesség szaporodásának akadályai 19.
Népmívelésnek fontossága 27.
Népöszeírás 24.
Nőegyletek 53.
Nőnem nevelése 30.

O.

Olvasóegyletek 44.
Öngyilkosság 84.
Örök 14, 73, 140.
Örökletes betegségek 116.
Orvosi rendőrség fogalma 115.

P.

Párviadatok 77.
Pazarlás 46.
Pestis elhárítására célzó intézkedések 124.
Pestis elnyomására célzó intézkedések 126.
Politikai számolás 22.
Polytechnikai intézet 31.
Pornak elhárítása 123.

R.

Reáliskolák 31.
Rendőri felügyelet 12.
Rendőri hatóságok hatásköre 15.
Rendőri hatóságok különfélesége 12.
Rendőri hivatalnokok kellékei 15.
Rendőri tevékenységek 10.
Részegség elleni intézkedések 41.
Rézedények a konyhábani használata 76.

S.

- Sajtórepressiv rendszer 70.
- Sajtóvali visszaélésből származó veszélyek 65.
- Sáskák 155.
- Séták ültetése 123.
- Siketnémák és vakok intézete 31.
- Sóróli gondoskodás 103.
- Szatócsoknak elővásárlása 102.
- Szegényi adó 55.
- Szegényi bizottmány 55.
- Szegényi egyletek 52.
- Szegényi gyarmatok 58.
- Szegények házai 56.
- Szegényi pénztár 54.
- Szegényi rendőrség 44.
- Szegények segítése az állam által 54.
- Személyes bátortét togalma 71.
- Személyes szabadságnak veszélyei 109.
- Szép művészetek akadémiaja 39.
- Szép művészeteknek jótékony befolyása az erkölcsiségre 42.
- Színházak 43.
- Szülőházak 79.

T.

- Takarékmagtárak 99.
- Takarékpénztárak közönségesnek 49.
különös célra szolgálók 50.
- Tanítás az egyetemekenél 36.
- Tanulmányi szabadság 37.
- Tébolydák 135.
- Temetési egyletek 53.
- Temetők 122.
- Tetszoltak megmentése 136.
- Titkos tervek 61.
- Toborzás idegen hadszolgálatra 109.
- Tontina 50.
- Tudós iskolák 32.
- Tudós társaságok 38.
- Túlnépesedés elleni intézkedések 21.
- Tűzveszély 144.
- Tűzveszély elleni biztosítások 148.
- Ujdon épült házakban költözködés 90.

U.

Útonállók és zsilványok elleni intézkedések 73.
Útrendőrség 87.
Utczai rendőrség 86.
Utczai tisztaság 123.
Utczai világítás 72, 140,

V.

Vagyonbátorságnak veszélyei 139.
Vallási műveltség 39.
Vasárnapi iskolák 29.
Vasutakon és gőzösököni veszélyek 88.
Verskedések 72.
Vesztégházak 125.
Víznek minősége 121.

Z.

Zálogházak 51.
Zendülés 63.
Zenebona 63.

Sajtóhibák.

<i>Lap</i>	<i>sor</i>	<i>e helyett</i>	<i>olvasd</i>
3	8	Pranventiv	Praeventiv
10	4	renőrségnek	rendőrségnek
13	11	legyenok	legyenek
12	16	álhat	állhat
25	29	vétessék	vitessék
40	30	illetőleg	illendőleg
72	12	melyeknek	melyek
80	34	gyermekek	gyermek
88	18	átszállítás	átszállítása
134	12	egyének	edények
138	18	vizet	vizek
